

พ.ท. หลวงปริมาณยุทธภัณฑ์

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) ต.ม., ต.ช.

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันจันทร์ที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๗

ประชาธิปก

ขอให้นามสกลของ นายร้อยโท จำรัส นายทหาร
คนสนิทกรมทหารพรานในกองพลทหารบกที่ ๘ ตามที่ขอมานั้น
ว่า "ติสสะมาน" (เขียนเป็นอักษรโรมัน
ว่า "Tissamâna") อันเป็นมงคลนาม

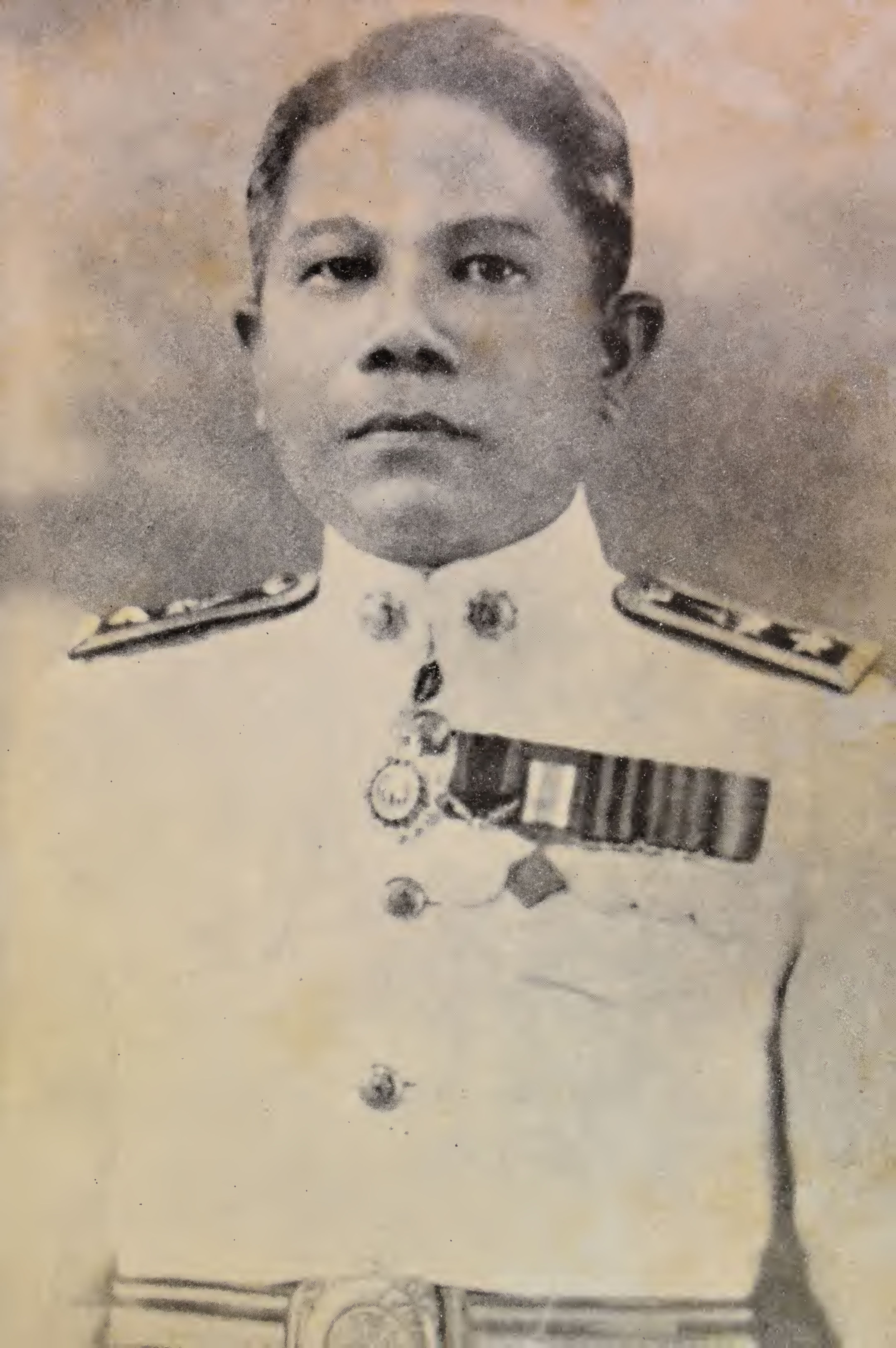
ขอให้สกลติสสะมาน มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคง
อยู่ในกรุงสยามชั่วกัลปาวสาน ฯ๛

พระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ
วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๙

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) ต.ม., ต.ช.

ชาตะ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๑

มรณะ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗

กำหนดการสวดพระอภิธรรม

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน)

๔	พ.ค.	๑๗	บุตร—ธิดา
๕	,,	,,	หลาน ๆ สกุล ดิสสะมาน
๖	,,	,,	สกุล บุเรศรบำรุงการ และสกุลมิลินทานุช
๗	,,	,,	กองบัญชาการตำรวจนครบาล
๘	,,	,,	คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์
๙	,,	,,	คณะนายทหารบก รุ่น ร.ศ. ๑๒๙
๑๐	,,	,,	กองบังคับการตำรวจนครบาล ฯ เหนือ คณะสัตวแพทยศาสตร์ มก.

ประวัติ

เจ้าภาพรู้สึกซาบซึ้งในความมีน้ำใจดีอันดีงามของท่านที่กรุณาให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) ในวันนี้ ตลอดจนท่านที่ได้แสดงความเสียใจและบางท่านได้กรุณารับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลกับมีส่วนช่วยเหลือในงานต่าง ๆ นับแต่คุณพ่อถึงแก่กรรมเป็นต้นมา จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสวันนี้ด้วย.

ประวัติ

ของ

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน)

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่คลองบางลำเจียกน้อย ตำบลท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรคนที่ ๗ ของนายเกษ และนางจำเริญ ดิสสะมาน มีพี่น้องร่วมบิดามารดาด้วยกัน คือ

๑. นายอุ่น ดิสสะมาน (ถึงแก่กรรม)
๒. นางผาด มังกรดิน (ถึงแก่กรรม)
๓. นายต่วน ดิสสะมาน (ถึงแก่กรรม)
๔. นายเชย ดิสสะมาน (ถึงแก่กรรม)
๕. ร.ต.อ. ขุนยุพานุสาสน์ (ตาด ดิสสะมาน) (ถึงแก่กรรม)
๖. น.ส. ผิว ดิสสะมาน
๗. พ.ต.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน)
๘. น.ส. พร ดิสสะมาน (ถึงแก่กรรม)

การศึกษาและรับราชการ

การศึกษาในชั้นต้น ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดนวลนรดิส (วัดมะกอก) เมื่อจบการศึกษาชั้นสูงสุดของโรงเรียน ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นรุ่นที่ ๑๐ เลขประจำตัว ๑๗๑๙ จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) มีเพื่อนร่วมรุ่นจบการศึกษาพร้อมกันจำนวน ๑๔๖ คน

การรับราชการได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร

เป็น ร้อยตรี	เมื่อ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔
เป็น ร้อยโท	เมื่อ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘
เป็น ร้อยเอก	เมื่อ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒
เป็น พันตรี	เมื่อ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓
เป็น พันโท	เมื่อ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศพลเรือน

๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็น ขุนบริบาลยุทธภัณฑ์ ถือศักดินา ๖๐๐

๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็น หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ถือศักดินา ๘๐๐

ตำแหน่งและเงินเดือน

กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓	ว่าที่ ร้อยตรี ประจำกอง ๓ กรมทหารราบที่ ๑๙
เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔	ประจำกองร้อยที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๑๙ อัตราร้อยตรี ชั้น ๓
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔	ประจำกองร้อยที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕	ประจำกรมทหารราบที่ ๑๖ เงินเดือนอัตรา ร้อยโท ชั้น ๓ เดือนละ ๗๐ บาท
เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘	ประจำกรมทหารพรานที่ ๘ เงินเดือนอัตรา ร้อยโท ชั้น ๓ เดือนละ ๙๕ บาท
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘	เป็นนายทหารคนสนิท ผู้บังคับการทหารบกพรานที่ ๘
มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐	ประจำกรมทหารราบที่ ๘ อัตรา ร้อยเอก ชั้น ๓ เดือนละ ๑๐๕ บาท
เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒	เป็นผู้บังคับกองร้อยที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๘ อัตรา ร้อยเอก ชั้น ๓ เดือนละ ๑๓๕ บาท

ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓	นายทหารฝ่ายเสนาธิการ กองพลทหารบกที่ ๘
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕	นายทหารฝึกหัดราชการ สมุหบัญชี ร.ร. สมุหบัญชีทหารบก เงินเดือนอัตรา ร้อยเอก ๑๓๕ บาท
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕	เป็นสมุหบัญชีกรมทหารราบที่ ๑๖
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗	เป็นนายทหารสมุหบัญชี กองทัพน้อยทหารบกที่ ๒
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗	เป็นสมุหบัญชีกรมทหารพราน ในกองพลทหารบกที่ ๖
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐	สมุหบัญชีกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๖ เงินเดือน อัตราร้อยเอกชั้น ๑ เดือนละ ๑๖๐ บาท
เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑	สมุหบัญชีกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๓
เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒	ประจำกรมยกบัตรทหารบก
กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒	ประจำกองบังคับการกองทัพที่ ๒
เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓	เป็นผู้ช่วยสมุหบัญชีกองทัพที่ ๒ รับเงินเดือนอัตราพันตรีชั้น ๓ เดือนละ ๑๙๐ บาท
เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕	เป็นสมุหบัญชี พล ๔
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕	ประจำกรมปลัดบัญชี รับเงินเดือนอัตรานายทหารสัญญาบัตร ชั้น ๓ เดือนละ ๒๐๐ บาท
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖	เป็นหัวหน้าแผนกที่ ๓ กรมปลัดบัญชี
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖	เป็นสมุหบัญชี จังหวัดทหารบก นครราชสีมา รับเงินเดือน เดือนละ ๒๒๐ บาท
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗	เป็นสมุหบัญชี มณฑลทหารบกที่ ๕ รับเงินเดือน ชั้น ๑๕ เดือนละ ๒๔๐ บาท
เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๐	เป็นพลาธิการ มณฑลทหารบกที่ ๕ อัตราเงินเดือน เดือนละ ๒๖๐ บาท
เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑	เป็นพลาธิการ มณฑลทหารบกที่ ๕ รับเงินเดือน ชั้น ๔๓ เดือนละ ๓๐๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓	สำรองราชการ กองบังคับการ กรมพลาธิการทหารบก รับเงินเดือน เดือนละ ๓๕๐ บาท
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓	เป็นรองผู้อำนวยการ โรงงานเนื้อสัตว์ กรมพลาธิการทหารบก รับเงินเดือน ชั้น ๔๕ เดือนละ ๓๕๐ บาท
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖	ไปสำรองราชการ กองบังคับการ มณฑลทหารบกที่ ๒ รับเงินเดือน ขั้น ๔๖ เดือนละ ๔๐๐ บาท
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๗	ออกจากประจำการ เป็นนายทหารนอกราชการ สังกัด กบ. ทหารบก กรุงเทพฯ เพื่อรับบำนาญ

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญ คือ

๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔	ได้รับ เหรียญบรมราชาภิเษก
๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗	ได้รับ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘	ได้รับ เหรียญจักรพรรดิมาลา
๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๐	ได้รับ จตุรถาภรณ์ช้างเผือก
๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒	ได้รับ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓	ได้รับ ตริตาภรณ์ช้างเผือก

ได้ไปราชการทัพ คือ

ได้เข้าร่วมรบในคราวประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตั้งแต่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ และได้รับเหรียญชัยสมรภูมิ

ชีวิตครอบครัว

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ได้สมรสกับ น.ส. พูน มิลินทานุช ธิดา นายเพ็ง นางลับ มิลินทานุช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ มีบุตรธิดารวม ๓ คน คือ

๑. พล.ต.ต. จำรูญ ดิสสะมาน ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล

๒. น.ส. วิไล ดิสสะมาน

๓. ศาสตราจารย์ รำพึง ดิสสะมาน หัวหน้าภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ระยะบั้นปลายชีวิต

พ.ศ. ๒๔๙๔	เข้ารับการผ่าตัดต้อนัยน์ตาที่ โรงพยาบาลศิริราช
พ.ศ. ๒๕๑๐	ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลตำรวจ
พ.ศ. ๒๕๑๒ — ๒๕๑๓	ป่วยเป็นโรคกระดูกสันหลังงอก และรับการรักษาที่โรงพยาบาลกลาง
๒๔ พ.ค. — ๑๒ ก.ค. พ.ศ. ๒๕๑๓	ป่วยด้วยโรคริดสีดวงทวารเรื้อรัง และเข้ารับการรักษาตัวที่ โรงพยาบาลกลาง
๖ ม.ค. — ๑๘ ม.ค. พ.ศ. ๒๕๑๔ และ ๘ พ.ย. — ๑๗ พ.ย. พ.ศ. ๒๕๑๖	ร่างกายทรุดโทรมและซูบผอม จึงเข้ารับการตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลกลาง แต่ก็ไม่พบว่าเป็นโรคที่ร้ายแรง
๒๘ มี.ค. พ.ศ. ๒๕๑๗	ป่วยด้วยโรคกระเพาะอาหาร เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลกลาง และในที่สุดตรวจพบว่าเป็นโรคมะเร็งที่กระเพาะอาหารถึงแก่กรรมเมื่อ ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๗ เวลา ๒๐.๔๕ น. รวมอายุได้ ๘๖ ปี ๒ เดือน ๑๑ วัน

คุณพ่อ คุณแม่ ถ่ายรูปคู่กันที่จังหวัดปราจีนบุรี

คุณพ่อทำพิธีอุปสมบท
จีระเดช ดิสสะมาน หลานชาย

คุณพ่อ—เมื่อวันบวช จีระเดช ดิสสะมาน หลานชาย

วันเกิดคุณพ่อ ๒๘ กุมภาพันธ์ ลูกหลานมาร่วมกันใส่บาตร
ที่หน้าสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม

คำไว้อาลัย

รำลึกถึงคุณหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์

ดิฉันและครอบครัวรู้จักคุ้นเคยกับครอบครัวของคุณหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์มาเป็นเวลาช้านานแล้วกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่สมัยที่คุณหลวง ฯ รับราชการเป็น พลาธิการมณฑลทหารบกที่ ๕ จังหวัดราชบุรี ในสมัยนั้นมณฑลทหารบกเพิ่งเริ่มตั้งใหม่ บรรดาครอบครัวนายทหารก็ยังมีไม่มาก จึงมีความสนิทสนมใกล้ชิดกัน แต่ความที่คุณหลวงและคุณนายพูนภริยารวมทั้งบุตรหลานทั้งหญิงชายเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยน่ารักเป็นที่ติดใจของบรรดาลูก ๆ ของดิฉัน ยังจำได้ดีว่าคุณหลวง ฯ เป็นคนที่มีอุปนิสัยโอบอ้อมอารีย์ ใจเย็นไม่รำคาญเด็ก ๆ ทำให้บ้านของคุณหลวงกลายเป็นที่เที่ยวเล่นสนุกสนานเป็นที่ใคร ๆ ก็อยากไป มีขนม มีคนเอาอกเอาใจ พวกลูก ๆ ของดิฉันต่างก็ยังระลึกถึงครอบครัวของคุณหลวงอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าในระยะหลัง ดิฉันและลูก ๆ ต้องติดตามคุณหลวงสามีไปอยู่จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดนครศรีธรรมราชในสมัยต่อมาและกลับมาอยู่ที่กรุงเทพ ฯ ทราบว่าคุณหลวงได้ย้ายไปอยู่มณฑลทหารบกที่ ๒ จังหวัดปราจีน จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ แต่ดิฉันและลูก ๆ ก็พยายามถามข่าวคราวทุกข์สุขของคุณหลวง ฯ อยู่เสมอ ได้พบคุณหลวงเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๑๖ เนื่องจากจอมพลผิน ชุณหะวัณ ถึงอสัญกรรมโดยพระราชทานน้ำหลวงอาบศพที่บ้านซอยราชครู ถนนพหลโยธิน กรุงเทพ ฯ ได้พูดคุยกับคุณหลวงก็ยังเห็นแข็งแรงดีทั้ง ๆ ที่อายุก็เข้าสู่วัยชรามากขึ้นและคุณนายพูน ภริยาซึ่งเป็นที่รักก็สูญเสียจากไปก่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกุศลบุญที่คุณหลวง มีบุตรธิดาดีคอยดูแลเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา แต่สังขารเป็นของไม่แน่นอนย่อมต้องมีการผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาทุกรูปทุกนามที่ทุกคนต้องประสพไม่ช้าก็เร็วทำให้คุณหลวง ต้องจากบุตรหลานญาติมิตรไปอย่างไม่มีวันที่จะกลับมา

ด้วยกุศลผลบุญและคุณความดีทั้งหลายที่คุณหลวง ได้บำเพ็ญสะสมไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่โดยการทำตนเป็นที่รักนับถือของคนส่วนใหญ่ ทำให้ผู้อื่นเป็นสุขจงเป็นพลังบันดาลให้คุณหลวง ประสพสุขคติสมบูรณ์ยิ่งในสัมปรายภพเทอญ.

เยี่ยมจิตต์ เสนาณรงค์

๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย

พันโท หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ท่านรับราชการทหารกับคุณป๋าที่จังหวัดนครราชสีมา กองพลทหารบกที่ ๓ บ้านเราติดกันไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ

ขณะนั้นเราสองครอบครัวอบอุ่น สุขสบาย สมบูรณ์ ที่พวกเราพร้อม พ่อ แม่ ลูก บางวันเรารับประทานอาหารเย็นร่วมกัน บางเวลาท่านเชิญวงมโหรีนายทหารมาแสดงที่บ้าน ลูก ๒ บ้านช่วยกันจัดอาหารเลี้ยง ในสมัยนั้นงานเช่นนี้ทำให้สนุกสนานอย่างเป็นกันเองได้อย่างหนึ่ง ดิฉันยังจำได้และนึกถึงความร่มเย็นเป็นสุขของวันนั้นอยู่เสมอ

คุณหลวงบริบาลฯ ท่านอายุมากกว่าคุณป๋า แม่ เราเคารพนับถือและเรียกท่านเป็นคุณลุงคุณป้า คุณลุงใจเย็นอารมณ์ดีถ้าพวกเราถูกคุณแม่กวดขันเรื่องต่าง ๆ ท่านมักจะปลอบและชี้แจงเหตุผลในสิ่งที่ถูกต้องและแนะนำตักเตือน ท่านรักษาระเบียบประเพณีไทยอยู่มาก แต่ลูกหลานก็ไม่รู้สึกหนักใจ เพราะท่านให้การอบรมอย่างเป็นหลักการที่ปฏิบัติได้

เรามิได้ติดต่อกับท่านบ่อยนักหลังจากคุณป๋าแยกหน้าที่ราชการกันแล้ว เมื่อได้ทราบข่าวมรณกรรมของท่าน พวกเราพี่น้อง รู้สึกใจหายและเศร้าใจกับครอบครัวที่รักและนับถือ มีหัวอกเดียวกันแล้วที่ต้องสูญเสียผู้มีพระคุณผู้เป็นร่มโพธิ์ร่มทองและเป็นมิ่งขวัญของลูกอย่างสุดแสนเสียดาย

ขอผลานิสงส์และกุศลผลบุญที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ตลอดจนลูกหลานจัดบำเพ็ญอุทิศให้ด้วยความเคารพอาลัย กตัญญู จงเป็นพลปัจจัยบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านคุณหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ สถิตอยู่ในสัมปรายภพด้วยความร่มเย็นเป็นสุขเทอญ

อุดมลักษณ์ ศรียานนท์

รูปคุณพ่อประดับด้วยดอกไม้หลากสีสวยสดงดงาม

ลูกหลานนั่งอยู่พร้อมหน้ากัน

คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ เป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรม

คุณหญิงแฉล้ม เดชปฏิยุทธ ในวันบรรจุศพ

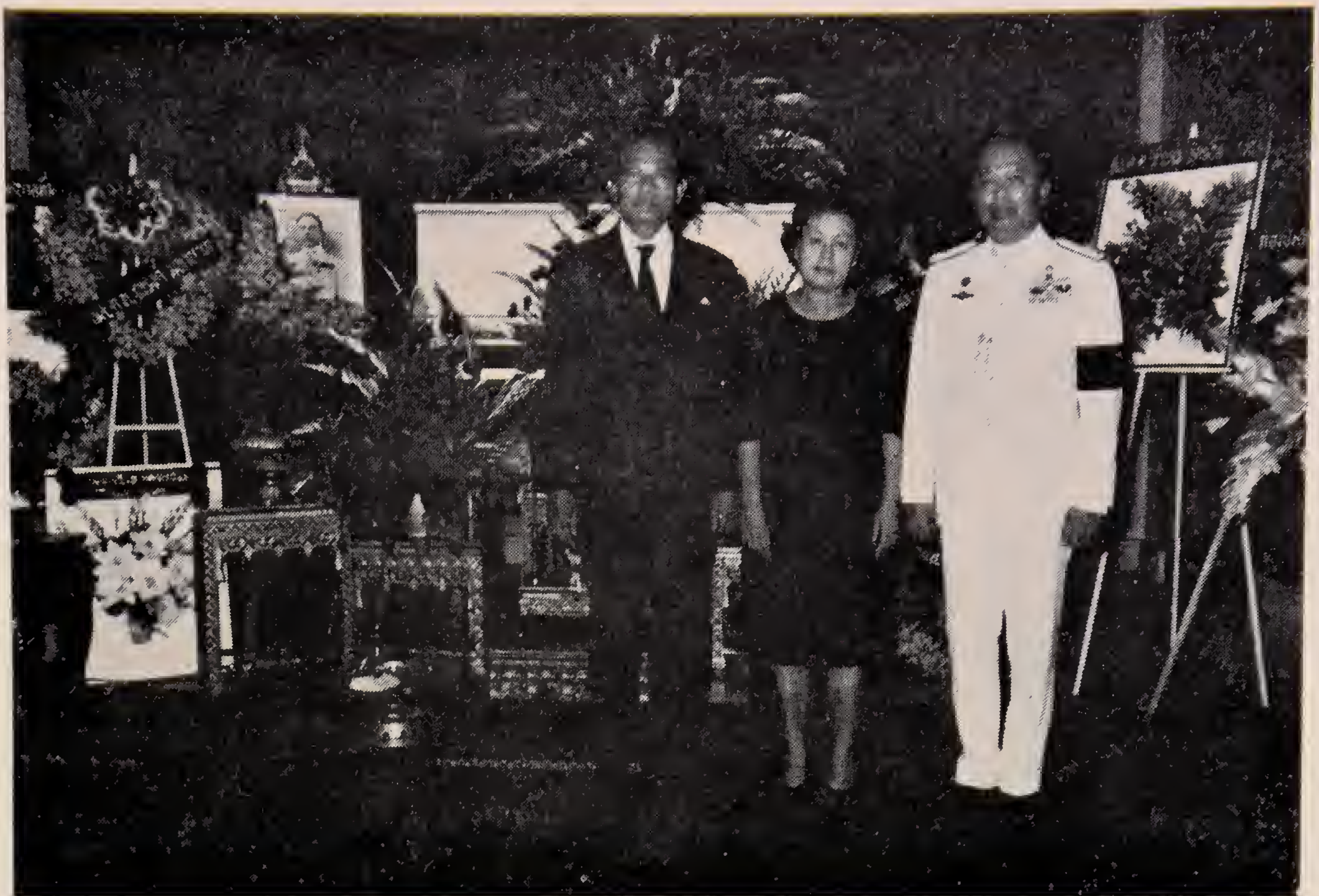
ธิดา และ บุตรสะใภ้ จอมพลผิน ชุณหะวัณ

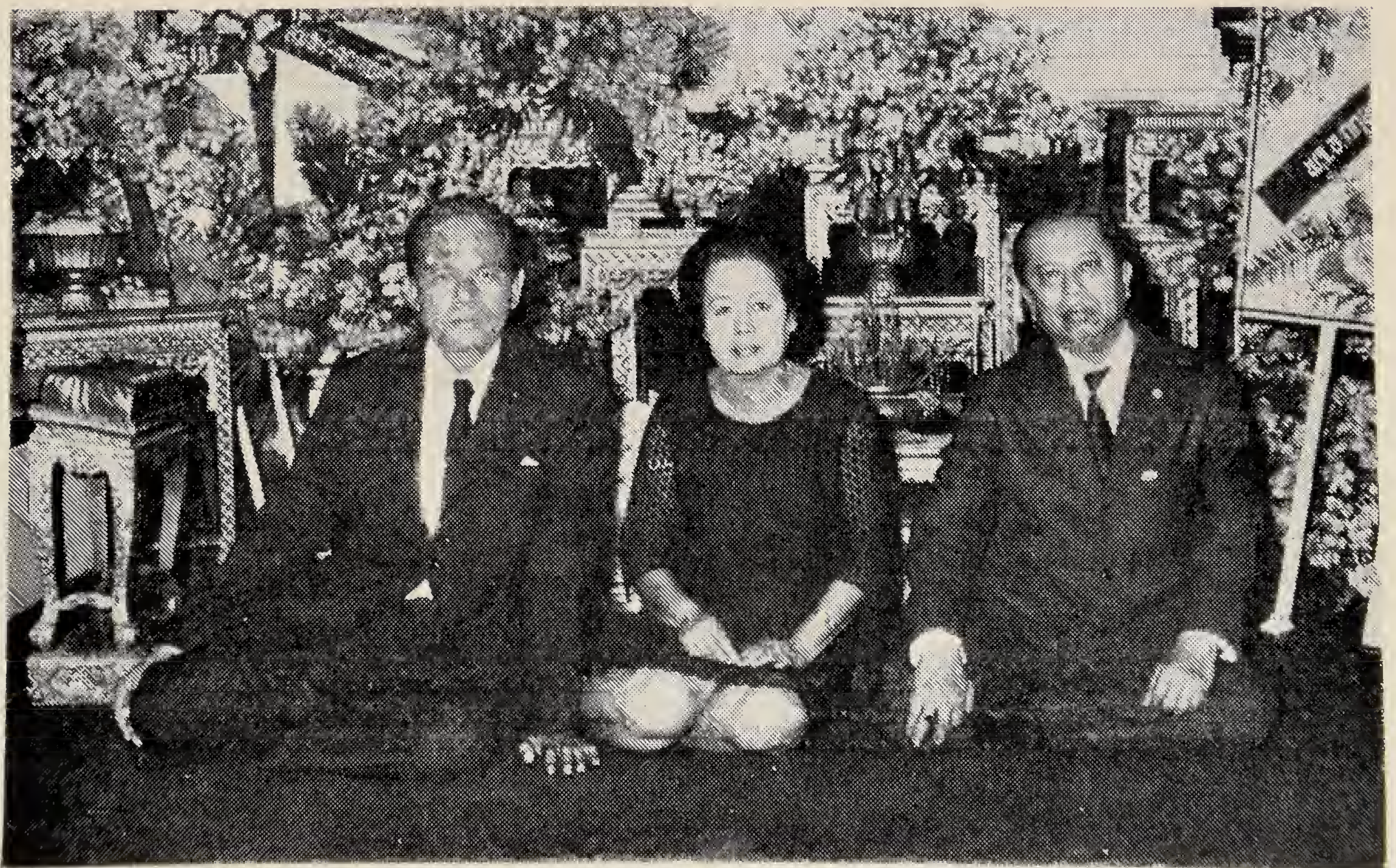
ท่านรองอธิบดีกรมการปกครอง และผู้บัญชาการตำรวจชายแดน
ในวันบรรจุศพ

ผู้บัญชาการตำรวจชายแดน เคารพศพ

ลูกคุณพ่อ

รำพึง วิไล จำรูญ ลูกคุณพ่อ

คำไว้อาลัย

แด่

พันโท หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์

พล.ต.ต. จำรูญ ดิสสะมาน ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ซึ่งเคารพนับถือข้าพเจ้า และเรียกข้าพเจ้าคุณอาตลอดมาได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยเนื่องจากจะพระราชทานเพลิงศพ พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ซึ่งเป็นบิดา ในวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๑๗ ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นที่สุดที่ได้เขียนคำไว้อาลัยนี้ เพราะผู้วายชนม์เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเคารพดุจพี่ชายของข้าพเจ้า ทั้งเป็นนายทหารรุ่นเดียวกัน และเป็นที่รักเคารพจากเพื่อน ๆ อีกหลายคนซึ่งต่างก็เสียใจเป็นอย่างยิ่งเมื่อได้ทราบข่าวถึงแก่กรรมของ พ.ท. หลวงบริบาล-ยุทธภัณฑ์

ก่อนอื่น ขอกล่าวเบื้องต้นสักเล็กน้อย ข้าพเจ้าสมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อย จ.ป.ร. กลางปี ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เข้าเรียนห้องชั้น ๔ พักนอนตึกชั้นบน เรียนห้องเรียนเดียวกันในชั้นล่างของตึกที่พักนั้น เรียนด้วยกันกับนักเรียนนายร้อย จำรัส ซึ่งเป็นนักเรียนรุ่นพี่อยู่ก่อนแล้ว เป็นการรู้จักกันในเบื้องแรก

เมื่อเราพบ เรียน นอน รับประทานอาหารร่วมแห่งเดียวกัน ย่อมรู้จักและรักใคร่กัน ด้วยนิสัยใจคอต้องกัน เป็นธรรมดานานวันเข้าความรักและนับถือซึ่งกันและกันมากขึ้น ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนใหม่ นายจำรัสเป็นนักเรียนห้องชั้น ๔ อยู่ก่อนแล้ว อายุแก่กว่าข้าพเจ้าหลายปี ได้แนะนำการกินอยู่หลับนอน การฝึก เรียน แทบทุกอย่างให้รู้จักและเข้าใจชีวิตการเป็นนักเรียนนายร้อยที่ควรจะกระทำ และประพฤติตนว่าควรวางตัวและกระทำอย่างไรเมื่อเป็นนักเรียนนายร้อยใหม่ และนักเรียนนายร้อยเก่าเขาทำกันอย่างไรตลอดมาจนสอบไล่ได้เลื่อนชั้นสูงตามลำดับชั้นสุดท้ายห้องชั้น ๖ สอบไล่ได้เป็นนายทหารชั้นสัญญา-บัตรพร้อมกันในปลาย ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) รับพระราชทานกระบี่ยศในรัชกาลที่ ๕

นักเรียนนายร้อย จำรัส เป็นผู้มีคุณงามความดีน่าเคารพนับถือเป็นอย่างมากแก่ข้าพเจ้าจนข้าพเจ้าเรียกนามว่า "พี่จำรัส" เพราะนอกจากแนะนำความเป็นอยู่แต่เริ่มเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยใหม่ควรปฏิบัติตนอย่างไรแล้วยังได้ให้ความรู้ คิดในสิ่งที่ดีงามในการจะต้องอยู่เรียนอีกหลายปีตลอดจนเป็นนายทหารสัญญาบัตร

ทั้งนี้เพราะพี่จำรัส เป็นผู้มีนิสัยดี ตลอดจนความประพฤติดี เรียนดี ฝึกดี ข้าพเจ้าเรียนร่วมกันมาข้าพเจ้าทราบดี เมื่อเปรียบเทียบกับตัวข้าพเจ้า พี่จำรัสเป็นคนแปลก ตั้งแต่ได้รู้จักกันครั้งแรกตลอดมา ยังไม่เคยเห็นพี่จำรัสมีหน้าตาเกลียดชัง โกรธเคืองใคร มีอารมณ์เย็นเรื่อย หัวเราะยิ้มแย้มแจ่มใสเสมอ แม้เพื่อนรุ่นเดียวกัน หรือเด็กกว่าจะล้อเล่นบ้างก็ไม่โกรธ อย่างจะฉิวขึ้นมาบ้างก็เพราะเป็นเวลาเรียน เวลาท่องหนังสือ ดูตำรา หรือทำการบ้านนอกเวลาเรียน ก็เพียงพูดว่า "เฮ้ยหยุดทีโว้ย ไปดูตำหรับตำรากันบ้างซิ" แล้วก็หัวเราะหึ ๆ เราเกรงใจก็เลิกไปเองสำหรับข้าพเจ้าเป็นเด็กกว่า รักมากสนิทมากชักจะลวนลามล้อเล่นบ่อย ๆ ก็ไม่โกรธ เห็นทำอะไรผิดพลาด ก็ตักเตือนว่ากล่าว อะไรที่เห็นสมควรสอน ก็สอนให้ ข้าพเจ้าเกียจคร้านการเรียน การฝึกต่าง ๆ หลายอย่างในชั้นไม่ดีนักและเกะกะจนถูกลงโทษบ่อย ๆ พี่จำรัสคอยตักเตือนเสมอมา จนทำให้ข้าพเจ้าเป็นคนดีขึ้นมาก ข้าพเจ้าสามารถเรียนได้จนจบชั้นสูงสุดที่จะเป็นนายทหารสัญญาบัตร ก็เพราะพี่จำรัสคอยตักเตือนสั่งสอนข้าพเจ้าตลอดมา ข้าพเจ้าอายุจะย่างเข้า ๑๘ แล้ว ความรู้จักนึกคิดถึงตัวค่อยมีขึ้น การได้เรียนได้อยู่โรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. ได้รับความรู้ดี มีความเป็นผู้ใหญ่ขึ้น พี่จำรัสสอนให้สำนึกตัวว่า ถ้าเราได้เป็นนายทหารสัญญาบัตรแล้ว ถ้าอ่อนในความรู้ความสามารถในหน้าที่แล้วจะเป็นผู้ใหญ่ในหน้าที่ราชการได้อย่างไร ข้าพเจ้าจึงได้สติเปลี่ยนจากความเหลวไหลมาประพฤติดี และขยันหมั่นเพียรในการเรียนการฝึก ทุกอย่างดีขึ้นจนสอบไล่ได้ ข้าพเจ้าไม่เคยลืมพระคุณพี่จำรัสเลย เพราะแนะนำสั่งสอนข้าพเจ้าเหมือนน้องแท้ ๆ เลย

ปลาย ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) เมื่อเราทั้งสองสอบได้เป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรแล้ว ได้รับคำสั่งให้เลือกเหล่าสังกัด ข้าพเจ้าเลือกเหล่าทหารปืนใหญ่สังกัดในกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ กองพลที่ ๒ เมืองนครชัยศรีแต่ยังไม่ได้สร้างโรงทหาร จึงต้อง

รับราชการอยู่ในกรุงเทพ ฯ พี่จำรัสเลือกเหล่าทหารราบ สังกัดกรมทหารราบที่ ๑๙ กองพลที่ ๙ เมืองฉะเชิงเทรา (กรมทหารราบที่ ๑๙ อยู่ปราจีนบุรี)

นายทหารบกรุ่นเดียวกันนี้มี ๑๔๖ คน รับพระราชทานกระบี่ยศเป็นนายทหารสัญญาบัตร ใช้นามว่านักเรียนทำการนายร้อย ฯ เป็นต้นไป ในวันที่ ๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) นับว่าเป็นวันที่เป็นมงคลสูงสุดจึงถือเอาวันนี้เป็นวันเกิดที่ได้เป็นนายทหารบก รุ่น ร.ศ. ๑๒๙ ต่อมาจนบัดนี้ เพราะวันที่ ๓ พฤษภาคมนี้ ตรงกับวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๑๒๗ เป็นวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสระภาพชาติไทยที่ได้เสียให้แก่ มอญ พม่า เป็นอิสระภาพของชาติไทยอยู่ชั่วกัลปาวสานต์

คณะนายทหารรุ่น ร.ศ. ๑๒๙ นี้จึงยึดเอาวันที่ ๓ พฤษภาคมนี้เป็น "วันเกิด" ได้เป็นนายทหารบกชั้นสัญญาบัตรต่อ ๆ มาจนบัดนี้

พอมีรับสั่งท่านผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ลงพระนาม "จิรประวัติวรเดช" ให้ไปประจำกรมกองตามสังกัดโดยให้ นักเรียนนายร้อยลาภ ไปประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ และนักเรียนนายร้อยจำรัส ไปประจำกรมทหารราบที่ ๑๙ จังหวัดปราจีนบุรี เราทั้งสองจึงต้องจากกันไปรับราชการ เพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ครั้นถึงวันไป ข้าพเจ้าไปส่งที่สถานีรถไฟ ข้าพเจ้าเข้าไปกราบไหว้ พี่จำรัสสรวมกอดอำลา ยังแถมคำตักเตือนแก่ข้าพเจ้าอีกว่า น้องชายอย่าลืมที่พี่เคยพร่ำสอนแนะนำเมื่อครั้งเป็นนักเรียนนายร้อย ก็คือแนะนำแก่ผู้ที่จะเป็นนายทหารบกที่ดีในอนาคตนั่นเอง ข้าพเจ้าเต็มตื้นใจเป็นที่สุด ได้กราบลงที่ฝ่ามือพี่จำรัส แล้วไปขึ้นรถไฟ จนรถเคลื่อนที่เราโบกมือสั่งกันเป็นการจากครั้งแรก

ความจริงปราจีนบุรี และกรุงเทพ ฯ ไม่ไกลกันเท่าไรนัก ไปเยี่ยมกันพบกันก็ง่าย และได้ส่งข่าวคราวทางจดหมายถึงกันเสมอ จนในที่สุดพี่จำรัสได้เลื่อนยศเป็นร้อยเอกไปเป็นผู้บังคับกองร้อยกรมทหารราบที่ ๘ เชียงใหม่ข้าพเจ้าเป็นร้อยโท ย้ายไปเป็นผู้บังคับกองร้อยในกรมทหารที่ ๘ เชียงใหม่ภายหลัง ดีใจมากที่เราจะได้พบกันอีกข้าพเจ้าติดต่อแจ้งให้ทราบถึงวันที่จะไป พอไปถึงก็พบพี่จำรัสและพี่พูนภริยา มาคอยรับอยู่แล้วที่สถานีรถไฟ เมื่อถามถึงทุกข์สุขกันพอสมควร ก็ขึ้นรถไปยังที่พักโรงทหารค่าย กาวิละ ในปัจจุบัน

นี้ ในวันนั้นรับประทานเลี้ยงที่บ้านพี่จำรัส และพี่พูน เราทั้งสองครอบครัวคงรักใคร่สนิทสนมกันแน่นแฟ้นเป็นปกติ พี่จำรัสคงอารมณ์ดีเช่นเคย

ข้าพเจ้าย้ายไปรับราชการหลายแห่งจนได้รับยศเป็นพันโท ย้ายไปรับราชการเป็นผู้บังคับกองพันทหารปืนใหญ่ที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งพี่จำรัสขณะนั้นเป็น พันโทหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ เป็นสมุหบัญชีในหน่วยทหารราชบุรีนั้นด้วยได้ส่งจดหมายไปบอกให้ทราบถึงวันที่ข้าพเจ้าและครอบครัวไปถึง พี่หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์และพี่พูนมารับตามเคยดีใจมากที่ได้มารับราชการร่วมกันอีก

เมื่ออยู่จังหวัดราชบุรีนั้น ได้รับความอุปการะช่วยเหลือจากพี่หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ทั้งในราชการและส่วนตัวเป็นอย่างดียิ่ง ขอย้ำว่าในทางส่วนตัวแล้วทั้งพี่หลวงและพี่พูนเป็นผู้ช่วยเหลือข้าพเจ้าและครอบครัวเป็นอย่างดีทีเดียว เช่นข้าพเจ้ามีความจำเป็นต้องไปเยี่ยมบิดาข้าพเจ้าป่วยที่จังหวัดเชียงใหม่พร้อมกับภรรยาหลายครั้ง และจนบิดาข้าพเจ้าถึงแก่กรรมต้องไปจัดการงานศพ ทุกครั้งที่ไปได้อาศัยฝากบุตรที่กำลังเรียนหนังสือยังเล็ก ๆ อีก ๕ คน ให้เลี้ยงดูแลด้วยขอขอบพระคุณทั้งสองท่านเป็นธุระให้ความดูแลทุกอย่างทุกครั้งที่ไปเชียงใหม่นานวัน เหมือนเป็นหลานแท้ ๆ ของท่านจนลูกข้าพเจ้ารักและเคารพท่านทั้งสองมากทีเดียว พระคุณนี้ข้าพเจ้าไม่เคยลืมเลย

หลังจากที่เราถูกปลดรับบำนาญกันแล้ว นายทหารบกรุ่น ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ก็คงมีการเลี้ยงรุ่นในวันที่ ๓ พฤษภาคมทุกปีตลอดมา จนถึงวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้เชิญเพื่อนร่วมรุ่นซึ่งเหลือ ๑๗ คน มาสังสรรเช่นเคยเหตุเพราะแก่เฒ่าไปตามกัน เปลี่ยนเวลามาเป็นรับประทานอาหารกลางวัน แทนกลางคืนเพราะมาลำบาก เรานั่งรออยู่และบ่นถึง พี่หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ซึ่งเคยมาร่วมกันมิได้ขาดเลย จนเห็นไม่มาแน่เราจึงลงมือรับประทาน แล้วไปถวายบังสุกุลให้เพื่อนที่ล่วงลับไปแล้วทุกคน แล้วจึงแยกกันกลับ พอรุ่งขึ้นก็ได้รับข่าวและเชิญอาบน้ำศพพี่หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ที่วัดมกุฎกษัตริยาราม ในเวลา ๑๖.๐๐ น. พอทราบข้าพเจ้าใจหาย คิดถึงคุณความดี ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดแน่นแฟ้นระหว่างพี่หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์กับข้าพเจ้า แต่เมื่อมาได้สติคิดดูพี่ชายที่รักของข้าพเจ้าท่านก็มีอายุมากพอสมควรแก่อายุขัยของท่านอยู่แล้ว ก็พอหักจิตใจ

ในความคิดถึงลงได้บ้าง เพราะไม่ช้าไม่นานเพื่อนที่เหลือรวมทั้งข้าพเจ้าซึ่งอายุ ๘๓ ปี เป็นคนมีอายุน้อยกว่าเพื่อน ๑๕ คนที่เหลือก็ต้องตามไปเช่นกัน

นอกจากขอให้กุศลผลบุญและผลทานของพี่หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ได้กระทำไว้ และด้วยกุศลผลบุญและทานที่ญาติมิตรบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัย อำนวยส่งให้ดวงวิญญาณที่พี่พันโทหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ที่เคารพรักจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ จงได้เสวยสุขในทิพย์พิมานตลอดกาลนานเทอญ

(ลงชื่อ) พลจัตวา หลวงประเสริฐศัสตราวุธ

(ลาภ ประเสริฐศัสตราวุธ วสุวัต)

๕ ซอยประชานิมิตร ถนนประดิพัทธ กรุงเทพมหานคร

๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย

แด่

พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์

ข้าพเจ้าเรียกคุณหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ว่าคุณพี่ตลอดมา ตั้งแต่คุณหลวงบริบาลมาทำการสมรสกับคุณพี่ผู้หญิงในสมัยข้าพเจ้ายังเป็นนักเรียนอยู่ คุณพี่ผู้หญิงอยู่ในสกุลมิลินทานุชร่วมกับภรรยาข้าพเจ้าในฐานะลูกพี่ลูกน้อง ซึ่งรักกันมากยิ่งกว่าพี่น้องร่วมบิดามารดา ยิ่งกว่านั้นต่อมาบุตรชายของคุณพี่คือ ศาสตราจารย์รำพึง ดิสสะมานก็มาทำการสมรสกับแพทย์หญิงเรณู บุตรข้าพเจ้าอีกด้วย จึงทำให้สกุลดิสสะมานกับสกุลบุเรศรบำรุงการเป็นญาติสนิทยิ่งขึ้น การปฏิบัติตนต่อญาติฝ่ายคุณพี่ผู้หญิงแล้ว คุณพี่มีความโอบอ้อมอารีแก่ปวงญาติทุกคนทุกชั้นเสมอกันไม่ถือตัว จึงเป็นที่เคารพของปวงญาติ ใครไปมาหาสู่ต้องต้อนรับเลี้ยงอาหาร ถ้าเป็นอาหารเย็นด้วยแล้วจะทำอาหารเอง เพราะมีฝีมือทำกับข้าวเก่งและเป็นประเพณีมาตั้งแต่คุณพี่ผู้หญิงยังมีชีวิตอยู่ คุณพี่หลวงบริบาล ฯ รักครอบครัวทำนุบำรุงให้การศึกษาและอบรมบุตรธิดาเป็นอย่างดีดังจะเห็นได้ว่าบุตรได้เป็นนายพลตำรวจและเป็นศาสตราจารย์

ข้าพเจ้ารู้จักคุณพี่หลวงบริบาล ฯ มาไม่น้อยกว่า ๖๐ ปี ไม่เคยเห็นคุณพี่ประพฤติตัวในทางที่ไม่ชอบไม่ควร ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินว่าคุณพี่ทั้งสองเคยทะเลาะกันเลย คุณพี่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความโอบอ้อมอารีมีความเมตตาเป็นพื้นน้ำใจ เมื่อคุณพี่จากไปเช่นนี้ทำให้สกุลของเราทั้งสองเกิดความว้าเหว่ เพราะขาดญาติผู้ใหญ่ที่ดียิ่งและเป็นที่เคารพนับถือไป จึงอาลัยรักและระลึกถึง แต่อย่างไรก็ตามกรรมดีของคุณพี่หลวงบริบาล ฯ ตั้งแต่ต้นจนถึงแก่กรรมนี้ คงเป็นพลปัจจัยนำคุณพี่ไปสู่สุขคติภพแล้วโดยไม่ต้องสงสัย.

หลวงบุเรศรบำรุงการ

พล.ต.ท. ณรงค์ มหานนท์ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล
เป็นเจ้าภาพจุดธูปเทียน

บรรจุศพคุณพ่อ

รำลึกถึงคุณพ่อ

วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ เป็นวันที่ลูกเสียใจที่สุดในชีวิตของลูก เป็นวันที่ลูกได้สูญเสียคุณพ่อซึ่งมีพระคุณสูงสุดของลูก คุณพ่อเป็นที่พึ่งเป็นหลักเป็นร่มโพธิ์ให้ความอบอุ่นทางจิตใจแก่ลูก ๆ คำโคลงโลกนิติในบาทที่ว่า "พ่อตายดุจฉัตรกั้นหาญหัก" เพิ่งประจักษ์แก่ใจลูกในครั้งนี้

ครอบครัวที่มีพ่อแม่และลูก ๓ คน นับว่าเป็นครอบครัวขนาดกลาง ภายในครอบครัวของเรามีความรักและความเข้าใจกันดี เพราะเคยร่วมสุขร่วมทุกข์ตกระกำลำบากมาด้วยกัน จึงทำให้สมาชิกในครอบครัวเห็นอกเห็นใจกันมาก ชีวิตการเป็นนายทหารของคุณพ่อในสมัยที่การคมนาคมยังไม่เจริญ ยังไม่มีรถไฟและรถยนต์ทั่วถึงอย่างเช่นทุกวันนี้ การย้ายจากกรมทหารอีกแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งในภาคเหนือต้องหอบหิ้วครอบครัวเดินทางด้วยความยากลำบากและทุรกันดาร คุณพ่อ คุณแม่ ต้องขี่ม้า ส่วนลูกนั่งแคร่ใช้คนหาบหาม การเดินทางต้องพักแรมเป็นระยะ ๆ ตามที่พักแรมในป่าซึ่งทำเป็นห้างสูง พวกลูกหาบจะนอนสุมไฟรอบเพื่อกันสัตว์ร้าย ลูกยังจำภาพและเหตุการณ์ตอนขนย้ายสัมภาระและเซฟใบใหญ่บรรจุเงินหลวงจากกรมทหารจังหวัดตาก ซึ่งถูกยุบมาขึ้นกรมทหารจังหวัดนครสวรรค์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ การเดินทางต้องใช้เรือหางแมลงป่องซึ่งมีคนถ่อเรือทั้ง ๒ ข้าง ขบวนเรือ ๒—๓ ลำ ต้องพักนอน กลางคืนตามชายหาด เนื่องจากปลดปล่อยทหารไปหมดแล้วตอนยุบกรมจึงไม่มีทหารคุ้มกันมาด้วย และเกรงว่าจะถูกปล้นคุณพ่อจึงวางอุบายเอาปืนเล็กยาววางเรียงที่หัวเรือ ทำทีว่าได้มีทหารร่วมคุ้มกันมากับขบวนเรือด้วย ตกกลางคืนคนถ่อเรือจะพากันหนีไปนอนห่างจากเรือเพราะกลัวถูกปล้น คุณแม่จุดธูปบูชาเจ้าที่เจ้าทางขอความปลอดภัย การเดินทางรอนแรมมาด้วยความลำบาก ประมาณ ๑๐ วัน ก็ถึงจังหวัดนครสวรรค์

เมื่อปลายเดือน พฤศจิกายน ๒๔๘๗ คุณพ่อออกจากราชการเพราะเกษียณอายุและพาครอบครัวมาพักที่บ้านคลองบางกอกน้อยใกล้สถานีรถไฟ ตอนนั้นเป็นระยะปลายสงครามโลกครั้งที่สอง กรุงเทพและธนบุรีถูกโจมตีทั้งกลางวันและกลางคืน ในวันที่ ๓๐

พฤศจิกายน ๒๔๘๗ ตอนกลางคืนบ้านที่พักถูกระเบิดพังข้าวของเสียหายมาก เดชะบุญคุณพ่อคุณแม่ไม่เป็นอันตรายผู้ที่รับเคราะห์ไปคือลูกสะใภ้ซึ่งถูกเสาทับขาหัก หลานอายุ ๑๔ วันเสียชีวิตคุณพ่อจึงพาครอบครัวทั้งหมดย้ายไปอยู่ในสวนที่อำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี และใช้ชีวิตอย่างชาวสวนอยู่อย่างสงบชื่นชมกับการทำสวนทุเรียนซึ่งเป็นเวลาถึง ๓๐ ปี

วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๙๓ เป็นวันที่คุณพ่อเศร้าสลดมากเพราะคุณแม่ซึ่งเป็นคู่ชีวิตร่วมสุขร่วมทุกข์กันมาถึง ๔๐ ปี จากไปด้วยโรคปอดบวม ลูกเห็นนัยตาของคุณพ่อมีน้ำขังอยู่เต็ม ทุก ๆ ปีในวันที่ ๑๗ เมษายน คุณพ่อและลูก ๆ จะทำบุญให้คุณแม่และทำติดต่อกันมามิได้ขาดเป็นเวลาถึง ๒๓ ปี สำหรับวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๗ ปีนี้ คุณพ่อไม่ได้ร่วมไปทำบุญด้วยที่วัดมกุฏกษัตริยารามอย่างเช่นเคย เพราะนอนป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลกลางถึงแม้ว่าตอนนั้นจะมีอาการป่วยมากคุณพ่อยังแข็งใจลุกขึ้นพูดถึงเรื่องการทำบุญให้คุณแม่นับเป็นปีแรกที่คุณพ่อขาดการไปทำบุญให้คุณแม่ลูกไม่คิดเลยว่าจะเป็นปีสุดท้ายของชีวิตคุณพ่อ

คุณพ่อมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะให้การศึกษาแก่ลูกอย่างดีที่สุด ต้องมัธยัสถ์และประหยัดเพื่อจะส่งเงินมาให้ลูกได้กินได้ใช้ในกรุงเทพ ฯ ระหว่างที่ศึกษานับเป็นเวลาสิบกว่าปี เมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตที่ออกทำงานมีรายได้เองแล้ว ลูกรู้สึกว่าเงินทองที่ได้รับจากคุณพ่อระหว่างการศึกษานั้นสามารถจับจ่ายใช้สอยได้อย่างสบายไม่เคยขอเพิ่มเงินจากคุณพ่อเลย

ในระหว่างที่คุณพ่อรับราชการ คุณพ่อมีร่างกายแข็งแรงไม่เคยเจ็บป่วยเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเลย เมื่อออกรับราชการมาทำสวนแล้ว รู้สึกคุณพ่อสุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์นัยตาข้างขวาเป็นต้อ ลูก ๆ ได้พยายามรักษา และให้แพทย์ผู้ชำนาญตรวจก็ไม่หาย มองไม่เห็นไปข้างหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ภายหลังที่ลูก ๆ หลาน ๆ ทำบุญฉลองอายุครบ ๘๐ ปี คุณพ่อเริ่มป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูงและเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลตำรวจ ตั้งแต่นั้นมาต้องระวังสุขภาพมากยิ่งขึ้นและมีการตรวจร่างกายเป็นประจำทุกเดือน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ โรคริดสีดวงทวาร ซึ่งเป็นเรื้อรังมาหลายสิบปีกำเริบมาก จึงเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลกลางและได้รับการดูแลรักษาอย่างดีจากนายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกามาศ ผู้อำนวยการ และบรรดา

นายแพทย์ พยาบาลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี รักษาตัวอยู่ ๔๙ วันก็กลับบ้านได้เป็นปกติ ต่อจากนั้นระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๔ — ๒๕๑๖ คุณพ่อร่างกายทรุดโทรมอ่อนเพลียและซูบซีด จึงเข้ารักษาตัวและตรวจร่างกายอย่างละเอียดก็ไม่พบเป็นโรคที่ร้ายแรง คุณพ่ออ่อนเพลียและเบื่ออาหารมาก จึงเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลกลางเมื่อ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๗ และต่อมาตรวจพบว่าเป็นมะเร็งที่กระเพาะอาหาร นายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกามาศ ผู้อำนวยการได้ร่วมรักษากับบรรดานายแพทย์และพยาบาลที่เกี่ยวข้องอย่างดีที่สุด ซึ่งลูก ๆ ขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย การป่วยก็ทรงและทรุดลงจนวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ เวลา ๒๐.๔๕ น. คุณพ่อก็ถึงแก่กรรมโดยสงบ

ในที่สุดนี้ลูก ๆ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและคุณความดีทั้งหลายที่คุณพ่อบำเพ็ญมาตลอดชีวิตจงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อจงประสพสุขในสัมปรายภพทุกประการ

ลูก ๆ

คุณพ่ออยู่กับลูกหลานที่อ่างเก็บน้ำปี่นัง

พาคุณพ่อไปเที่ยวหัวหิน

คุณพ่อนั่งอยู่ระหว่างกลางลูกหลาน หาดผาแดง ศรีราชา

บันทึกสั้น ๆ

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ภาพที่ท่านเห็นในหน้าปกหนังสือนี้ ถ้าท่านผ่านมาตามถนนราชดำเนินนอกตรงข้ามเวทีสนามมวยราชดำเนินจะเห็นตึกหลังหนึ่งขนานกับถนน ตึกนั้นเป็นสถาบันอันมีเกียรติของเหล่าทหารบก มีชื่อว่าโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ซึ่งแต่เดิมเรียกว่าโรงเรียนนายร้อยทหารบก ข้าพเจ้าต้องการที่จะให้ภาพนี้เป็นอนุสรณ์แก่คุณพ่อข้าพเจ้า ซึ่งได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนี้แต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ในรุ่นที่ ๑๐ เลขประจำตัว ๑๗๑๙ และคุณพ่อได้ออกรับราชการมียศเป็นร้อยตรีในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่กรมทหารราบที่ ๑๙ จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดนี้เช่นเดียวกันที่ข้าพเจ้าได้ย้ายจากกองบัญชาการตำรวจนครบาลไปอยู่ในกองบัญชาการตำรวจภูธรซึ่งถือได้ว่าทั้งคุณพ่อข้าพเจ้าเป็นทหารและตัวข้าพเจ้าเป็นตำรวจ ออกรับราชการในต่างจังหวัด เป็นจังหวัดเดียวกัน ผิดอยู่ที่ต่างปีกันเท่านั้น ซึ่งข้าพเจ้าย้ายมาอยู่ตำรวจภูธรในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และอยู่ที่จังหวัดนี้ไม่ครบปีก็กลับเข้ามาอยู่ตำรวจนครบาลอีก โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้ก่อกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ (ร.ศ. ๑๐๖) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทร์มหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้า ซึ่งพระองค์ท่านได้มีพระบรมราโชวาทแก่บรรดานายทหารและข้าราชการ ณ โรงเรียนนายร้อยทหาร เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ว่า "...การโรงเรียนนายร้อยนี้สำคัญเพียงไรเพราะเป็นที่ตั้งแห่งการบังคับบัญชาและเป็นหัวหน้านำกำลังทหารต่อสู้ด้วยข้าศึก ท่านทั้งหลายคงจะไม่มีการย่อหย่อนในที่จะจัดการโรงเรียนนี้ให้เจริญยิ่งขึ้น นักเรียนทั้งหลายจะได้รับความรู้ยิ่งขึ้น..." และพระบรมราโชวาทของพระองค์ท่านอีกตอนหนึ่งว่า "....นายทหารนั้นจะได้มาจากไหนเล่า ก็ต้องได้มาจากโรงเรียนนายร้อยคือจากพวกเจ้านี้เอง เพราะฉะนั้นเจ้าทั้งหลายจงตั้งอุตสาหะพยายามในการเล่าเรียนวิชาของตนให้ดีเถิด..." และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานแก่นักเรียนนายร้อยเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า "...นักเรียนนายร้อยมีภาระกิจที่จะต้องปฏิบัติที่หนัก ต้องศึกษาวิชาพลเรือนเช่นเดียวกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และยังต้องทำการฝึกอบรมวิชาทหาร ยุทธวิธี ต้องฝึกกำลังกายให้สมบูรณ์อยู่เสมอ นับว่ามีภาระกิจที่หนักกว่านิสิต นักศึกษาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อที่จะได้นำเอาความรู้ที่ได้ศึกษาไปใช้ปกครอง และ

นำทหารให้รู้จักทำการรบเพื่อป้องกันเอกราชของชาติ...” ซึ่งนับว่าพระบรมราโชวาททั้งสองพระองค์เป็นที่ประทับใจและซาบซึ้งแก่บรรดาข้าราชการทหารให้รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

ข้าพเจ้ามีความภูมิใจที่คุณพ่อเป็นทหาร สถาบันแห่งนี้มีโครงสร้างอันแข็งแรงจะต้องเจริญรุ่งเรืองสืบไปไม่มีวันเสื่อมคลาย บุคคลที่เข้าอยู่ในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าจะต้องมีกำลังกายและกำลังใจที่แข็งแกร่งจึงจะสามารถดำรงชีวิตของการเป็นทหารได้ ฉะนั้นจะเห็นว่าการยุทธการทหารของประเทศเราเพื่อเตรียมรับสถานการณ์ต่าง ๆ จึงวางแผนและปรับปรุงกองทัพบกให้มีประสิทธิภาพและมีกำลังเพียงพอแก่การป้องกันประเทศ ทั้งยังได้ร่วมมือกับองค์การสหประชาชาติ องค์การ สปอ. และโลกเสรีอื่น ๆ จึงเป็นหลักประกันได้ว่าประเทศของเราจะยืนยงคงไว้ซึ่งเอกราชชาติไทยตลอดกาล ข้าพเจ้าและรำพึงน้องชายไม่สามารถเจริญรอยเป็นทหารเช่นเดียวกับคุณพ่อ แต่ก็ยังมีบุตรของข้าพเจ้าได้ศึกษาในสถาบันนี้ออกเป็นนายทหาร นายร้อย จปร. รุ่นที่ ๑๕ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ คุณพ่อรักวิชาทหารมากเมื่อได้พบหลานชายก็จะพูดถึงเรื่องเก่า ๆ ในโรงเรียนนายร้อย และให้คติแก่หลานชายให้รักษาระเบียบวินัยและเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ การปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลคุณพ่อได้นำมาสอนให้หลานเป็นคติประจำใจโดยให้ยึดหลักนี้ไว้เสมอชีวิต นักเรียนนายร้อยที่สำเร็จในรุ่นคุณพ่อมีรวมด้วยกัน ๑๔๖ คน ขณะนี้ยังมีชีวิตเหลืออยู่เพียง ๑๖ คน คือ

๑. พล.จ. หลวงประเสริฐศัสตราวุธ (ลาภ ประเสริฐศัสตราวุธ วสุวัต)
๒. พ.อ. หลวงสุรสิทธิ์สมบูรณ์ (หวิน เลิศฤทธิ์)
๓. พ.อ. หลวงอาจสรศิลป์ (ประพันธ์ ธนพุทธิ)
๔. ร.อ. หลวงประสานทะเบียนพล (สง่า สโรภาส)
๕. ร.อ. สอน วงศ์โต
๖. พ.ท. พระพิเศษสุรฤทธิ์ (ชม พิเศษสุรฤทธิ์)
๗. พ.อ. หลวงพินิจภูวดล (วิเชียร พินิจภูวดล)
๘. พ.ต. หลวงสิทธิสำแดงรณ (เปลื้อง โกมลมาลย์)
๙. พ.ต. หลวงสิทธิกำแหง (อำพันธ์ ทัศนานนท์)
๑๐. พ.อ. พระพิชัยศรแผลง (ผ่อง เอมวัฒน์)
๑๑. พ.ท. พระเสนาภักดี (สัมฤทธิ ไศลสูตร)

๑๒. ร.ท. ประยูร โลหิตเสถียร

๑๓. พล.จ. หลวงศิลปสารสราวุธ (เพิ่ม มหานนท์)

๑๔ ร.อ. หลวงพิเศษยุทธกิจ (ชด มุสิกนุช)

๑๕. ร.อ. เนตร พูนวิวัฒน์

๑๖. ร.ท. เหลี่ยม พันธเสน

ครอบครัวทหาร

ข้าพเจ้าคิดว่าบรรดาลูก ๆ ของทหารซึ่งขณะยังเล็กอยู่ก็คงจะเป็นเช่นเดียวกับข้าพเจ้าและน้อง ๆ เมื่อคุณพ่อย้ายไปอยู่จังหวัดใดก็ต้องติดตามไปด้วย ปัญหาในเรื่องการศึกษาในสมัยข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ จะเห็นว่าการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคไม่ได้สัดส่วนสมดุลย์กับการศึกษาในส่วนกลาง ฉะนั้นการบริหารและการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบันจึงมุ่งการศึกษาให้ระดับในส่วนภูมิภาคสูงขึ้น ส่งเสริมการวางแผนการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น เมื่อสมัยข้าพเจ้าและน้อง ๆ ยังเล็กอยู่ได้เดินทางติดตามคุณพ่อซึ่งไปรับราชการที่จังหวัดตาก จากกรุงเทพฯ เดินทางโดยรถไฟแวะลงที่จังหวัดนครสวรรค์ จากนครสวรรค์ต้องลงเรือหางแมลงป่องถ่อทวนน้ำขึ้นไปประมาณ ๘–๑๐ วัน ตอนเย็นจะแวะพักนอนตามชายหาด ที่จังหวัดตากสมัยนั้น ในตอนกลางคืนเดือนหงายหน้าฤดูน้ำ แม่น้ำปิงจะมีปลาสร้อยลอยขึ้นเหนือน้ำเป็นแพ ข้าพเจ้าเคยนั่งเรือไปกับทหารซึ่งอยู่กับคุณพ่อ คนพายเรือใช้พายตีน้ำปลาสร้อยจะกระโดดขึ้นมาบนเรือ ได้ปลาเกือบเต็มลำ คุณแม่ทำน้ำปลา ๆ สร้อย ใส่ไหไม่ต้องซื้อน้ำปลาตลอดปี คุณพ่อรับราชการอยู่ที่จังหวัดตากแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เกือบ ๔ ปี กรมทหารพรานก็ถูกยุบ หน้าที่สำคัญของคุณพ่อต้องนำของหลวงมาส่งที่ตั้งกรมทหารจังหวัดนครสวรรค์ โดยเฉพาะเงินต้องใส่เซฟขนาดใหญ่บรรทุกในเรือหางแมลงป่อง การเดินทางจากจังหวัดตากมาจังหวัดนครสวรรค์ต้องจ้างคนถ่อเรือ ทหารที่ประจำการก็ปลดปล่อยไปหมด ในวันเดินทางมีคนมาส่งคุณพ่อที่ชายหาดแม่น้ำปิงมาก ผู้มาส่งจะมีของติดมือมาคนละเล็กละน้อยตามมีตามเกิด มีแพทย์แผนโบราณคนหนึ่งห่อยาขนาดเล็กใส่ถาด มียาหลายขนานซึ่งได้ประโยชน์ในการเดินทางมาก เมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็ได้ใช้ยานี้ ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าคนเมืองตากรักคุณพ่อ

มาก คณะของเราเดินทางมาในฤดูแล้ง แม้การเดินทางจะตามน้ำก็ตาม บางตอนถ้าน้ำแห้งจะใช้ถ่อ เวลาเย็นจะใช้หาดทรายเป็นที่พัก การนำเงินหลวงเดินทางโดยไม่มีทหารคุมมานับว่าเป็นการเสี่ยงอันตรายอย่างยิ่ง หากคนที่จ้างมาเป็นสายให้คนร้าย เรือของคณะเราจะถูกปล้นอย่างแน่นอน แต่เป็นเพราะเดชะบารมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายคุ้มครองจึงเดินทางมาได้อย่างปราศจากอันตราย คุณพ่อเอาปืนเล็กยาววางเรียงบนหัวเรือที่ปลายกระบอกปืนมีทองเหลืองหุ้มอยู่มองเห็นได้ชัด ทำนองพลางว่ามีทหารคุ้มกันมา ตกตอนค่ำคุณแม่จะต้องจุดธูปบูชาเจ้าที่เจ้าทางขอความคุ้มครอง คนถ่อเรือที่จ้างมาจะพากันหนีไปนอนห่างจากเรือ อาหารรับประทานจะใช้อาหารกระป๋อง บางทีก็หาปลาในแม่น้ำปิงและซื้อผักชาวบ้านที่ปลูกบนหาดทราย ระหว่างทางจะเป็นตอนใดข้าพเจ้าจำไม่ได้มีศาลเจ้าอยู่ริมฝั่งตอนนี้มีน้ำมากคนเรือใช้กรรเชียง ข้าพเจ้าได้ยินเสียงดังว่าเจ้าแม่ เจ้าแม่ ขอเรือให้ลูกดูหน่อย น่าแปลกจรเข้ที่อาศัยอยู่ข้างศาลเจ้าจะลอยขึ้นมา ๓ — ๔ ตัว ที่ข้างศาลเจ้าจรเข้พวกนี้จะไม่ทำอันตรายแก่คนที่ผ่านไปมาแต่อย่างใด พวกที่ผ่านศาลเจ้าจะต้องเคารพสักการะจุดธูปบูชาในเรือ

เมื่อพูดถึงครอบครัวทหารคุณพ่อรับราชการอยู่หลายจังหวัด เช่น จังหวัดนคร-ราชสีมา จังหวัดราชบุรี จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฯลฯ เมื่อข้าพเจ้าและน้องเติบโต คุณพ่อก็หาโรงเรียนที่มีชื่อในกรุงเทพฯ ให้ลูกได้เล่าเรียน ข้าพเจ้าอยู่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล รำพึงอยู่โรงเรียนสวนกุหลาบ ส่วนวิไลน้องสาวเดิมชื่อ จำลองใครที่อยู่ต่างจังหวัดในสมัยที่คุณพ่อรับราชการเมื่อมาพบในกรุงเทพ ฯ ก็เรียกชื่อนี้เพราะเพิ่งมาเปลี่ยนชื่อเมื่อคุณพ่อเกษียณอายุราชการ วิไลต้องดูแลคุณพ่อ เรียนหนังสืออยู่เฉพาะต่างจังหวัด เมื่อคุณแม่สิ้นชีวิตคุณพ่อใช้ชีวิตเป็นชาวสวนได้อาศัยวิไลดูแลหุงหาอาหารรับประทานถึง ๒๓ ปี จึงเป็นลูกที่รับใช้คุณพ่อมากที่สุด การเดินทางไปเยี่ยม คุณพ่อคุณแม่ ระหว่างโรงเรียนหยุดเมื่ออยู่โรงเรียนสามัญหรือมหาวิทยาลัยก็ตาม เมื่อคุณพ่อและคุณแม่ว่างจะพาลูกไปกราบไหว้ผู้หลักผู้ใหญ่เป็นการคารวะ และในต่างจังหวัดนั้น ครอบครัวทหารมีความเคารพรักใคร่ต่อกันแม้คุณพ่อจะมียศน้อยบุตรหลานผู้บังคับบัญชาคุณพ่อก็ให้ความเคารพนับถือ และเรียกคุณพ่อคุณแม่ข้าพเจ้าว่า คุณลุง คุณป้า การเรียก

จะเรียกได้สนิทปากออกมาจากจิตใจเหมือนญาติที่แท้จริง เมื่อบุตรหลานของท่านเติบโตออกรับราชการพบข้าพเจ้าผู้ที่อายุอ่อนกว่าก็ยังคงเรียกข้าพเจ้าว่าพี่ตามเคย

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ คุณหญิงเยี่ยมจิตต์ เสนาณรงค์ คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ พล.จ. หลวงประเสริฐศัสตราวุธ (ลาภ ประเสริฐศัสตราวุธ วสุวัต) และคุณหลวงบุเรศรบำรุงการ ซึ่งถือว่าเป็นครอบครัวทหารได้ให้เกียรติเขียนคำไว้อาลัยให้กับคุณพ่อ คุณหญิงแฉล้ม เดชปฏิยุทธ ได้กรุณาให้คนฝีมือดีมาทำดอกไม้โดยออกแบบไม่ซ้ำกันในงานสวดศพคุณพ่อ และอีกผู้หนึ่งคือ พล.ต.ท. ณรงค์ มหานนท์ ได้เป็นกำลังใจแก่ข้าพเจ้าอยู่ตลอดเวลาทั้ง ๆ ที่ภารกิจของท่านมีอยู่เต็มมือ หากคุณพ่อมีญาณทิพย์ก็ขอได้โปรดรับรู้ไว้ด้วย

สามสิบหกวันในโรงพยาบาลกลาง

หลังจากวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ คุณพ่อกลับจากโรงพยาบาลมารักษาตัวที่บ้าน ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมถามอาการคุณพ่ออยู่เสมอ เมื่อวันปีใหม่ลูก ๆ หลาน ๆ พากันไปอวยพร คุณพ่ออุตส่าห์ปรุงแกงไก่ให้ลูก ๆ หลาน ๆ รับประทาน คุณพ่อเคยเป็นพลาธิการมีฝีมือในการปรุงอาหารมาก นายทหารที่รับราชการร่วมกับคุณพ่อรู้ดี ว่าคุณพ่อเป็นพ่อครัวดี ในวันนั้นรู้สึกว่าคุณพ่อมีความสุขมาก หยิบอาหารจานโน้นจานนี้ให้ลูก ๆ หลาน ๆ ตัวเองจะตักรับประทานทีหลัง คุณพ่อยังไม่มีวี่แววว่าจะจากลูก ๆ หลาน ๆ ไป แต่ข้าพเจ้าได้พยายามสังเกตุใบหน้าคุณพ่อซูบซีดผอมลง ข้าพเจ้าก็ยังนึกว่าคุณพ่อคงจะไม่มีโรคร้ายแรงเพราะแพทย์ก็ได้ตรวจโดยละเอียดแล้วว่าคุณพ่อความดันเลือดสูงไม่มากนัก ไม่มีโรคหัวใจเบาหวานก็ไม่เป็นโรคที่คุณพ่อกำลังรักษาอยู่คือโรคกระเพาะอาหารเท่านั้น หลังจากนั้นข้าพเจ้าก็ได้ส่งอาหารที่คุณพ่อชอบรับประทานฝากคนเรือไปให้ที่บ้านทราบว่าก็ยังทานอาหารได้ดี ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๑๗ วิไลบอกมาว่าคุณพ่อไม่สบาย ข้าพเจ้าก็รีบเดินทางไปเยี่ยม วันนั้นฝนตกปรอย ๆ คุณพ่อห่มผ้าขนหนูนอนอยู่ที่เตียงผ้าใบ เมื่อเห็นข้าพเจ้าก็รีบลุกขึ้น คุณพ่อไม่เคยแสดงความอ่อนแอให้ข้าพเจ้าเห็นเลย บอกข้าพเจ้าว่าเบื่ออาหารไม่ถ่ายอุจจาระข้าพเจ้าเห็นว่าหากจะรักษาตัวอยู่ที่บ้านอาการจะมากขึ้น จึงรับคุณพ่อมารักษาที่โรงพยาบาลกลาง เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๗ ในระหว่างอยู่

โรงพยาบาลข้าพเจ้าได้มาเยี่ยมดูแลอาการคุณพ่อทุกวัน แพทย์ให้น้ำเกลือ ต่อมาได้ให้เลือด รู้สึกหน้าตาของคุณพ่อแช่มชื่นขึ้นแพทย์ได้ตรวจโดยละเอียดอีกครั้งพบมะเร็งที่กระเพาะอาหาร ข้าพเจ้าปกปิดไม่ให้คุณพ่อและวิไลรู้ คุณพ่อเคยพูดกับโรจน์เด็กที่คุณพ่อเลี้ยงไว้แต่เล็ก ซึ่งอยู่เฝ้าตอนกลางวันว่าจะไม่ได้กลับไปอยู่บ้านแต่ก็ไม่เคยบอกอะไรให้ข้าพเจ้าทราบ บางครั้งข้าพเจ้านั่งอยู่กับน้อง ๆ คุณพ่อจะเอาผ้าขนหนูซับตา ข้าพเจ้าเห็นคุณพ่อน้ำตาคลอ วันหนึ่งตอนที่อาการยังไม่มากนักข้าพเจ้านั่งอยู่คนเดียวคุณพ่อพูดว่าความตายเป็นของธรรมดา ทุกคนต้องตายเว้นแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น บอกว่าถ้าพ่อตายให้จัดศาลาที่วัดมกุฏฯ ใกล้กับต้นโพธิ์ เงินที่จะใช้ในงานศพอย่าใช้จ่ายให้มากนัก จ่ายเท่าที่พ่อมีเงินฌาปนกิจ นาฬิกาและหัวเข็มขัดที่ข้าพเจ้าซื้อให้เป็นของขวัญขอให้ข้าพเจ้าเก็บไว้ข้าพเจ้าไม่ได้มองหน้าคุณพ่อรู้สึกใจหายพูดอะไรไม่ออกตื้นตันไปหมด ข้าพเจ้าได้เล่าให้รำพึงน้องชายฟังส่วนวิไลปกปิดไม่ให้รู้ ข้าพเจ้ามาคิดว่าทำไมคุณพ่อจึงพูดถึงศาลาที่ตั้งศพใกล้กับต้นโพธิ์ นึกออกว่าเมื่อคุณแม่ข้าพเจ้าถึงแก่กรรมศพตั้งอยู่ที่บ้านสวนตอนนำศพมาที่วัดมกุฏฯ ได้ตั้งอยู่ที่ศาลาใกล้ต้นโพธิ์ ต้นโพธิ์ที่วัดมกุฏฯ เป็นต้นโพธิ์สูงใหญ่เป็นร่มโพธิ์ที่พักร้อนได้ดีแทบทุกวัน ลูก ๆ หลาน ๆ จะมาเยี่ยมคุณพ่อมีอาหารมาฝากคุณพ่อรับประทานอาหารคำสองคำบอกว่ากลืนอาหารไม่ลง ลูก ๆ หลาน ๆ จะผลัดกันนวดที่ขา คุณพ่อบ่นว่าเมื่อยอยู่เสมอต้อยหลานชายนวดคุณปู่ต้องมีเรื่องขำ ๆ เล่าให้ฟัง เล่าไปนวดไปเพื่อให้คุณพ่อลืมการป่วยไข้ต่อมามะเร็งกำเริบ ท้องแข็ง หายใจไม่สะดวกเสมหะติดลำคอ คุณพ่อพูดเสียงไม่ชัดแพทย์ต้องให้อ็อกซิเยนเมื่อเสมหะติดคอมาก พยาบาลพิเศษจะใช้เครื่องดูดเสมหะ เวลาเอาสายยางเข้าไปในลำคอน่าสงสารที่สุดข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ คุณหมอคัมภีร์ มัลลิกามาศ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลกลาง ซึ่งท่านผู้นี้รู้จักกับข้าพเจ้าประมาณ ๒๕ ปี ได้มาเยี่ยมคุณพ่อทุกวัน คุณพ่อได้พูดกับข้าพเจ้าว่าคุณหมอคัมภีร์ ฯ รักษาริดสีดวงทวารเก่งมากถ้าไม่ได้คุณหมอคัมภีร์ ฯ พ่อคงตายแน่ ต่อมาในคืนวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ เวลา ๑๙.๐๐ น. เศษข้าพเจ้า รำพึง เล็ก ลงไปหาอาหารรับประทานที่ข้างโรงพยาบาลกลาง กลับขึ้นมาประมาณ ๒๐.๐๐ น. เศษ คุณพ่อหายใจไม่ค่อยออก ทั้ง ๆ ที่อ็อกซิเยนยังอยู่ที่จมูกพยายามจะลุกขึ้นนั่ง ข้าพเจ้าและรำพึงได้ขอร้องคุณพ่ออย่าลุกขึ้นนั่งเกรงว่าจะเหนื่อยและเป็นลม ตอนนี้เสมหะติดลำคอมากขึ้น พยาบาลพิเศษใช้เครื่องดูดเสมหะ คุณพ่อร้องข้าพเจ้าขอให้พยาบาล

วัดความดันเลือดและรีบตามหมอ สักครู่หนึ่งคุณพ่อก็แน่นิ่งพยาบาลพยายามปั๊มหัวใจแม้ข้าพเจ้าไม่ใช่แพทย์ก็ทราบได้ว่าคุณพ่อได้จากไปแล้วเพราะร่างกายไม่เคลื่อนไหวเลย ข้าพเจ้าและรำพึงเข้าไปกอดคุณพ่อและกราบลงที่หน้าอก เมื่อคุณหมอคัมภีร์ ฯ ทราบก็รีบมาแสดงความเสียใจ ตอนที่ยกร่างคุณพ่อใส่เปลเพื่อจะนำไปเก็บไว้ในห้องเย็น คุณหมอคัมภีร์ ฯ ได้ช่วยยกตอนปลายเท้าไม่มีความรังเกียจเลยและได้ยกมือไหว้คุณพ่อ ข้าพเจ้าจะไม่ลืมพระคุณของคุณหมอคัมภีร์ ฯ ตลอดจนคุณหมอจินดาและนายแพทย์เวรได้เอาใจใส่และดูแลรักษาคุณพ่อเป็นอย่างดี แต่โรคมะเร็งลงจับเข้ากับใครเป็นโรคเวรกรรมยากนักจะรักษาให้หายได้ คุณพ่อเป็นมิตรในเรือนของลูก ๆ มีอะไรหลายสิ่งหลายอย่างผูกพันกับลูก ๆ มากมายเหลือเกิน คุณพ่อไม่เคยคำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยยากทั้งมวลต้องการให้ลูกทุกคนมีความสุขคอยถามข่าวคราวอยู่เสมอ และสอนลูก ๆ ถึงความไม่ประมาทให้ลูกทุกคนเป็นคนหนักแน่นพยายามทบทวนความเป็นมาในอดีต ความเป็นอยู่ปัจจุบัน และประการสำคัญในอนาคตควรจะปฏิบัติอย่างไร คุณพ่อเป็นพรหมของลูกข้าพเจ้าและน้อง ๆ มีความระลึกอยู่เสมอว่าคุณพ่อต้องลำบากในการเลี้ยงดูลูก ๆ ด้วยความรักอย่างแท้จริง จับจิตจับใจ ต้องหมดเปลืองเหนื่อยกายเหนื่อยใจมามากมาย ข้าพเจ้าและน้อง ๆ ระลึกถึงพระคุณของคุณพ่อไม่มีวันเสื่อมคลาย

ข้าพเจ้าได้อ่านบันทึกของคุณอาว์หลวงประเสริฐศัสตราวุธ ได้แจ้งไปยังเพื่อนร่วมรุ่น ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) เป็นวันรับพระราชทานกระบี่ ถือเอาวันนี้เป็นวันพบปะเพื่อนฝูงเลี้ยงกันประจำเดือน แต่ในวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ เป็นวันที่คุณพ่อข้าพเจ้าเสียชีวิตพอดี เพื่อน ๆ คุณพ่อรอคุณพ่ออยู่เพราะตามปกติคุณพ่อไม่เคยผิดนัดเพื่อนฝูงร่วมรุ่นเดียวกัน

สิบวันในเก้าจังหวัด

เป็นที่ทราบดีแล้วว่ากรมตำรวจมีภาระกิจหลักที่จะให้ความสงบเรียบร้อยของคนในชาติได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วหน้ากัน ไม่ว่าชาติใดภาษาใดได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร กรมตำรวจจะพิทักษ์รับใช้เช่นเดียวกับคนไทย กรมตำรวจจึงได้วางแผนป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ วางโครงการพัฒนา

เศรษฐกิจการตำรวจเพื่อให้สอดคล้องแนวนโยบายพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการสอบสวนคดีอาญา และการเข้าถึงประชาชน กรมตำรวจพยายามอย่างยิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนที่มีต่อตำรวจให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นในระหว่างตำรวจกับประชาชน ถ้าหากสร้างความเข้าใจอันถูกต้องซึ่งกันและกันรู้ความมุ่งหมายของแต่ละฝ่าย รู้ความต้องการของแต่ละฝ่ายว่าควรจะทำอย่างไรแล้วให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน หากตำรวจไม่เข้าไปก้าวก่ายริดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยผูกมิตรไมตรีกับประชาชน สร้างความรักให้กับประชาชนโดยไม่ให้ประชาชนเกลียดชังตำรวจ ผลอันนี้ก็จะสะท้อนไปถึงรัฐบาลซึ่งปกครองตามระบอบประชาธิปไตยประชาชนจะให้ความร่วมมือกับตำรวจอย่างแท้จริง ข้าพเจ้ามีความภูมิใจที่กรมตำรวจไว้วางใจให้เป็นผู้แทนอธิบดีกรมตำรวจเดินทางไปในเขตกองบังคับการตำรวจภูธรเขต ๑ เพื่อสำรวจข้อมูลและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาและการเข้าถึงประชาชน เหตุที่ข้าพเจ้านำมาเขียนไว้ในงานพระราชทานเพลิงศพของคุณพ่อก็เนื่องจากก่อนเดินทางข้าพเจ้าได้ไปกราบลาคุณพ่อขอความปลอดภัย และปรากฏว่าข้าพเจ้าและคณะที่เดินทางไปด้วยกันไม่พบอุปสรรคใด ๆ การเดินทางไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดนนทบุรี นอกจากข้าพเจ้าจะประเมินผลและมีข้อเสนอแนะให้กรมตำรวจแล้วประโยชน์อันสำคัญซึ่งข้าพเจ้าเดินทางไปราชการครั้งนี้ได้รู้จักกับบุคคลหลายฝ่าย ได้ฟังข้อคิดเห็นของแต่ละคนโดยอิสระ ซึ่งต่างก็มีความคิดไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะข้าราชการซึ่งเคยรู้จักกันมาแต่ก่อน และไม่เคยได้พบกันเป็นเวลาตั้งสิบกว่าปียิ่งให้ความสนิทสนมมากขึ้น ข้าพเจ้ามีโอกาสรู้จักและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลหลายฝ่ายดังนี้.—

- ผู้ว่าราชการจังหวัด
- หัวหน้าศาลและคณะ
- อัยการจังหวัดและผู้ช่วยอัยการ
- นายกเทศมนตรีและคณะ
- สมาชิกสภาจังหวัดทุกจังหวัด

— ศึกษาธิการจังหวัด

— นายทหารระดับหัวหน้าหน่วย ในจังหวัดซึ่งมีกรมกองทหารตั้งอยู่

— นายตำรวจระดับผู้บังคับกองขึ้นไป จนถึงระดับผู้บังคับการ

— พ่อค้า ประชาชน ทนายความ

การเดินทางไปตามทางหลวงซึ่งปัจจุบันลาดยางโดยตลอดนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ได้เห็นทิวทัศน์ ปูชนียสถาน โบราณวัตถุ เป็นการทัศนศึกษาไปในตัวด้วย ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ชมเจดีย์สามองค์ พระราชวังจันทร์เกษม พระเจดีย์สุริโยทัย วัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร และที่จังหวัดอ่างทองได้ไปไหว้พระที่วัดไชโยวรวิหาร ที่จังหวัดสิงห์บุรีได้ไปไหว้พระพุทธไสยาสน์ และพระแก้วพระกาฬีวัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร จังหวัดสระบุรีได้ไปไหว้พระพุทธบาทจังหวัดลพบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ของประเทศไทยมีเวลาจำกัด ได้แต่นั่งรถผ่านชม พระปรางค์สามยอด ศาลพระกาฬ และพระราชวัง ภูมิประเทศทั้งเก้าจังหวัดเป็นที่ราบเป็นส่วนใหญ่เหมาะแก่การกสิกรรม ราษฎรส่วนมากประกอบอาชีพทำนา ข้าพเจ้าได้บริจาคทรัพย์เพื่อก่อสร้างวัดมงคลบพิตร วัดพนัญเชิง วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร และพระพุทธบาท ขอกุศลผลบุญไปสู่คุณพ่อ

รายการพบประชาชนใน ที.วี.

การจัดทำหนังสือเพื่อแจกให้กับแขกผู้มีเกียรติซึ่งมาในงานศพบิดาข้าพเจ้านี้ เห็นว่าบ้านเมืองต้องการความสงบเรียบร้อย ต้องการความสามัคคี และยิ่งในยามที่กำลังมีภัยคอมมิวนิสต์แทรกซึมเข้ามาก่อการร้ายขึ้นมาในประเทศไทยอยู่ในขณะนี้ด้วย ปริมาณงานของกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย จึงใคร่ที่จะจัดพิมพ์รายการพบประชาชน เรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และเรื่องการต่างประเทศกับความมั่นคงของประเทศ ลงในหนังสือเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่บิดาข้าพเจ้าซึ่งล่วงลับไปแล้ว ซึ่งทั้ง ๒ เรื่องเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในภาวะการณ์บ้านเมืองในขณะนี้ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้กรุณาอนุญาต และเขียนต่อไปอีกว่า ขอให้ผม ๑ เล่ม ซึ่งนับเป็นพระคุณอย่างสูงสุด หากบิดาข้าพเจ้ามีญาณทิพย์ใด ๆ ก็ขอได้โปรดรับทราบไว้ด้วย

จิตกาธานวัดมกุฏกษัตริยาราม

คำปรารภของคุณพ่อที่พูดกับข้าพเจ้าว่าเมื่อพ่อตายให้หาศาลาใกล้ ๆ ต้นโพธิ์ นับเป็นบุญอย่างยิ่ง ศาลามรุพงศ์ใกล้ต้นโพธิ์ว่างพอดี และต้อยหลานชายเคยบวชอยู่วัดมกุฏกษัตริยารามมาก่อนได้ติดต่อทางวัดจึงเรียบร้อย การเคลื่อนศพออกจากโรงพยาบาลกลางเป็นไปตามเวลา ได้ตบแต่งศพคุณพ่อ ใส่เสื้อสากลชุดใหม่ เนคไทและผ้าติดกระเป๋าเป็นสีเดียวกัน รองเท้าที่คุณพ่อรักที่สุดจะใส่เวลาไปงานพิธีต่าง ๆ ก็สวมให้ด้วย ปกติคุณพ่อเป็นคนรู้จักใช้ของ เมื่อกลับจากรับบำนาญหรืองานใด ๆ กางเกงที่ใส่จะพยายามพับให้เข้ารอย ในบางครั้งคุณพ่อกลับจากสวนพอดีลูก ๆ หลาน ๆ ไปเยี่ยมจะเปลี่ยนกางเกง และเสื้อออกมาคุยด้วยเครื่องแต่งตัวที่เรียบร้อย คุณพ่อมีกิริยานุ่มนวล วาจาสุภาพจึงเป็นที่ชอบพอของคนทั่วไปที่รู้จัก และเป็นผู้มีจิตเปี่ยมด้วยเมตตา จึงสร้างมิตรไว้รอบตัว คุณพ่อได้สอนให้ข้าพเจ้าและน้อง ๆ อยู่เสมอให้ยึดคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ให้พึ่งแต่คุณความดีเท่ากับเป็นการพึ่งตนเอง

สังขารและร่างกายจักต้องสลายไปตามสภาพ ชีวิตของทุก ๆ คนจะต้องตายแน่นอนข้าพเจ้าและน้อง ๆ ไปกราบศพคุณพ่อที่สุสานอยู่เสมอ หาดอกไม้สวย ๆ ไปวางที่หน้าศพที่เก็บศพนั้นข้าพเจ้าสร้างเอง คุณพ่อเปรียบเสมือนประตูสวรรค์หรือบันไดทองของลูกข้าพเจ้าและน้องเติบโตและมีชีวิตราบรื่นร่มเย็นตลอดมาก็เพราะคุณพ่อเป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ ไม่สามารถคำณวนนับพระคุณของคุณพ่อให้สุดสิ้นลงได้

วันนี้เป็นวันสุดท้ายที่ร่างกายของคุณพ่อจะอยู่กับข้าพเจ้าและน้อง ๆ โอกาสที่จะเห็นร่างกายของคุณพ่ออีกครั้งแล้วก็จะนำขึ้นสู่จิตกาธาน ข้าพเจ้าและน้อง ๆ ขอกราบน้อมคารวะระลึกถึงพระคุณของคุณพ่อ และถ้าชาติหน้ามีจริงก็ขอให้ข้าพเจ้าและน้อง ๆ ได้เกิดเป็นลูกของคุณพ่อทุกชาติ ข้าพเจ้าและน้อง ๆ ขออำนาจกุศลผลบุญ และความดีทั้งหลายที่คุณพ่อทำไว้จงไปสู่สุคติ คือทิพยสถานเป็นแม่นมั่น.

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ

รูป กาย ย่อมแตกดับมลายสูญ

นาม โคตฺตํ น ชีรติ

แต่ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลหาได้สิ้นสูญไปไม่

พล.ต.ต. จำรูญ ดิสสะมาน

ที่ สร. ๐๑๐๒/๑๒๓๘๑ สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

๕ กันยายน ๒๕๑๗

เรื่อง ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ

เรียน พลตำรวจตรี จำรูญ ดิสสะมาน ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล

ตามที่ท่านได้มีหนังสือ ลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๗ ขออนุญาตนำเรื่อง การรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และการต่างประเทศกับความมั่นคงของประเทศ ซึ่ง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี นำออกรายการพบประชาชน ลงพิมพ์ในหนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ท. หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) ความแจ้งอยู่แล้วนั้น

สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีได้นำเสนอ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พิจารณาแล้ว มีบัญชาว่า **"อนุญาต พิมพ์แล้วผมขอ ๑ เล่ม"**

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พลโท ชูศักดิ์ วัฒนรณชัย

เลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี

กองงานนายกรัฐมนตรี.

โทร. ๘๑๒๔๖๐

“การรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง”

เรื่อง

การรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

(จาก รายการ "พบประชาชน")

เมื่อวันพุธ ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ผู้ร่วมรายการ

๑. **นายสัญญา ธรรมศักดิ์**

นายกรัฐมนตรี

๒. **นายกมล วรรณประภา**

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

๓. **พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร**

อธิบดีกรมตำรวจ

๔. **พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา**

ผู้อำนวยการรักษาความสงบ

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — พี่น้องประชาชนที่รักและเคารพทั้งหลาย รายการพบประชาชนวันนี้เป็นครั้งที่ ๒ นับเป็นเวลา ๑ เดือนพอดีที่รัฐบาลนี้ได้รับหน้าที่มา ซึ่งพวกเราได้อุทิศเวลาและแรงกายใจพยายามทำงานกันอย่างเต็มความสามารถเพื่อความร่มเย็นผาสุขของพี่น้องประชาชนทั้งหลาย รวมทั้งเพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองโดยส่วนรวมจริง ๆ ความเหนื่อยยากตรากตรำกายใจไม่ต้องพูดถึงเพราะพี่น้องทั้งหลายคงจะตระหนักเป็นอย่างดีอยู่แล้ว

รายการพบประชาชนคราวแรก ได้เชิญท่านผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องมาพูดเรื่องปากเรื่องท้องของพี่น้องประชาชนรวมทั้งของกระผมเองด้วย คราวนี้ได้เชิญท่านผู้มีเกียรติ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงมาพูดเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

ซึ่งคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญที่อยู่ภายในจิตใจของพวกเราทุกคน คือว่า ถ้าบ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยทั้งภายนอกภายใน เราก็จะตั้งหน้าทำงานทำมาหากินกันได้ด้วยใจอันปลอดโปร่ง แต่ถ้าไม่มีความสงบเรียบร้อยหรือโจรผู้ร้ายกำเริบชุกชุม หรือบรรดาพี่น้องทั้งหลายมีความหวั่นวิตกอยู่ในใจแล้ว ก็ย่อมจะไม่มีจิตใจประกอบกิจการทำมาหากินด้วยดีได้ เพราะฉะนั้นจึงถือเป็นหัวข้อสำคัญที่จะมาพบกับพี่น้องทั้งหลาย

ในวันนี้ ท่านทั้งสามที่ได้เชิญมา ก็คือ ศาสตราจารย์ กมล วรรณประภา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งผมเรียกท่านจนติดปากมาตั้งแต่สอนกฎหมายด้วยกันมาว่า ท่านอาจารย์กมลฯ, ท่านเคยเป็นอธิบดีกรมอัยการ เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และขณะนี้ท่านก็ได้รับหน้าที่ในกระทรวงที่มีความสำคัญมาก คือ กระทรวงว่าด้วยการปกครองทั้งราชอาณาจักร ความสงบเรียบร้อยของประชาชนก็คงจะหนักอึ้งอยู่ในใจของท่านอย่างไม่ต้องสงสัย

ส่วนท่านต่อไปก็คือ พลเอก กฤษณ์ สีวะรา ผู้อำนวยการรักษาความสงบ ซึ่งผมก็ได้เคยเรียกท่านจนติดปากอย่างกันเองมาว่าท่านแม่ทัพ ท่านเป็นผู้อำนวยการรักษาความสงบอยู่ในปัจจุบันนี้ และก็เป็นผู้บัญชาการทหารบกด้วย พี่น้องทั้งหลายก็คงจะได้ยินชื่อท่านและคงรู้จักตัวเป็นส่วนมากแล้วเหมือนกัน สำหรับในวันนี้ ก็คงจะมีความอบอุ่นใจในเมื่อได้พบกับท่านและฟังท่านพูด ตลอดเวลาที่ผมทำงานร่วมกับท่านมา ผมรู้สึกแน่แก่ใจว่าท่านพูดอย่างชายชาติทหาร ตรงไปตรงมา และท่านก็มีความแน่วแน่ที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองโดยเต็มกำลังความสามารถ

อีกท่านหนึ่ง คือ พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม ซึ่งจะมาพูดในฐานะอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งต้องรับภาระในการรักษาความสงบเรียบร้อยอย่างสำคัญเช่นเดียวกัน พี่น้องทั้งหลายที่อ่านหนังสือพิมพ์เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็คงจะเห็นได้ว่า ท่านเปิดอกพูดกับประชาชนมาแล้วหลายข้อหลายประเด็น คืนนี้พี่น้องจะได้เห็นตัวท่าน และฟังท่านพูดกับเราโดยตรง

กระผมใคร่จะขอถือโอกาสเรียนต่อสักเล็กน้อยว่า หลังจากที่ได้มาพบกับประชาชนคราวที่แล้ว ได้มีพี่น้องให้ความสนใจอย่างที่คาดไม่ถึง ได้เขียนหนังสือมาบ้าง

โทรศัพท์มาบ้าง มาพบตัวบ้าง และได้เสนอข้อคิดเห็นหลายอย่างหลายประการทั้งในวิธีการที่ออกพบประชาชน และทั้งในเนื้อหาของราชการแผ่นดินที่พวกเรารับผิดชอบอยู่ว่าควรจะมีการคิดถึงเรื่องอะไรและปฏิบัติอย่างไร ซึ่งทั้งนั้นนับว่าเป็นพระคุณอย่างมาก

สำหรับวิธีการในรายการพบประชาชนนั้น ได้มีการเสนอความเห็นมาหลายประการ บ้างก็เสนอว่าสองสัปดาห์ต่อครั้งนั้นน้อยไป ควรจะเป็นสัปดาห์ละครั้งก็มี แต่บางคนก็ว่ามากไปควรจะสามสัปดาห์ก็มี บางคนก็บอกว่าที่พูดชั่วโมงหนึ่งนี่ยาวไป แต่บางคนก็บอกว่าน้อยไป ซึ่งทั้งนี้แสดงถึงจิตใจของประชาธิปไตยที่มีความเห็นต่าง ๆ กัน ซึ่งเราต้องรับฟังทุกด้าน

ที่มีแปลกอยู่ ก็คือ รายหนึ่งได้มาพบ คือ ราษฎรอำเภอหาดใหญ่ประมาณ ๔๐ คน ได้มาร้องทุกข์ที่กระทรวงมหาดไทย แล้วมาที่ทำเนียบรัฐบาล บอกว่าไม่มีอะไรจะมาร้องเรียน เพราะได้ร้องเรียนที่กระทรวงมหาดไทยแล้ว อยากจะมาขอดูตัวนายกฯ สักหน่อยว่า ตัวจริงจะเหมือนกับที่ออกในจอโทรทัศน์หรือเปล่าเท่านั้น

อีกรายหนึ่ง เป็นคุณครูภาษาไทยได้เขียนหนังสือมาบอกว่า กระผมใช้ภาษาไทยผิดไปคำหนึ่ง คือ คำว่า *"สัปดาห์"* ที่ได้พูดในคราวก่อนว่าสับปดาหะ ท่านบอกว่าไม่ถูก ที่ถูกจะต้องเป็นสับปะดา ไม่ใช่สับปะดาหะ ซึ่งกระผมขอขอบพระคุณในไมตรีจิต เจตนาดี และขอรับฟังไว้ด้วยความเคารพ

ทั้งนี้ แสดงว่าพี่น้องทั้งหลายได้มีความสนใจในรายการนี้มาก ซึ่งกระผมก็เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก คือประโยชน์มากสำหรับทั้งของพี่น้องทุกคนและสำหรับของคณะรัฐมนตรีซึ่งรับผิดชอบบริหารราชการเป็นการชั่วคราว หรือในลักษณะที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออยู่ในเวลานี้ เพราะฉะนั้น กระผมจึงได้ตั้งใจว่าจะให้มีรายการพบประชาชนกับพี่น้องทั้งหลายอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป จึงใคร่ขอให้พี่น้องทั้งหลายได้โปรดให้ความร่วมมือ คือรับฟังและแสดงความคิดเห็นป้อนเข้ามาได้ทุกโอกาส กระผมยินดีรับไว้พิจารณาเสมอ

ต่อไปนี้กระผมใคร่จะขอเชิญท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้พูดคุยกับพี่น้องร่วมกันกับกระผมอย่างกันเอง ขอเชิญครับ

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — ตามที่ ฯพณฯ ได้กล่าวถึงงานของกระทรวงมหาดไทยว่า คงจะได้รับความหนักอยู่ในขณะนี้นั้น ขอกราบเรียนว่าเป็นความจริงคือ กระผมเองมีวิชาชีพทางกฎหมาย เป็นครูบาอาจารย์มาอย่างที่ ฯพณฯ กล่าว คือสอนกฎหมาย และรับราชการมาก็ใช้กฎหมาย ไม่ได้ใช้วิชาการปกครอง ซึ่งเป็นงานที่มีความสำคัญเหมือนงานของกระทรวงมหาดไทยในปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้น ตามที่ ฯพณฯ กล่าวว่าคงจะหนักอึ้งนั้น ขอรับว่าหนักจริง ๆ ด้วยเหตุนี้เอง กระผมจึงใคร่ขอกราบเรียนว่า ถ้าหากการบริหารราชการกระทรวงมหาดไทยอันอาจจะมีการบกพร่องไปบ้างเนื่องจากมีประสบการณ์ด้านนี้มาน้อยแล้ว กระผมก็คิดว่าประชาชนหรือโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฯพณฯ นายกฯ เองก็คงจะประทานอภัยให้ นี่เป็นประการแรกที่กระผมอยากจะกราบเรียนถึงความสามารถในเรื่องนี้

โดยที่ ฯพณฯ ได้ตั้งหัวข้อเรื่องว่า "ความสงบเรียบร้อยของประชาชน" นั้น หน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย ก็คือ การบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนนั่นเอง ในเรื่องนี้ กระผมคิดว่าอยากจะเอาไว้กล่าวในตอนหลัง แต่อยากจะกราบเรียนถึงปัญหาเฉพาะหน้าหรือหน้าที่เฉพาะหน้า ซึ่งรัฐบาลนี้ได้รับไว้กับประชาชนในเบื้องแรกที่มีการจัดตั้งรัฐบาลขึ้น คือ คงจะจำได้ว่า รัฐบาลนี้รับรองว่าจะร่างรัฐธรรมนูญและดำเนินการเพื่อให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน ๖ เดือน และคาดว่าจะมีการเลือกตั้งภายใน ๙๐ วัน อันนี้ก็มีงานในหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยอยู่อย่างหนึ่ง คือ การปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร กฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมือง ซึ่งกระผมคิดว่า กฎหมายทั้งสองฉบับนี้เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับแนวรัฐธรรมนูญที่จะร่างขึ้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง กฎหมายทั้งสองฉบับน่าจะได้รับความคิดเห็นจากประชาชน เพื่อให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — การที่จะรับฟังความคิดจากประชาชนนั้น มีวิธีการอย่างไร

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — เรื่องนี้ทางกระทรวงมหาดไทยได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นแต่ละชุด เพื่อที่จะพิจารณาข้อดีข้อเสีย เพราะว่า

กระทรวงมหาดไทยมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้และได้ทำมาเป็นลำดับ ได้มีการรวบรวมข้อดีข้อเสียไว้เป็นการภายใน จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียเป็นการเตรียมการเอาไว้ก่อน

ส่วนวิธีการที่จะรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่ ฯ พณ ฯ ถามนั้น ก็คิดว่าเมื่อเราเตรียมพร้อมแล้วก็จะเชิญกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ เช่น อาจารย์ในมหาวิทยาลัย มาช่วยกันพิจารณาปรับปรุงหรือร่างขึ้นให้สำเร็จลงไป ในระหว่างนี้เองหรือระหว่างที่คณะกรรมการกำลังพิจารณาปรับปรุงภายในอยู่นี่เอง เราก็ขอร้องประชาชนว่า ถ้ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ประการใดก็ขอให้ส่งมาให้เรา เพื่อจะได้ผสมผสานกันเป็นร่าง อย่างนี้ก็เป็นวิธีการที่เรากำลังกระทำอยู่

สืบเนื่องจากกฎหมายดังกล่าวทั้งสองฉบับนั้น ระบบการปกครองท้องถิ่นของเราไม่ว่าจะเป็นเทศบาลหรือสภาจังหวัดก็กำลังคิดกันอยู่

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและจะต้องกระทำพร้อม ๆ กันใช่หรือไม่ ?

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — คิดว่าจะต้องกระทำพร้อมกัน ซึ่งขณะนี้กำลังพิจารณาปรับปรุงอยู่เหมือนกัน เวลานี้จังหวัดส่วนใหญ่เป็นการแต่งตั้งสมาชิก

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายที่จะให้มีการเลือกตั้งหรือเปล่า ?

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — น่าจะเป็นอย่างนั้นครับ ซึ่งขณะนี้กำลังคิดอยู่ว่าอะไรจะดีกว่ากัน จะเลือกตั้งทั้งหมด หรือว่าจะมีการแต่งตั้งเข้าไปด้วย เพื่อให้มีการค้านกันหรือเพื่อให้ช่วยเหลือกัน

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — สำหรับพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง หรือพระราชบัญญัติพรรคการเมืองนั้น เข้าใจว่าท่านรัฐมนตรี ฯ คงจะติดตามผลคืบหน้าของกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งท่านเป็นรองประธานกรรมการอยู่ด้วย เพื่อให้พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้จะได้สอดคล้องกันไปกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — ในเรื่องนี้ ก็มีบางประการที่ทางด้านคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ฝากหลักการหรือข้อคิดเห็นไว้ เพราะบางประการจะมีการกำหนดเอาไว้ในรัฐธรรมนูญไม่ได้ จึงได้ฝากหลักการเอาไว้สำหรับเขียนไว้ในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ฉะนั้น ในเรื่องนี้จึงเป็นการผสมผสานกันอยู่ นี่จึงนับว่าเป็นภารกิจอันแรกของกระทรวงมหาดไทยที่จะต้องรีบทำโดยเร็วและให้ดีที่สุด

ต่อไปกระผมอยากจะกราบเรียนถึงงานในหน้าที่ที่เรียกว่า "บำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชน" ประการแรก ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับความทุกข์สุขของประชาชนในขณะนี้มีอยู่หลาย ๆ แห่งที่ไม่ได้รับความสะดวกหรือได้รับความเดือดร้อนจากข้าราชการ อันนี้เราว่ากันถึงข้าราชการก่อน ดังจะปรากฏในบางแห่งได้มีการเดินขบวน หรือเข้ามาพบ ฯ พณ ฯ นายก ฯ เพื่อมาร้องเรียน เราก็พยายามทำความเข้าใจกับเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ชั้นผู้ใหญ่ลงไปจนถึงชั้นผู้น้อยว่า ทุกข์ร้อนหรือความเดือดร้อนของราษฎรนั้น ถ้าเขาเดือดร้อนก็ขอให้ดูแลทุกข์สุข หรือมิฉะนั้นก็รับคำร้องทุกข์ของเขาเอาไว้ แล้วดำเนินการเสียในขั้นต้น ไม่ต้องให้ราษฎรหรือประชาชนเดือดร้อนเข้ามาร้องเรียนจนถึงผู้หลักผู้ใหญ่ในกรุงเทพมหานคร หรือเข้ามาร้องเรียนต่อ ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรีโดยตรง

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — หมายความว่าท่านได้ตั้งนโยบายไว้ว่าควรจะมีการรับคำร้องทุกข์ขึ้นในท้องที่นั้น ๆ โดยตรง เพื่อให้เร็วกว่าและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ?

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — นอกจากจะทำให้ไม่ต้องเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายแล้ว ยังเป็นการป้องกันการเดินขบวนประท้วงด้วย

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เมื่อพูดถึงเรื่องการเดินขบวนเช่นนี้ เห็นมีข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่ามีการเดินขบวนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อขอให้ครูออกจากงาน กระผมในฐานะเป็นชาวบ้านหรือเป็นนายก ฯ ทั้งสองฐานะรู้สึกเป็นห่วง คือเป็นห่วงว่าถ้าทำกันเช่นนี้เรื่อย ๆ ไปหมดแล้ว เราจะทำยังไงกัน จะมิวุ่นกันใหญ่หรือ จะทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ว่า อย่าให้ถึงกับอื้ออึงเอิกเกริกกันอย่างนี้ หากมีอะไรก็น่าจะมีการพูดกันแบบจับหัวเข่าพูดกันเลย เช่นนี้จะมีทางไหม ?

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — ในความคิดเห็นของกระผม คิดว่าน่าจะต้องช่วยกันทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายบ้านเมืองฝ่ายหนึ่ง ดังที่ได้กราบเรียนเมื่อกี้นี้แล้วว่า ฝ่ายบ้านเมืองจะต้องรับคำร้องทุกข์ของเขา หรือมิฉะนั้นก็จะต้องดูแลทุกข์สุขของเขา บำบัดความทุกข์ร้อนนั้นออกไปเสียก่อน เพื่อมิให้มีการลุกลามไปจนถึงกับมีการร้องเรียนเข้ามาถึงในกรุงเทพมหานคร

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ในเรื่องนี้เคยมีผู้มาแจ้งว่า ที่ต้องเข้ามากรุงเทพฯ นั้นก็เป็นเพราะว่าเขาได้ไปร้องเรียนกับเจ้าหน้าที่ที่นั่นแล้ว แต่เจ้าหน้าที่ไม่ยอมรับฟัง

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — อาจจะมีมูลความจริงอยู่บ้าง หรืออาจจะไม่มีมูลความจริงเลยก็คงจะมีเหมือนกัน อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ผมก็ได้มีการกำชับกำชากันอย่างเด็ดขาดทีเดียวว่า ละเลยไม่ได้อย่างน้อยจะต้องชำระความเดือดร้อนหรือความทุกข์สุขนั้นให้แก่ประชาชน

อีกด้านหนึ่งที่กระผมใคร่จะกราบเรียนก็คือ น่าจะเป็นเรื่องที่ประชาชนจะต้องให้ความร่วมมือด้วย กล่าวคือ ถ้ามีทุกข์ร้อนอะไร ก็บอกกล่าวกับเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือ นายอำเภอก็ได้ เพื่อให้ช่วยกันแก้ไข หรือมิฉะนั้นหากสิ่งใดที่ประชาชนจะช่วยแก้ไขกันเองได้บ้าง ก็ขอให้ช่วยกันไป

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ที่ว่าให้ประชาชนช่วยแก้ไขกันเองนั้น หมายความว่าอย่างไร ?

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — คือว่าเรื่องทุกข์ร้อนบางประการ เป็นต้นว่าเกี่ยวกับเรื่องน้ำ เรื่องไฟ หรือเรื่องอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าหากว่าเราจะช่วยกันประหยัดบ้าง เช่น ปัญหาเรื่องน้ำโสโครก บางแห่งก็ไม่ได้ช่วยกันรักษา ถ้าหากช่วยกันรักษาบ้างก็จะดี คือหมายความว่าถ้าจะได้ช่วยกันทั้งสองด้านแล้วก็จะดี

นี่เป็นประการแรกที่กระผมคิดว่า เป็นเรื่องของทางด้านความทุกข์สุขที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพนักงาน

ทีนี้ถ้าหันไปพิจารณาถึงความทุกข์สุขหรือความเดือดร้อนเกี่ยวกับโจรผู้ร้าย ซึ่งมีความสำคัญอยู่เหมือนกัน

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เมื่อเช้านี้มีคนมาจากหาดใหญ่มาเล่าให้ฟังว่า ที่หาดใหญ่นั้นพวกมาเลเซียชอบเข้ามาเที่ยว พวกสุภาพสตรีชาวมาเลเซียเขาก็ชอบแต่งเครื่องเพชร ทอง และเครื่องประดับมีค่าอื่น ๆ เข้ามาเต็มที่ เขาบอกว่าถูกพวกมิจฉาชีพของเราตบล้มลงไปกลางถนน แล้วแย่งชิงทรัพย์เอาไปต่อหน้าต่อตา อย่างนี้ก็มีเป็นที่น่าอับอายเขาเหลือเกิน จึงขอฝากท่านรัฐมนตรีได้รับทราบเพื่อหาทางป้องกันแก้ไขไว้ด้วย

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — เรื่องนี้เราก็หนีความรับผิดชอบไม่พ้น คิดว่าท่านอธิบดีกรมตำรวจก็อยู่ที่นี่ด้วย ขอให้ได้รับทราบไว้ด้วยเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาเรื่อง อัตรากำลังและงบประมาณของเจ้าหน้าที่ยังน้อย ในปีนี้กรมตำรวจได้รับงบประมาณเพิ่มอัตรากำลังทั้งด้านตำรวจภูธรและตำรวจนครบาลขึ้นบ้าง ก็คิดว่าอาจจะเป็นเครื่องช่วยเสริมกำลังเพิ่มขึ้น ก็คงจะช่วยกันดูแลกันได้มากขึ้น อย่างไรก็ดีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตำรวจนี้ ใคร่จะขอให้ท่านอธิบดีกรมตำรวจได้เป็นผู้ชี้แจงต่อไป

สำหรับปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายนี้ มีแฟคเตอร์อยู่หลายอย่าง นอกจากในด้านการปราบปรามแล้ว ในด้านการป้องกันก็ควรจะต้องคิดเหมือนกัน สาเหตุที่จะเกิดโจรผู้ร้ายนั้นมักจะเกิดจากแหล่งต่าง ๆ, มีแหล่งเสื่อมต่าง ๆ แหล่งยั่วยวน เช่น แหล่งการพนัน แหล่งอาบอบนวด หรืออบายมุขทั้งหลาย ความจริงถ้าหากว่าเรามีการเข้มงวดกวดขันมากขึ้นประชาชนก็คงจะไม่ได้รับความเดือดร้อนนัก เรื่องโจรผู้ร้ายก็อาจจะลดน้อยลงไปได้ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ตลอดจนสิ่งยั่วยุทั้งหลายเช่น ยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งอธิบดีกรมตำรวจก็คงจะได้พูดถึงต่อไปในเรื่องโจรผู้ร้ายนี้ นอกจากทางด้านกรมตำรวจจะพูดถึงแล้ว กระผมก็อยากจะกราบเรียนว่าพนักงานฝ่ายปกครองทางด้านกำนันผู้ใหญ่บ้านในชนบทก็ดี ทางกระทรวงมหาดไทยก็ดีก็มีโครงการที่จะให้ช่วยกันดูแลกันอยู่แล้ว คิดว่าหน้าที่นี้ก็คงจะช่วยกันไปได้สำหรับปัญหาเรื่องนี้

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เห็นจะต้องเร่งรัดหน่อย จะต้องมีการบำรุงกำลังใจให้คึกคักขึ้น อย่าเพิกเฉยเสีย เพื่อจะได้บำบัดปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย นอกจากจะปราบปรามแล้วก็ยังจะต้องป้องกันอีกด้วย

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — เมื่อได้พูดถึงเรื่องนี้แล้ว ก็อยากจะเลยไปถึงเรื่องการอยู่ดีกินดีของประชาชน ซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้เป็นการป้องกันเรื่องโจรผู้ร้ายด้วย ในเรื่องนี้ถ้าหากพูดถึงกรมต่าง ๆ ในกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๑๔ กรม กรมต่าง ๆ เหล่านี้นอกจากกรมการปกครองซึ่งมีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาแล้ว ในส่วนที่เกี่ยวกับการทนุบำรุงการทำมาหากินทั้งหลาย ก็มีกรมการปกครองนี่เองได้วางโครงการเกี่ยวกับการแนะนำอาชีพให้แก่ราษฎร

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เป็นการส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎร ทำกันจริงจังและได้ผลหรือเปล่า

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — รู้สึกว่าช่วยได้มาก เช่นเป็นต้นว่า เกี่ยวกับเรื่องเกษตรกรรมหรือการทำไร่ทำนา

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ทำร่วมกับกระทรวงอื่นด้วยหรือเปล่า เช่น กระทรวงเกษตร ?

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — ร่วมกับกระทรวงเกษตร ฯ ด้วย แต่อาศัยที่เรามีพนักงานฝ่ายปกครองอยู่ในท้องที่อย่างใกล้ชิด และมีโครงการอยู่โดยอาศัยร่วมกัน ซึ่งแต่ก่อนไม่มีการทำนาสองครั้ง แต่ปัจจุบันนี้ก็มีการทำนาปีละสองครั้งขึ้น มีเจ้าหน้าที่ไปแนะนำให้ปลูกพืชไร่ที่เป็นประโยชน์ ตลาดมีความต้องการ ฯ ล ฯ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องในการช่วยเกี่ยวกับการทำมาหากิน

สำหรับเรื่องสวัสดิการของประชาชนนั้น เวลานี้กรมที่ดินก็ก้าวหน้าไปมาก กล่าวคือ กรมที่ดินสามารถที่จะจัดหลักฐานในกรรมสิทธิ์ที่ดินไว้รวดเร็วขึ้น เช่น นส. ๓ หรือโฉนดที่ดินสามารถทำได้เร็วขึ้นกว่าเดิม กรมการพัฒนาชุมชนก็ได้ช่วยจัดที่ดินว่างเปล่าให้ราษฎรเข้าอยู่ทำมาหากินได้ เรื่องเหล่านี้ก็เป็นหน้าที่กว้าง ๆ ที่จะช่วยเหลือราษฎร

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ต่อไปนี้เห็นจะต้องขอเชิญท่านอธิบดีกรมตำรวจ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวโยงกับเรื่องการปกครอง ความสงบเรียบร้อย และการปราบปรามป้องกันอาชญากรรม ฯลฯ

พล ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — กระผมมีความรู้สึกยินดีที่จะได้กราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีและประชาชนที่เคารพ ตามที่ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้กล่าวมาแล้ว กรมตำรวจก็เป็นกรมหนึ่งของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีภารกิจหลักในเรื่องการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน แต่สำหรับหน้าที่โดยเฉพาะของกรมตำรวจ มีหน้าที่ในการป้องกันปราบปรามโจรผู้ร้าย รักษาความสงบเรียบร้อย และรักษาความผาสุขให้แก่ประชาชน ตลอดจนรักษาความมั่นคงให้แก่รัฐบาลและราชอาณาจักร อันนี้นับว่าเป็นหน้าที่หลักของกรมตำรวจที่จะต้องปฏิบัติ

แต่ในสภาพการณ์จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีต กรมตำรวจมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองให้กลับคืนเข้าสู่สภาพปกติ และป้องกันปราบปรามอาชญากรรมซึ่งเป็นช่องว่างระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในกรณีที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม กระทำการให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนทั่วไปอยู่ในขณะนี้ ซึ่งในขณะนี้กรมตำรวจได้เร่งดำเนินการปราบปรามกันอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งเข้าใจว่าเหตุการณ์ทั้งหลายถึงแม้ว่าจะลดลงไปแต่ก็ยังไม่ถึงขั้นต่ำที่น่าพอใจ แต่ก็เรียกว่าอาชญากรรมได้ลดลงไม่เพิ่มขึ้น

สำหรับปัญหาใหญ่หรือภาพใหญ่ของกรมตำรวจในขณะนี้ ที่กำลังได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อยู่จากประชาชนโดยทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็นภาพของตัวบุคคลเป็นสำคัญ เช่น ตำรวจไปรีดไถ ไม่ทำงาน สร้างความเดือดร้อนรังแกประชาชน นักเรียน นักศึกษา ไม่ทำอย่างโน้น ไม่ทำอย่างนี้ ซึ่งเป็นภาพในทางลบ กระผมมีความเห็นว่า เราควรจะได้ฟังความจริงหรือยอมรับความจริงกันอย่างหนึ่งว่า กรมตำรวจมีกำลังพลอยู่ประมาณ ๘๐,๐๐๐ คนที่กำลังปฏิบัติราชการอยู่ทั่วราชอาณาจักร ผมรับรองว่าส่วนใหญ่เป็นตำรวจที่ดี มีเพียงส่วนน้อยที่ไปสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ไปสร้างความผิดหวังให้แก่ประชาชนในหน้าที่ที่ตนต้องรับผิดชอบ เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ตำรวจส่วนน้อยที่ไปสร้างความเดือดร้อนเช่นนั้นจึงทำให้ภาพใหญ่ของกรมตำรวจต้องเสียไป หมายความว่าประชาชนเขา

ไม่รัก ไม่นับถือ ไม่ศรัทธา เราจะทำอย่างไรจึงจะให้ประชาชนเขารักนับถือ และมีความศรัทธาเกิดขึ้นได้หมายถึงว่าจะทำให้ประชาชนรักกับตำรวจได้หรือไม่

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ความจริงตำรวจก็คือประชาชนเหมือนกัน

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ผมขอยืนยันว่าตำรวจนั้นก็คือประชาชนคนหนึ่ง เพราะฉะนั้นเราก็จะต้องรักกันได้ ควรจะทำความเข้าใจกันได้ และควรจะร่วมมือกันได้ เพื่อความร่มเย็นผาสุขและความมั่นคงของประเทศชาติ

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ท่านมีความคิดเห็นและจะมีวิธีการอย่างไรในเรื่องนี้ ขอให้พูดให้พี่น้องฟังด้วยว่าปัจจุบันท่านมีความคิดเห็นและจะมีวิธีการอย่างไรในเรื่องนี้

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ในความคิดของผม ผมจะต้องปฏิบัติหรือวางแผนไว้ในใจ ประการแรกที่สุดก็คือ การปรับปรุงตัวบุคคลของกรมตำรวจ สำหรับเรื่องตัวบุคคลนั้น กรมตำรวจมีบุคคลที่เข้ามารับราชการอยู่ในกรมตำรวจหลายประเภท กล่าวคือ มาจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจ จากนิสิตนักศึกษา จากวิทยาลัย จากประชาชนที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษา จากทหาร และมาจากสถาบันที่เพาะความรู้ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ประชาชนทั้งหลายก็ควรจะพึงทราบว่าตำรวจนั้นก็คือประชาชนพวกเดียวกันนั่นเอง ซึ่งย่อมจะมีทั้งคนดีและคนไม่ดี สำหรับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ตำรวจมีคุณธรรมและสมรรถภาพดีขึ้น ประการแรกก็จะต้องปรับปรุงตัวบุคคลที่เป็นตำรวจชั้นผู้ใหญ่ก่อน เพราะว่าตำรวจชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ปกครองบังคับบัญชาตำรวจชั้นผู้น้อยตามส่วนสัดลดหลั่นกันไป ถ้าหากเราจะไปทำตั้งแต่ชั้นตำรวจผู้น้อยขึ้นมาก่อนซึ่งมีจำนวนมากก็เป็นเรื่องทำได้ยากและต้องใช้เวลานาน ฉะนั้น ผมจึงมีความคิดเห็นว่า หากตำรวจผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาไม่ดีเสียแล้ว ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้น้อยก็จะขาดศรัทธา คำสั่งที่สั่งลงไปหรือทำอะไรลงไป เขาก็จะบอกว่าเป็นเรื่องเหลวไหล เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ก็ทำให้นายตำรวจ หรือตำรวจผู้เป็นผู้บังคับบัญชานั้นกลายเป็นผู้ที่กระทำการผิดกฎหมายเสียเอง ตำรวจผู้น้อยก็แย่ เพราะฉะนั้น กระผมจึงคิดว่าในการที่เราจะดำเนินการ

ต่อไป เราก็จะต้องปรับปรุงนายตำรวจผู้ใหญ่ โดยใช้คนดีปฏิบัติงาน ใช้คนดีเป็นผู้ดำเนินการในการที่จะปกครองป้องกันหรือบังคับบัญชาผู้น้อย และในการที่จะปรับปรุงนายตำรวจทั่วไปนั้นเราก็จะต้องทำรวมกันไป ซึ่งมีอยู่ ๒ อย่างด้วยกัน คือ (๑) จิตใจ ในหลักของจิตใจนี้ แม้ประชาชนคนธรรมดาก็มีการกล่าวขวัญกันอยู่เสมอว่า คนที่จิตใจดีมีความซื่อสัตย์ซื่อตรงสุจริตก็จะเป็นคนดี ตำรวจก็คือประชาชน ถ้าจิตใจไม่ดีแล้ว จะเป็นตำรวจที่ดีไม่ได้ ถ้าเป็นคนที่มีจิตใจไม่ซื่อตรง จิตใจมีแต่โมหะโทสะ หรือคิดแต่เรื่องอบายมุขตลอดเวลา ก็จะเป็นตำรวจที่ดีไม่ได้ เพราะฉะนั้น การปรับปรุงจิตใจนี้จะทำได้อย่างไรก็จะต้องทำจากการอบรมผู้บังคับบัญชา หรือจัดการให้มีหลักสูตรในการที่จะมีการอบรมในชั่วโมงศีลธรรม

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เราจะเอาพระสงฆ์เข้ามาอบรมสั่งสอนด้วยได้ไหม ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — อาจจะกระทำได้เหมือนกัน เพราะพระสงฆ์ที่มีความรู้ดี ๆ ก็มีอยู่มาก

ทีนี้ก็มาจากพื้นฐานของการสร้างตำรวจ เพราะตำรวจมีโรงเรียนต่าง ๆ อยู่หลายโรงเรียน เช่น โรงเรียนพลตำรวจ โรงเรียนนายตำรวจ และโรงเรียนหลักสูตรฟื้นฟูความรู้ เราก็จะต้องบรรจุชั่วโมงสอนในเรื่องการอบรมจิตใจเหล่านี้ ให้เห็นว่าถ้าเราไม่มีความละอายเสียอย่างหนึ่ง หรือพูดง่าย ๆ ว่าหากตำรวจเราหน้าด้านเสียแล้วก็แย่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผมจึงมีความคิดที่จะสร้างภาพตำรวจให้เกิดความรู้สึกว่าต้องละอายต่อการกระทำความผิด

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ให้มีหิริโอตัปปะ

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ครับ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะว่าถ้าตำรวจดีแล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกผิดชอบ ถ้าหากทำไม่ดีและไม่ได้ผลแล้วก็จะต้องเกิดความอาย ผมมีความคิดเห็นอย่างนั้น

อีกประการหนึ่งก็คือ ตำรวจจะทำงานได้ก็ด้วยจิตใจที่ดี แต่ถ้าไม่มีประสิทธิภาพไม่มีความสามารถ ย่อมไม่ได้ผลงานที่ดีได้

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ประสิทธิภาพนั้นท่านหมายความว่าอย่างไร ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — คือตำรวจจะต้องมีความรู้ จะต้องมีวิธีการในการที่จะฝึกฝนตัวเอง มีการฝึกฝนอบรมในเรื่องความรู้ เช่นเป็นพนักงานสอบสวน ถ้าหากไม่มีความรู้ในเรื่องกฎหมายหรือในเรื่องการพิจารณาความอาญาก็จะไม่มีประสิทธิภาพในการที่จะดำเนินการสืบสวนสอบสวน นี่เป็นตัวอย่างง่าย ๆ ที่กระผมยกขึ้นมาให้เห็น แต่ว่าในหน้าที่หรือสายงานของตำรวจต่าง ๆ นั้น มีมากมาย อาทิเช่น ตำรวจ อาจจะต้องทำการรบเหมือนทหาร ตำรวจอาจจะต้องทำการฝึกเหมือนทหาร ผมหมายถึงตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจภูธร ฉะนั้น กระผมจึงจะขอกล่าวรวมว่า เป็นเรื่องที่เราจะต้องเพิ่มพูนความรู้ ตั้งแต่เริ่มต้นเมื่อเข้ารับราชการ เป็นการปรับปรุงตัวบุคคล

อีกประการหนึ่งที่สำคัญที่สุด คือ ตำรวจเรานั้นได้มีการปล่อยปละละเลยเรื่องวินัยกันมาก ซึ่งในเรื่องวินัยตำรวจนี้ก็มีวินัยข้าราชการพลเรือนควบคุมอยู่ด้วย ถ้าเรามีการเข้มงวดกวดขันในเรื่องวินัยของตำรวจกันอย่างจริงจังแล้ว ความดีทั้งหลายของตำรวจก็จะมีมากขึ้น เพราะวินัยนั้นเป็นเครื่องบังคับให้กระทำความดีเช่นเดียวกับวินัยทหาร อะไรที่ผิดก็เรียกว่าผิดวินัย หรือสิ่งที่ทำไม่ดีนั้นก็เรียกว่าเป็นการผิดวินัย ซึ่งกระผมจะไม่ขอกล่าวในรายละเอียดในที่นี้

ทั้งสามอย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็จะเป็นการปรับปรุงเรื่องตัวบุคคลเป็นขั้นต้น ซึ่งคิดว่าหากได้ทำการปรับปรุงแก้ไขต่อเนื่องกันไป ไม่นานก็จะก่อให้เกิดสมรรถภาพในการปฏิบัติงานและทำให้ประชาชนเห็นคุณงามความดีและค่อย ๆ มีจิตใจรักตำรวจขึ้นได้

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ผมขอเรียนอย่างหนึ่ง คือตามที่ท่านได้กล่าวถึงเรื่องการรีดไถนั้น เป็นเรื่องที่ได้ยินกันอยู่เรื่อย ๆ เฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัด ตำรวจซึ่งอยู่ห่างไกลเพียงแค่ตำรวจชั้นพลตำรวจหรือจ่าตำรวจเท่านั้นไม่ต้องตำแหน่งใหญ่ ๆ แกวางโตเท่ากับรัฐบาลทีเดียว เพราะฉะนั้น โอกาสที่จะรีดไถก็ง่าย เรื่องนี้ที่เป็นห่วงอยู่

อีกประการหนึ่งก็คือว่า ทำไมตำรวจจึงได้ไปรีดไปไถไปขอไก่เขากิน หรือขอสตางค์เขาใช้ เราก็ต้องรับความจริงกันอย่างหนึ่งว่าเนื่องจากมีเงินเดือนไม่พอกิน อันนี้ท่านมีความคิดอย่างไรบ้าง ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ในเรื่องรายได้ของตำรวจ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ตำรวจต้องเอียงไปตามตราชั่ง ซึ่งอีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายที่จะได้ผลประโยชน์ ผลผลิตหรือพูดง่าย ๆ ว่าฝ่ายที่จะได้ผลประโยชน์จากการค้าหรือการกระทำผิดกฎหมาย ก็เลยเอาน้ำหนักของสินบนมาเพิ่มให้ ในเมื่อตำรวจมีต้นทุนน้อยอยู่แล้ว ซึ่งผมคิดว่ารายได้ของตำรวจหรือรายได้ของข้าราชการทั่วไป แม้ว่ารัฐบาลนี้จะมองเห็นความจำเป็นว่าข้าราชการชั้นผู้น้อยมีรายได้ไม่พอ ผมเชื่อว่ารัฐบาลใหม่ที่จะเข้ามาในเร็ว ๆ นี้ก็จะต้องพิจารณาถึงเรื่องนี้ด้วยเหมือนกัน แต่ว่าเมื่อเรายังทำไม่ได้ในขณะนี้ ตำรวจก็จะต้องเสียสละ จะต้องพยายามทำตามหน้าที่ โดยไม่เอาเรื่องรายได้ของตัวเองเข้ามาแทรกว่าไม่พอกิน เมื่อไม่พอกินแล้วไปโกงเขา ไปรีดไถเขา ไปกระทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนเขา กฎหมายไม่ได้ยกเว้น วินัยของตำรวจก็ไม่ได้ยกเว้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — จะมีวิธีการอย่างไรที่จะช่วยให้เขามีความพอมากขึ้นบ้าง คือ ให้การขาดแคลนน้อยลง

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ทางกรมตำรวจได้วางมาตรการไว้แล้วซึ่งจะขอกล่าวในโอกาสสุดท้าย ในเรื่องการที่จะช่วยเหลือเกี่ยวกับสวัสดิการ เราจะพยายามช่วยอย่างดีที่สุดตามกฎหมายและภายในขอบเขตที่จะกระทำได้

สำหรับประการต่อไปอยากจะเรียนให้ ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี และประชาชนได้ทราบ ก็คือว่า เราได้ตำรวจที่ดีที่จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ซื่อตรงและมีความสามารถพอสมควรแล้ว เราจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ ประกอบ คือ เครื่องมือเครื่องใช้และที่ทำงาน สำหรับที่ทำงานนั้นกระผมหมายถึงสถานีตำรวจหรือที่เรียกกันว่าโรงพัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำรวจภูธร ซึ่งมีอยู่ ๗๑ จังหวัด มีประชาชนที่จะต้องดูแลหรือช่วยเหลือ ๓๕ ล้านคน สำหรับตำรวจนครบาลมีพลเมืองอยู่ประมาณ ๕ ล้านคนในกรุงเทพมหานคร เพราะฉะนั้น ผมจึงมีนโยบายที่จะสร้างสถานีตำรวจภูธรตำบล ซึ่งอยู่ใกล้ชิดติดกับประชาชนที่สุด ให้สามารถ

ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนได้ดีพอสมควร ในขณะนี้มีโครงการที่จะมีสถานีตำรวจภูธรตำบลประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าสถานี แต่เพิ่งเปิดใช้ได้เพียง ๗๐๐ กว่าสถานี และมีกำลังตำรวจประมาณสถานีละ ๑๕ นาย ความมุ่งหมายเราต้องการที่จะให้มีกำลังสถานีละ ๒๐ นาย ในจำนวน ๑,๐๐๐ กว่าสถานีนั้นหากมีกำลังตำรวจประมาณสถานีละ ๒๐ นาย ก็จะมีจำนวนตำรวจประมาณ ๒๐,๐๐๐ นาย เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องความยากลำบากเกี่ยวกับเรื่องกำลังพล ซึ่งจะต้องพยายามกระทำต่อไป

อีกประการหนึ่งก็คือสถานีตำรวจภูธรอำเภอ มี ๕๐๐ กว่าสถานีในขณะนี้ และมีอัตรากำลังสถานีละประมาณ ๗๐ นาย แต่อย่างไรก็ตาม จำนวนกำลังพลเราจะต้องเพิ่มเพื่อให้ได้สัดส่วนกับจำนวนประชาชนในท้องที่ต่างจังหวัด ซึ่งอยู่ไกลหูไกลตาผู้บังคับบัญชา แต่ว่าสถานที่ทำการของตำรวจ เช่น สถานีตำรวจภูธรตำบล ปรากฏว่ามีการชำรุดทรุดโทรมบ้าง ไม่มีบ้าง ซึ่งในปัญหาเรื่องนี้กระผมก็ได้สั่งการให้ทำโครงการที่จะก่อสร้างขึ้น โดยจัดให้มีทั้งที่ทำการคือสถานีและบ้านพักอาศัยด้วย

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ผมเคยได้รับคำบอกเล่าอยู่บ้างเหมือนกัน ว่าพลตำรวจหรือจ่าตำรวจบางคนอยู่กันอย่างน่าสังเวช คือห้องเล็กนิดเดียว และลูกก็หลายคน อีกทั้งอยู่ติดกับน้ำครำ เป็นต้น ซึ่งท่านก็คงจะได้ไปเห็นมาบ้างแล้ว

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) – เรื่องนี้ทางกรมตำรวจก็ได้วางโครงการไว้ว่า จะให้สถานีตำรวจภูธรตำบลได้มีที่พักที่อาศัย หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอาคารที่พักอาศัยให้เพียงพอ หรือให้สมส่วนกับการที่จะกระทำหน้าที่ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ในท้องที่ทุรกันดารเหล่านั้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — พลตำรวจที่เรามีความต้องการเป็นจำนวนมากนั้น จะต้องผ่านโรงเรียนพลตำรวจทุกคนหรือไม่ ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — อย่างน้อยจะต้องผ่านโรงเรียนพลตำรวจ หรือทำการอบรม อันนี้เราก็จะดำเนินการสอดแทรกการอบรมในทางจิตใจเข้าไปด้วย

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ที่เรียนถามนั้น ใคร่ที่จะให้หาโอกาสในเรื่องการอบรมจิตใจรักษาจิตใจ ปลูกฝังจิตใจให้สูง

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — เรื่องนี้ได้สั่งหรือวางนโยบาย โดยมอบให้แก่ผู้บัญชาการศึกษาไปแล้ว ก่อนที่จะมาพูดในวันนี้

สิ่งที่กระผมจะขอกล่าวต่อไป คือ เครื่องมือเครื่องใช้ที่ต้องการ เช่น เครื่องมือสื่อสาร อาวุธ ยานพาหนะ จะเห็นได้ว่าเฉพาะในสถานีตำรวจนครบาลก่อน เมื่อเกิดมีเหตุการณ์ขึ้นเมื่อคราวที่แล้วต้องสูญเสียเครื่องมือสื่อสารไปเป็นอันมาก เราได้เสียยานพาหนะคือรถตรวจการของตำรวจนครบาลไปเป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้กำลังจัดการหาเพิ่มเติมโดยการขอความช่วยเหลือจากหน่วยพิเศษที่เขาจะให้ความช่วยเหลือบ้าง หรือจากงบประมาณของเราเองบ้าง เพราะฉะนั้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นเครื่องมือประกอบที่จะทำให้ตำรวจสามารถทำงานโดยมีประสิทธิภาพ ในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้นี้ก็มีรายละเอียดอยู่มาก

สำหรับเรื่องต่อไปก็คือว่า แผนงานหรือโครงการที่ตำรวจจะต้องวางไว้ เพราะว่าการทำงานนั้นถ้าไม่มีโครงการหรือไม่มีแผนงานแล้ว จะไม่มีประสิทธิภาพของงาน แผนแรกก็คือแผนป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่มีการปฏิบัติโดยต่อเนื่องหรือโดยตรงต่อประชาชน คือ การป้องกันโจรผู้ร้ายที่จะทำร้ายประชาชน อีกอันหนึ่งก็คือแผนสวัสดิภาพและรักษาความผาสุขให้แก่ประชาชน

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ที่เรียกว่าแผนสวัสดิภาพรักษาความผาสุขของประชาชน เช่นอย่างไรบ้าง ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — เช่น เรามีกองสวัสดิภาพเด็ก เราป้องกันมิให้เด็กมั่วสุมในทางอบายมุข มีการเสพยาเสพติด เล่นการพนันเที่ยวเตร่ไปโดยไม่เล่าเรียน อันนี้ก็จะมีการแนะนำอีกอันหนึ่งเกี่ยวกับการบรรเทาสาธารณภัย เพราะว่าในการบรรเทาสาธารณภัยนั้นเป็นการช่วยเหลือความเดือดร้อนของประชาชนอันเกิดจากภัยธรรมชาติ เช่นเมื่อวานนี้ตอนเย็นหน่วยบรรเทาสาธารณภัยก็ได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปช่วยเหลือที่จังหวัดประจวบฯ ซึ่งน้ำท่วมและทางขาด เป็นต้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — รวมทั้งดับเพลิงด้วยใช่ไหม ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ครับ รวมกันเรียกว่าหน่วยบรรเทาสาธารณภัย

แผนต่อไป ก็คือ แผนในเรื่องการรักษาความสงบให้แก่บ้านเมืองราชอาณาจักรและราชบัลลังก์ ในเรื่องนี้กระผมจะไม่ขอกล่าวมาก เพราะเป็นแผนเกี่ยวกับทางด้านผู้ก่อการร้ายหรือทางด้านตำรวจสันติบาล ซึ่งเป็นเรื่องที่ทางตำรวจจะต้องทำหน้าที่ร่วมกับทางกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม ในเรื่องการรักษาความมั่นคงของราชอาณา-จักรและราชบัลลังก์ ซึ่งเราจะต้องกระทำในลักษณะที่เป็นเรื่องลับ

แผนงานต่อไปก็คือแผนงานเรื่องการป้องกันปราบปรามยาเสพติด ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งแก่ประชาชนชาวไทยยิ่งกว่าภัยใด ๆ ซึ่งเรายังมองกันไม่ค่อยเห็นนักในขณะนี้ แต่รัฐบาลทุกสมัยก็ได้มีการตั้งคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ ซึ่งเราพิจารณาแล้วเห็นว่า ถ้าเราทำให้ประชาชนก็ดี หรือเยาวชนก็ดี ซึ่งเป็นทรัพยากรอันสำคัญที่สุดของประเทศเสียไปแล้ว ประเทศก็จะอยู่ไม่ได้ สมมุติว่าประชาชน ๔๐ ล้านคน เกิดติดยาเสพติดเข้าไปเป็นจำนวนถึง ๒๐ ล้านคน เราก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เรื่องนี้จึงเป็นงานระดับโลกหรือระดับทั่วโลกที่จะต้องร่วมมือกันในการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ แต่ว่าการดำเนินงานในเรื่องการปราบปรามยาเสพติดให้โทษนี้เป็นเรื่องยากที่สุด เพราะว่าหลักฐานในทางกฎหมายหรือผู้มีอิทธิพลในการค้ายาเสพติดนั้นมีอิทธิพลมาก และมีการคัดเอาท์ หมายความว่าตัวการใหญ่ ๆ เรามักจับไม่ค่อยได้ ต้องถูกตัดทอนให้จับได้แต่ตัวเล็ก ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ผมคิดว่าโครงการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ ซึ่งทางศูนย์ปฏิบัติการปราบปรามยาเสพติดให้โทษของกรมตำรวจก็กำลังดำเนินการประชาสัมพันธ์เผยแพร่อยู่แล้ว

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ท่านจะพูดถึงเรื่องตำรวจกับการเมืองไหม ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ผมอยากจะขอพูดอย่างเปิดอกกับ ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรีและประชาชน คือ ในด้านการเมืองนั้น กรมตำรวจมีความหวังและตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะมิให้ตำรวจเป็นเครื่องมือแก่นักการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะไม่ไปยุ่งกับการเมือง รัฐบาลชุดหน้าซึ่งจะตั้งขึ้นหลังจากที่รัฐธรรมนูญได้ประกาศใช้ และมีกฎหมายเลือกตั้งกับกฎหมายพรรคการเมืองแล้วก็ดี เราจะต้องทำตำรวจ

ให้อยู่ในความยุติธรรมที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้งคราวหน้า ตำรวจจะต้องปฏิบัติตนไม่เป็นเครื่องมือของนักการเมือง ตำรวจจะต้องรักษาหน้าที่ปฏิบัติการให้การเลือกตั้งคราวที่จะมาถึงนี้เป็นไปด้วยความสะอาดบริสุทธิ์ที่สุด เพื่อให้ได้สมาชิกสภาผู้แทนที่ดีที่สุดเข้ามาปฏิบัติงาน จะเป็นตัวอย่าง จะเป็นพื้นฐานที่ตำรวจต้องส่งเสริมประชาธิปไตยซึ่งได้มาด้วยความยากลำบากในคราวนี้ ให้มีจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องและยั่งยืนตลอดไป

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ผมยินดีด้วย, ในตอนนี้ใคร่ขอย้อนกลับไปหาท่านรัฐมนตรีมหาดไทย เพราะเหตุว่าเรื่องนี้มิใช่เฉพาะตำรวจเท่านั้น พวกเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองอีกจำนวนมากมายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — เรื่องนี้ผมต้องขอเสริมว่า พนักงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ชั้นผู้น้อยขึ้นไปจนกระทั่งถึงชั้นผู้ใหญ่ เราจะไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แม้ในเรื่องการเลือกตั้งที่จะมีต่อไปในระยะอันใกล้นี้ก็ตาม เราได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าเราจะพยายามดำเนินการเลือกตั้งอย่างเป็นกลางที่สุด บริสุทธิ์สะอาดที่สุด เพื่อมิให้มีการครหานินทาว่าเราเข้ากับพรรคการเมืองฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ หรือเราเข้ากับผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใด ได้ตั้งปณิธานกันไว้เช่นนั้น และในเรื่องนี้กระผมก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่เรากระทำได้ เนื่องจากรัฐบาลชุดนี้มิได้ผักใฝ่หรือเป็นนักการเมืองสังกัดพรรคใด

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — รัฐบาลนี้ไม่ใช่เป็นรัฐบาลที่เกิดมาเพราะพรรคการเมืองใด รัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลที่เป็นกลางจริง ๆ และคิดว่าคนในรัฐบาลนี้จะไม่ไปสมัครรับเลือกตั้งในนามของรัฐบาลนี้เลย เพราะฉะนั้น ที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่ามานั้น เราก็อยู่ในฐานะที่บริสุทธิ์ยุติธรรมจริง ๆ ที่จะรักษาการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริตและสะอาดบริสุทธิ์ที่สุด และที่ท่านอธิบดีกรมตำรวจได้กล่าวมาแล้ว ก็คิดว่าอันนี้เป็นคำมั่นสัญญากับประชาชนอีกอันหนึ่ง ซึ่งเราควรจะให้แก่ประชาชนพร้อมกันว่า เราจะรักษาความสุจริตอย่างเต็มที่ในการเลือกตั้ง

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ผมขอเรียนเสริมอีกสักนิดในด้านเกี่ยวกับการเมืองนี้ คือ ทางตำรวจมีความสบายใจมากยิ่งขึ้น เพราะรัฐบาลไม่มีนโยบายที่จะส่งคนไปสมัครรับเลือกตั้งในฐานะพรรคการเมือง ผมคิดว่าในภาพเก่าที่เกิด

มาแล้วนั้น ฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายตำรวจเองนั้นจะต้องถูกกล่าวหาว่าไปเข้ากับพรรคการเมืองซึ่งเป็นของรัฐบาลอยู่เสมอ จึงคิดว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้สร้างภาพของตำรวจให้สะอาดผ่องใสต่อการเลือกตั้งที่จะมาถึงในเร็ว ๆ นี้ และต่อ ๆ ไปอีกด้วย สำหรับตัวของผมเองขอสัญญาว่าจะขออยู่ในสายงานข้าราชการประจำเพียงด้านเดียว จะไม่ไปยุ่งกับการเมืองและจะทำให้การเลือกตั้งที่จะมาถึงเป็นไปอย่างยุติธรรมที่สุด

อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาข้อสุดท้ายที่กระผมมีความเห็นว่า ถ้าเราเคี่ยวเข็ญตำรวจหรือใช้งานตำรวจเหน็ดเหนื่อยจนกระทั่งเสียชีวิต หรือจนกระทั่งตรากตรำ ครอบครัวมีความลำบาก เราก็ควรจะต้องมีอะไรส่งเสริมในด้านความผาสุขให้แก่เขาบ้าง กล่าวคือในด้านสวัสดิการ ในขณะนี้ผมได้สั่งดำเนินการปรับปรุงในเรื่องการสร้างอาคารที่พักอาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เราเรียกว่าอาคารชุดหรือแฟลต เพื่อให้เป็นที่พักอาศัยแก่ตำรวจ ทั้งตำรวจนครบาลและตำรวจภูธร หมายความถึงตำรวจในต่างจังหวัดด้วย และดำเนินการอยู่เวลานี้ นอกจากนั้นก็มีเรื่องการให้ความช่วยเหลือในเรื่องการศึกษาบุตรของตำรวจ

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เรื่องให้ความช่วยเหลือค่าเล่าเรียนบุตรของตำรวจทางราชการก็ให้อยู่แล้วมิใช่หรือ ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ให้อยู่แล้วครับ แต่เราจะช่วยเหลือในเรื่องการฝากเข้าเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ให้เกิดผลดีและเหมาะสมกับสภาพท้องที่เหล่านั้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — แล้วเรื่องปัจจัยสี่อย่างอื่น ๆ เช่นในเรื่องข้าวปลาอาหาร เรื่องเครื่องแบบ ฯลฯ ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ)—เราก็จะพยายามช่วยเหลือให้ตำรวจได้ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาถูก หมายความว่า สามารถจะซื้อได้แม้กระทั่งข้าวสาร เช่นอาจจะติดต่อให้กรมการค้าภายในช่วยขายให้ได้ในราคาถูก เราก็พยายามช่วยอยู่ตลอดเวลา

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ช่วยแล้วหรือยังครับ หรือว่ากำลังจะช่วย ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — เคยช่วยมาแล้วในตอนที่ข้าวสารมีราคาแพง แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย และต่อไปนี้ก็จะหาวิธีการที่จะทำอย่างนั้นอีก

สำหรับเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ถ้าหากเราสามารถช่วยได้ก็จะช่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาพยาบาล ทางตำรวจก็มีโรงพยาบาลตำรวจอยู่แล้วที่จะให้ความดูแลแก่ข้าราชการตำรวจทุกนายที่เจ็บป่วย หรือแม้แต่พ่อแม่บุตรหลานพี่น้องที่จะเข้ามารับการรักษาพยาบาล ซึ่งเราจะไม่พยายามคิดค่ารักษาใช้จ่าย อันนี้เป็นนโยบายหลัก

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ที่ท่านพูดมานี้ตรงกับหลักของพระพุทธเจ้า คือ ปัจจัยสี่ คือ จีวร บิณฑบาตร เสนาสนะและเภสัช เหล่านี้เข้าหมดแล้วคือเรื่องเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ และยารักษาโรค ผมก็ขออนุโมทนาด้วย

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ผมก็ใคร่ขอประชาสัมพันธ์ในด้านนี้อีกอย่างหนึ่ง คือ ผมคิดว่าเรามีนายตำรวจที่มีการทำงานอะไรทุกอย่างเรียบร้อยหมดแล้ว แต่ถ้าตำรวจนั้นสุขภาพไม่ดีก็จะทำงานไม่ได้ดี

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — หมายความว่าอย่างไร ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — หมายความว่า ผมจะพยายามปรับปรุงให้ตำรวจมีการเล่นกีฬา เพื่อให้มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงจะได้สามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ผมเห็นพ้องด้วยเพราะการกีฬานั้นเป็นการบำรุงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — คนที่มีใจเป็นนักกีฬานี่เราก็ต้องนับถือ อันนี้จึงเป็นเรื่องที่เป็นแนวหรือโครงการที่กรมตำรวจจะพยายามทำให้ได้ในแนวนี้ หลังจากนั้นภาพของตำรวจที่จะออกมาในสายตาของประชาชนก็น่าจะเปลี่ยนไปจากเดิม แต่ว่าผมคิดว่าภาพของตำรวจนี่จะออกมาในรูปใดนั้น ไม่มีผู้ใดบอกได้ จะมีผู้บอกได้แต่เพียงว่าดีหรือไม่ดี น่ารักน่าชมหรือไม่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ผมจึงหวังว่าประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินว่าเอง ตำรวจตอนนี้จะน่ารักน่านับถือน่าศรัทธาขึ้นบ้างหรือยังเท่านั้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — อย่าลืมว่าตำรวจก็คือประชาชน ประชาชนก็คือตำรวจ ไม่แน่ว่าประชาชนคนไหนจะไปเข้าฟอร์มเป็นตำรวจเมื่อไรก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นก็เป็นพวกเดียวกัน เป็นพี่น้องบ้านเดียวกันแท้ ๆ

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ผมคิดว่าสิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นโอกาสที่ทางกรมตำรวจจะได้รับความสนับสนุนจากประชาชนที่จะช่วยเหลือให้ตำรวจคือประชาชนนี่กลายเป็นคนดีเสียที อย่าไปส่งเสริมในทางที่ชั่ว

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — คือขอวอนพี่น้องประชาชนว่าอย่าไปให้สินบนตำรวจ อย่างนั้นใช่ไหมครับ ?

พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรางกูร (อธิบดีกรมตำรวจ) — ใช่ครับ

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ต่อไปนี้ขอเชิญท่านผู้อำนวยการรักษาความสงบ จะมีอะไรพูดบ้าง ผมอยากฟังจากท่านโดยตรงมานานแล้ว

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — กระผมต้องขอขอบพระคุณ ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ที่ให้โอกาสมาออกรายการโทรทัศน์ในวันนี้ด้วย ความจริงนั้นผมไม่ใช่อยู่ในคณะรัฐบาลของท่าน แต่ว่าได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการรักษาความสงบ ซึ่งเป็นตำแหน่งชั่วคราวในระหว่างที่บ้านเมืองยังอยู่ในระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อขณะนี้

ผมอยากจะเรียน ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรีและประชาชนที่บ้านด้วยความจริงใจว่า ผมไม่ได้เตรียมหัวข้อมา ผมอยากจะพูด อยากจะระบายความรู้สึกของผมด้วยความจริงใจจริง ๆ เจตนาด้วยบริสุทธิ์

วันนี้เป็นวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ครบเดือนพอดีกับที่ได้มีวันซึ่งพูดง่าย ๆ ว่าวันมหาวิปโยค ผมยังรู้สึกว่า ยังมีความเป็นห่วง ไม่สบายใจนัก อยากจะให้ความรู้สึกของประชาชนต่อเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้ว พอหมดเดือนนี้ก็ขอให้เริ่มต้นกันใหม่เสียที วันนี้ขอให้ถือว่าเป็นวันสุดท้าย ถือว่าเราเริ่มต้นกันใหม่ สิ่งที่แล้วไปแล้วก็ได้มีผู้รับเคราะห์กรรมไปแล้วทุกฝ่าย ที่ผมกล่าวว่ามีผู้รับเคราะห์กรรมไปแล้วทุกฝ่ายนั้น ก็ขอให้ท่านเข้าใจเอาเอง ผมไม่อยากจะระบุว่าผู้ใดบ้าง ฝ่ายใดบ้าง ซึ่งเข้าใจว่าประชาชนคงจะเข้าใจดีแล้ว เรา

ควรจะกลับหันหน้ามาสู่ยุคใหม่ เพราะสิ่งที่แล้วไปแล้ว ถ้ายังระลึกถึงอยู่ด้วยความขมขื่นแล้ว ความรู้สึกอันนี้จะเกาะกินใจ ทำให้ความสามัคคีกลมเกลียว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติไทยเสียไป

เหตุการณ์ที่ผ่านไปแล้วนั้น น่าจะเป็นเหตุการณ์ที่ใหญ่กว่านี้ แต่โดยอานุภาพแห่งพระสยามเทวาธิราช และพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม จึงดลบันดาลให้เป็นอยู่เพียงสองวันเท่านั้น ก็เรียบร้อยหรือค่อนข้างเรียบร้อย หรือเรียกว่ามีบรรยากาศค่อนข้างเรียบร้อย แล้วเราก็มาตั้งต้นกันใหม่ตั้งแต่วันที่ ๑๖ เป็นต้นมา ซึ่งรู้สึกว่าบรรยากาศค่อย ๆ ดีขึ้นเป็นลำดับ

ผมอยู่ในฐานะหนึ่งเหมือนกันที่จะต้องรับผิดในเหตุการณ์ครั้งที่แล้ว ผมไม่อยากจะพูดว่าผมเป็นคนถูกหรืออยู่นอกรายการ ผมเป็นคนหนึ่งที่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ถ้าจะมีความบกพร่องในฐานะที่เป็นผู้บัญชาการทหารบกและเป็นนายทหารผู้ใหญ่ ผมขอรับผิดต่อ ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี และต่อประชาชนทุกท่าน ผมพูดอย่างทหาร และผมพูดออกมาจากความรู้สึกจริง ๆ ผมอยากจะเห็นบ้านเมืองของเรากลับคืนสู่ความสงบสุขและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในขณะนี้ผมยังรู้สึกไม่สบายใจ ยังรู้สึกว่าจะต้องรับใช้ ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรีไปอีกชั่วระยะหนึ่ง ในเหตุการณ์ที่จะต้องทำให้เกิดความสงบสุขจริง ๆ ความจริง เวลานี้มีความสงบประมาณ ๙๘ % แล้ว ส่วนอีก ๒ % นั้น ยังเป็นข่าวอกุศลบ้าง เป็นข่าวที่ทำให้เกิดการแตกแยกกันบ้าง เช่นข่าวว่านักเรียนนายร้อยจะเดินขบวนไปถอดเครื่องแบบเผาที่สนามหลวง ข่าวนี้ทำให้ผมไม่สบายใจเลย เพราะในฐานะที่ผมเป็นผู้รับผิดชอบทางทหารและเป็นผู้รับผิดชอบในการรักษาความสงบให้แก่รัฐบาลด้วย ถ้าเกิดเป็นความจริงขึ้นแล้วอันนี้จะเป็นจุดด่างในประวัติศาสตร์ของทหาร และเป็นจุดที่ก่อให้เกิดการแตกความสามัคคี ขวัญของทหาร วินัยของทหารจะเสียไป กองทหารจะไม่เป็นกองทหาร หรือเป็นกองทัพที่ดีโดยแท้จริง ซึ่งผมขอฝากเพื่อนทหารที่ได้ฟังด้วยว่า เครื่องแบบทหารนั้นเป็นเครื่องแบบของศักดิ์ศรีของผู้ที่มีหน้าที่ในการป้องกันประเทศชาติและราชบัลลังก์ เครื่องแบบนั้นควรจะเป็นที่รักของพวกเรา ควรจะเป็นที่เทิดทูนของพวกเรา การที่ผู้บังคับบัญชาขอร้องให้ระงับ

การแต่งเครื่องแบบเสียบ้างระยะหนึ่งนั้นก็เพื่อไม่ต้องการให้เกิดการขัดแย้งกัน ไม่ต้องการให้เกิดเป็นภาพที่ขัดนัยตาของประชาชน แต่ก็มิได้หมายความว่าเครื่องแบบนั้นเป็นเครื่องแบบที่ไม่มีค่า ก็หามิได้ อย่างเช่นเครื่องแบบที่ผมสวมใส่อยู่ขณะนี้ ผมหยิ่ง ผมรู้สึกว่ามีเกียรติ ผมรู้สึกว่าเป็นผู้พิทักษ์ประชาชน เป็นผู้ป้องกันประเทศชาติและราชบัลลังก์ เพราะฉะนั้น ขอให้ทหารทุกคนได้เข้าใจตามที่ผมชี้แจงนี้ด้วย แล้วเราจะกลับไปสู่ยุคของเราใหม่ในวันเสาร์ที่จะถึงนี้แล้ว ซึ่งผมได้สั่งให้ทุกหน่วยแต่งเครื่องแบบออกไปข้างนอกได้ เพราะแน่ใจว่าประชาชนเข้าใจทหารดีแล้ว

การปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชานั้น ถูกละ บางครั้งก็มีผิดพลาดไปบ้าง แต่กรุณาอย่าลืมว่าทหารเพียง .๐๑ % เท่านั้นที่ทำสิ่งที่ผิดพลาดไป ถึงแม้ว่าได้ปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาโดยถูกต้อง แต่อีก ๙๙.๙๙ % นั้นเป็นทหารที่เสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ ในขณะนี้ทหารหลายหน่วยได้พลีชีวิตร่างกายของเขาป้องกันประเทศชาติและอริราชศัตรูทั้งภายในและภายนอกประเทศ ได้เสียชีวิตและบาดเจ็บตลอดมา โดยที่ประชาชนบางท่านอาจจะไม่ได้รู้เพราะอยู่ห่างไกล ประชาชนที่อยู่ใกล้เหตุการณ์เท่านั้นที่รู้ แต่ผมในฐานะผู้บังคับบัญชารับทราบ รับรายงานอยู่เสมอ เมื่อไม่กี่วันมานี้ หลังจากเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้วก็ถูกระเบิดตายไปหลายครั้งหลายคน เพราะฉะนั้น หวังว่าพี่น้องประชาชนชาวไทยคงจะเห็นใจทหาร และประชาชนเองก็เป็นทหาร ทหารกับประชาชนไม่ใช่ใครที่ไหนเลย เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายนนี้ ทหารรุ่นใหม่ผลัดที่ ๒ ได้เข้ามารับราชการในกองประจำการจนบัดนี้เป็นเวลาประมาณ ๒ สัปดาห์ ผมได้สอบถามความรู้สึกทหารใหม่ ซึ่งที่จริงก็เป็นพวกนักศึกษานักเรียนและประชาชนนั่นเองได้เข้ามาเป็นทหาร เขาได้เห็นภาพของหน่วยทหารแล้วเขารู้สึกเห็นใจ เข้าใจ ครั้งแรกผมยังเกรงว่าทหารใหม่ที่เข้ามาในระยะที่เหตุการณ์กำลังสดๆร้อนๆคือ ๑๕ วันหลังจากที่มีเรื่อง นักเรียนนักศึกษาประชาชนก็เข้ามาเป็นทหาร แต่ว่าทุกคนต่างเอาใจใส่ในการรับการฝึกสอนวินัย ความรู้สึกดี เป็นเพื่อนเป็นมิตร และมีวินัยดี เพราะฉะนั้น ผมจึงรู้สึกสบายใจขึ้นในตอนนี้ เพราะเห็นว่าความรู้สึกของประชาชนก็คือของทหารนั่นเอง

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ขอประทานโทษ เมื่อวานนี้ใช่ไหมครับที่มีเหตุการณ์ซึ่งน่าสบายใจที่สุด ขอความกรุณาช่วยเล่าให้พี่น้องประชาชนได้ฟังด้วย

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — ข้อนี้ก็อย่างที่ ฯ พณ ฯ ได้กล่าวแล้ว คือในระยะหนึ่งเมื่อเกิดเรื่องขึ้นในระยะใหม่ ๆ ทหารและตำรวจในสายตาของประชาชนรู้สึกว่าไม่เป็นมิตร เห็นทหารเป็นศัตรู แต่ต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์นิสิตนักศึกษาและนักเรียนอาชีวะก็ได้เห็นและเข้าใจและได้ทำความเข้าใจ จนสามารถจะเข้าร่วมกันได้ เมื่อวานนี้ ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี ได้กรุณาให้เกียรติเลี้ยงอาหารแก่ศูนย์นิสิตนักศึกษา นักเรียนอาชีวะ กับนักเรียนนายทหารซึ่งมี นักเรียนนายร้อย นักเรียนนายเรือ นักเรียนนายเรืออากาศ และนักเรียนนายร้อยตำรวจ ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความจริงนั้นก็มิใช่ว่าท่านนายก ฯ เชิญ เป็นเรื่องที่เขาคิดกันขึ้นเอง

ส่วนท่านเป็นเพียงผู้ปะติดปะต่อ เสริมให้ มาร่วมกัน และผมเองก็ได้มีโอกาสมาเห็นความรู้สึกของเด็ก ๆ ทุกคน ทั้งฝ่ายนิสิตนักศึกษา นักเรียน และนักเรียนนายทหารซึ่งเห็นว่าต่างก็มีความเข้าใจกัน กลมกล่อมต่อกัน อีกทั้งยังมาออกรายการในอันที่จะขอให้ประชาชนช่วยกันประหยัดในเรื่องน้ำมัน ซึ่งผมเห็นว่าเป็นนิมิตอันดีที่เห็นว่าเราจะมีการตั้งต้นกันใหม่แล้ว เราจะรวมกันได้แล้ว เพราะฉะนั้น ที่กระผมได้เรียนแล้วว่าได้สั่งให้ทหารทุกคนแต่งเครื่องแบบเสียต่อไปนี้ ด้วยเกียรติของเรา ขวัญของเรากลับคืนสู่เหย้าแล้ว ผมสบายใจขึ้น ยังมีสิ่งที่เป็นห่วงอยู่บ้างเล็กน้อยในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชา ซึ่งยังจะต้องเฝ้าติดตามคอยแก้ไขกันต่อไปอีก เพื่อให้ได้ผล ๑๐๐ % เพราะเวลานี้เพิ่งได้เพียง ๙๙ % เห็นจะได้ ในขณะนี้กระผมก็ได้ให้ทางผู้บังคับบัญชาทหารออกเยี่ยมตามหน่วยต่างจังหวัด ให้ผู้บังคับบัญชาผู้ใหญ่ออกไปเยี่ยมตามหน่วยทหารต่าง ๆ แทนกระผม ซึ่งยังไม่ว่างพอที่จะออกไปเยี่ยมเยียนได้ เพื่อให้ไปชี้แจง และขณะเดียวกันก็ทำความเข้าใจกับประชาชนด้วย ถ้าสามารถจะกระทำได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นมิตรกัน พูดง่าย ๆ ก็คือว่าทหารคือประชาชนนั่นเอง ถ้ามีศึกเสือเหนือใต้เราก็จำเป็นต้องร่วมเป็นร่วมตายกันอย่างแน่นอน ประเทศไทยเราต้องเป็นของคนไทย

ในวันนี้กระผมก็ได้ระบายความรู้สึกออกมาแล้ว ก็รู้สึกโล่งใจ รู้สึกสบายใจ รู้สึกว่าความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ราชการของผม, ผมมีขวัญดีขึ้น และผมก็เชื่อว่าทหารของผมผู้ใต้บังคับบัญชาของผม ขออนุญาตกล่าวถึงทุกกองทัพ รวมทั้งตำรวจด้วย คงจะมีขวัญดีขึ้น เพราะเชื่อว่าเมื่อเราร่วมกันแล้ว สามัคคีกลมเกลียวกันแล้ว ช่องว่างระหว่างทหารกับประชาชนและตำรวจก็ค่อย ๆ ปิดเข้าจนกระทั่งไม่มีรูรั่วที่จะให้มิจฉาชีพมาฉวยโอกาสทำร้ายประชาชน ฉกชิงวิ่งราว ซึ่งเราจะเห็นว่าตอนใหม่ ๆ เมื่อเกิดเรื่องขึ้นตอนนั้นตำรวจออกปฏิบัติราชการไม่ได้หรือไม่กล้า เสร็จแล้วมิจฉาชีพก็หาช่องว่างในตอนนั้นเองเข้าทำร้ายประชาชน ฉกชิงวิ่งราวต่าง ๆ โดยอาศัยชื่อเสียงของนิสิตนักศึกษา นักเรียน อะไรต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งอันที่จริงก็เป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น ความจริงนักเรียนนักศึกษาตัวจริงแล้วเขาไม่รู้เรื่องอะไรด้วยเลย เพราะผมรับรองได้ว่า นักเรียน นักศึกษาเป็นคนที่มีความรู้เป็นคนที่มีวินัย และเป็นคนที่ไม่ใช่อันธพาล เพราะเขามีครูบาอาจารย์ ซึ่งมีการสั่งสอนอบรมกันมาเป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นประชาชนก็ขออย่าได้เข้าใจว่า การที่เกิดเรื่องขึ้นเช่นนั้นเป็นเรื่องของนิสิตนักศึกษาหรือนักเรียนเลย ขอให้เข้าใจว่าเป็นการฉวยโอกาสของพวกมิจฉาชีพเถิด

ผมอยากจะกราบเรียนว่า มีข่าวซึ่งผมไม่สบายใจอยู่ในขณะนี้ ทั้งก็มิใช่เป็นความลับ ซึ่งมีข่าวมาบอกว่า มีคนไปจ้างตัดเครื่องแบบทหาร ๔,๐๐๐ ชุด ผมก็ติดตาม เพราะไม่แน่ใจว่าจะเอาเครื่องแบบทหารของผมนั้นไปทำในทางที่เสียเกียรติ หรือไปทำให้เกิดความเข้าใจผิดระหว่างทหารกับประชาชนขึ้นอีก ผมได้พยายามติดตามอยู่ แต่ว่าเรื่องได้เปิดเผยขึ้นมาแล้ว ซึ่งทำให้ผมมีความสบายใจขึ้น คือ กลายเป็นว่า เครื่องแบบของโรงงานแห่งหนึ่งซึ่งแต่งคล้ายทหาร ในเรื่องนี้ผมก็เลยอยากจะกราบเรียนท่านนายกรัฐมนตรีเสียด้วยเลยว่า การที่ให้คนงานก็ดี ยามก็ดี แต่งกายคล้ายทหารนั้น เป็นสิ่งที่เป็นอันตรายเฉพาะอย่างยิ่งเป็นอันตรายแก่เกียรติของทหาร เพราะเอะอะก็อ้างว่าคนแต่งกายคล้ายทหารเรื่องนี้ช้ำใจทหารมานานแล้ว อยากจะให้ระงับเสียที อยากจะให้เปลี่ยนเสียที เพราะพวกที่แต่งคล้ายทหารเช่นนั้นก็เพื่อเป็นการอาศัยสี อาศัยเครื่องแบบ บางครั้งก็เที่ยวเบ่งเที่ยวรังแกประชาชน ซึ่งทำให้เป็นที่เสื่อมเสียเกียรติทหารเป็นอันมาก ยกตัวอย่างง่าย ๆ อย่างที่

เกียกกาย ป.ต.อ. กับนักเรียนช่างกลนนทบุรี ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดกัน เพราะนักเรียนอาชีวะช่างกลนนทบุรีนั้นเข้าใจว่า คนแต่งกายคล้ายทหารนั้น คือ ทหาร ป.ต.อ. ขึ้นไปทำร้ายเขาบนรถยนต์จึงนำระเบิดมาปา และนำขบวนมาเยอะแยะหมด ตอนหลังเมื่อผู้บังคับบัญชาและครูบาอาจารย์ ตลอดจนกระทั่งนักเรียนที่นนทบุรีมีความเข้าใจกัน จับมือกันรับประทานอาหารด้วยกัน ขอลุแก่โทษต่อกันและกัน เพราะเป็นคนอื่นมิใช่ทหาร อย่างนี้เป็นต้น กระผมจึงรู้สึกมีความเป็นห่วง ถ้าจะมีการแต่งเครื่องแบบคล้ายทหารบ่อย ๆ แล้วเอาไปอ้าง ในระยะนี้ด้วยแล้ว จะทำให้เกียรติของทหารที่ดีเสียไป

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ผมติดใจอยู่นิดหนึ่งครับท่านผู้อำนวยการ ฯ, โรงงานอะไรที่มีความต้องการเครื่องแบบถึง ๔,๐๐๐ ชุด

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — เขาว่านะครับ ผมเองก็ยังไม่ทราบแน่ บอกว่าโรงงานปูนซีเมนต์ ซึ่งผมเองยังไม่ทราบแน่ชัดจึงไม่อยากจะเรียนยืนยัน ยังไม่ทราบว่าที่ไหนแน่ แต่ว่าเครื่องแบบนั้นไม่ใช่เครื่องแบบทหาร กำลังจะติดตามต่อไปอีก ในเรื่องนี้กระผมเป็นห่วงอยู่ เพราะฉะนั้น หวังว่าพี่น้องประชาชนคงจะเข้าใจตามนี้ด้วย คนที่แต่งกายคล้ายทหารนั้นมีมาก แต่ว่าถ้าหากเป็นทหารจริง ๆ แล้วผมต้องยอมรับ ไม่ใช่ว่าจะปัดสวะให้พ้นตัว บางทีเป็นจริง ๆ ก็มี ที่ว่าแต่งกายคล้ายทหารนั้นเป็นทหารจริง ๆ ก็มี อันนี้ต้องยอมรับครับ เพราะจำนวนคนเป็นหมื่นเป็นแสนนั้นย่อมจะต้องมีเปอร์เซนต์ที่ไม่ดีปะปนอยู่บ้าง ซึ่งผู้บังคับบัญชาจะต้องปราบปราม และผมก็รับรองได้ว่าผู้บังคับบัญชาทหารย่อมจะไม่เข้าข้างคนผิดแน่นอน ถ้าผู้บังคับบัญชาทหารเข้าข้างคนผิดแล้ว เราปกครองหน่วยไม่ได้

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — อันนี้สำคัญกล่าวคือ ผู้บังคับบัญชาจะต้องอย่าให้ท้าย หรือเข้าข้างคนผิด

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — ถ้าทำอย่างนั้นเราปกครองไม่ได้ เพราะถ้าหากปล่อยให้ทหารเสียวินัย เข้าข้างคนผิดเสียแล้ว ต่อไปคนผิดก็จะไม่ผิดเพียงคนเดียวหรือสองคน ต่อ ๆ ไปจะผิดกันหมดทั้งกองร้อย ทั้งกองทัพ เสร็จแล้วก็จะกลายเป็นกองโจรไม่ใช่กองทหาร

กระผมขอยืนยันว่า ด้วยนโยบายของกระผมแล้ว จะไม่แก้ตัวหรือจะไม่ต่อสู้ป้องกันทหารผู้กระทำความผิดเป็นอันขาด เพราะว่า การกระทำเช่นนั้นจะทำให้กองทหารเป็นกองโจรมากกว่า เสร็จแล้วในที่สุดผู้บังคับบัญชาก็จะพลอยยับเยินไปด้วย อันนี้เป็นเรื่องที่กระผมขอกราบเรียนด้วยความจริงใจ

อีกประการหนึ่ง ในเมื่อไหน ๆ ได้พูดถึงเรื่องทหารไปแล้ว กระผมก็ขอถือโอกาสชี้แจงแก่หน่วยทหารเสียด้วยว่า เราเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการป้องกันประเทศชาติและราชบัลลังก์ก็ขอให้ทำตัวให้อยู่ในวินัย มีความประพฤติดี เป็นตัวอย่างแก่ประชาชน เพราะทหารนั้นได้รับการฝึกอบรมการสอนจากผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ย่อมมีความรู้ย่อมมีความสามารถ เพราะฉะนั้น ถ้าเราใช้ความรู้ความสามารถของเราในการป้องกันประเทศแล้ว ประเทศชาติก็จะอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ขอให้รักษาเครื่องแบบทหารไว้ด้วยจิตใจ เทิดทูนไว้ เพราะเครื่องแบบนี้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพ พระองค์ท่านก็ทรงด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ที่ไหน ก็ทรงเครื่องแบบทหารบ่อยครั้ง ฉะนั้น เครื่องแบบนี้เองจึงเป็นเครื่องแบบที่มีเกียรติ เราจึงควรจะเทิดทูน ผมจึงอยากจะขอถือโอกาสนี้เรียนต่อพี่น้องประชาชนชาวไทย และบอกกับหน่วยทหารเราให้เข้าใจเสีย จอมพลกับจอมทัพเป็นพระองค์เดียวกัน นี่กระผมขอกราบเรียนเพราะฉะนั้น ด้วยพระบารมีปกเกล้าแล้ว ฯ เราจะอยู่ด้วยความสุขความสบาย ด้วยความมีเกียรติ อันนี้ผมอยากจะกราบเรียนไว้เป็นสำคัญเสียด้วย

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ผมเคยได้ยินท่านแม่ทัพให้สัมภาษณ์เรื่องทหารกับการเมือง ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ?

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — ผมขอเรียนด้วยความจริงใจว่า ความจริงนั้นตัวกระผมเองได้อยู่ในวงการเมืองมานานพอสมควร ได้เห็นสภาพการเมืองของเมืองไทยมาระยะหนึ่ง ถึงจะไม่นานนักแต่ก็พอสมควร ได้อยู่ในวงการเมืองมา เห็นว่าถ้าทหารไปยุ่งกับการเมืองแล้วก็ไม่มีความยุติธรรม ไม่มีประชาธิปไตยเรื่องที่เกิดมาแล้วหลายครั้งหลายหนที่แล้ว ๆ มา ก็แบบทหารและตำรวจยุ่งกับการเมืองทั้งนั้น อันนี้ผมขอเรียนด้วยความจริงใจว่า ต่อไปนี้ฟ้าสว่างจริง ๆ เรา — ทหาร จะไม่เล่นการเมือง

จะเป็นทหารของชาติ เป็นลูกมือของรัฐบาล ใครจะเป็นรัฐบาล ใครจะเป็นรัฐมนตรี กลาโหม เราจะเป็นลูกมือของท่านผู้นั้น และจะเป็นกำลังในการป้องกันประเทศชาติและ ราชบัลลังก์เท่านั้น

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — อันนี้เป็นหลักที่ถูกต้องใช่หรือไม่ หรือสากลนิยมเขาเป็นกันเช่นนั้น ?

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — ผมเชื่อว่าเป็น อย่างนั้น และผมก็ต้องขอรับด้วยว่าในความรู้สึกของผมนั้น เป็นความจริง เพราะเมื่ออยู่ ในวงการเมืองแล้วก็อดไม่ได้หรอกครับที่จะต้องเข้าข้างตัว อดไม่ได้ที่จะต้องคิดเข้ากับพวก อดไม่ได้ที่จะต้องเข้ากับพรรคของตัวเองเวลาเลือกตั้ง อันนี้พูดกันตรง ๆ เราก็ต้องการเสียง ต้องการคะแนนเป็นของพวกเรา อันนี้ไม่ยุติธรรม เพราะฉะนั้น ผมคิดแล้วนี่ไม่ใช่ว่ามา เรียนเอาหน้ากับท่านนะครับ ผมเห็นแล้วว่าการเมืองซึ่งเป็นลักษณะประชาธิปไตยที่แท้จริง แล้ว ทหารก็ดี ตำรวจก็ดี ข้าราชการฝ่ายปกครองก็ดี อย่างที่ท่านรัฐมนตรีฯ ว่าจะต้อง ไม่ยุ่งเกี่ยวเป็นนักการเมือง เราจะต้องเป็นกลาง เราดูเขา ถ้าใครทำถูกก็สนับสนุน ถ้า ใครทำผิดเราก็ไม่สนับสนุน ตามวิถีทางการเมืองของเรา คือ เป็นกลาง เป็นทหารของ ชาติ อันนี้ผมขอยืนยันด้วยเกียรติต่อหน้าประชาชนทั้งชาติ และคิดว่าเมื่อหมดรัฐบาล ชั่วคราวของท่านแล้ว ทหารก็จะถอนตัวออกมาจากทุกทางที่มีการเมืองอยู่ แล้วเราจะให้ ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายจะเป็นใครก็ตาม เราให้ความยุติธรรมแก่เขา หมายความว่า ขอ พูดอย่างง่าย ๆ เช่น การเลือกตั้ง เราไม่บอกหรือไม่แนะทางให้หรอกครับว่า ควรจะเลือก ใคร ใครจะดีไม่ดีเพียงไร

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — ก็เหมือนกับที่ท่านรัฐมนตรีฯ และท่านอธิบดี ทั้งสองท่านได้พูดมาแล้ว

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — ทหารมีความสำคัญ มาก เพราะว่าอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน ผมรับรองได้ว่าต่อไปนี้จะไม่มีทหารเล่นการเมืองแล้ว ใน ระยะเวลาที่ผมเป็นผู้บังคับบัญชาอยู่นี่ ผมจะไม่ยอมให้มีเป็นอันขาด ส่วนถ้าใครจะเล่น การเมืองก็ออกไป เป็นสิทธิของผู้นั้น

ผมอยากจะเรียนอีกข้อหนึ่ง เรื่องทหารของผม ขวัญทหารนี่ผมยังเป็นห่วงอยู่ แต่ว่าผมก็ได้คิดหาทางที่จะแก้ไขในเรื่องการบำรุงขวัญทหาร ใต้บังคับบัญชาของผมแล้วเช่นเดียวกัน เช่น เวลานี้มีเสียงที่บ่นกันมากในระหว่างนายสิบชั้นผู้น้อยว่าไม่มีทางที่จะก้าวหน้า สิบเอกก็ไม่มีทางที่จะก้าวหน้าเป็นจ่านายสิบ และจ่านายสิบก็ไม่มีทางก้าวหน้าเป็นนายทหาร ความจริงมี แต่มีด้วยการสอบ การสอบนั้น ในชั้นต้นเราก็ถือกันว่าเป็นความยุติธรรมที่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาของเราได้ แต่ว่าต่อ ๆ มาจะเห็นว่ากลับเป็นความไม่ยุติธรรมไปเสียแล้ว เพราะถ้าผู้ใดใกล้หน่วยศึกษา มีเวลาที่จะเรียน จะดูหนังสือ หรือถ้าผู้ใดใกล้นายก็มีโอกาสมากพวกที่อยู่ไกล ๆ ออกไป บางคนต้องไปปฏิบัติหน้าที่ตรากตรำในสนาม ไปลำบากไปตรากตรำอยู่กับเสียงปืนไม่มีโอกาสดูหนังสือ ไม่มีโอกาสกวดวิชา พวกนั้นเสียเปรียบ และพวกนั้นก็ควรที่จะได้รับการพิจารณาก่อนเสียด้วยซ้ำ เรื่องนี้ผมกำลังดำเนินการแก้ไข หวังว่าทหารชั้นผู้น้อยคงจะเข้าใจ จะหาทางให้ได้มีโอกาสเลื่อนขึ้นไปตามความยุติธรรมที่สุด นายสิบสามารถที่จะเป็นจ่าได้ และจ่าก็สามารถที่จะเป็นนายทหารได้โดยมีสิทธิเท่ากัน การสอบได้เห็นผลแล้วว่าความจริงเราตั้งใจจะให้ยุติธรรมแต่เกิดไม่ยุติธรรมขึ้นมาเสียแล้ว

นอกจากนั้น เกี่ยวกับเรื่องสวัสดิการก็เช่นเดียวกัน ผมกำลังพิจารณาถึงเรื่องสวัสดิการของชั้นผู้น้อย เราคิดถึงนายทหารหรือนายสิบชั้นผู้น้อยก่อน ผมกำลังคิดถึงเรื่องแรกก็คือปัจจัยสี่ ดังที่ท่านนายกฯ กล่าวเมื่อกี้นี้ว่า ข้อสำคัญก็คือที่อยู่ที่อาศัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ผมกำลังพิจารณาที่จะปลูกบ้านหรือปลูกแฟลตดังที่อธิบดีกรมตำรวจกล่าวเหมือนกัน เพื่อที่จะให้นายสิบชั้นผู้น้อย ซึ่งยังขาดบ้านอยู่อีกเป็นอันมาก บางคนต้องเสียค่าเช่าเสียค่าน้ำค่าไฟ ซึ่งบางคนก็มีสิทธิได้ค่าเช่าแต่บางคนก็ไม่มีสิทธิได้ค่าเช่า ทำให้เงินเดือนที่ได้อยู่ซึ่งน้อยอยู่แล้วกลับไม่พอใช้ ต้องไปขับแท็กซี่บ้าง ไปหาอาชีพอื่น ๆ ซึ่งผู้บังคับบัญชาก็ผ่อนผันเพราะมีความเห็นใจอยู่ แต่ถ้าหากเราสามารถหาที่อยู่อาศัยให้ได้ ตลอดจนสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของบุตร เช่น ตามค่ายทหารต่างๆกระผมก็ทำอยู่ ซึ่งในเรื่องนี้อันที่จริงทางกองทัพบกก็ได้ทำมาแล้วในเรื่องการสร้างโรงเรียนขึ้นภายในค่าย เพื่อให้เด็กที่อยู่ภายในค่ายซึ่งเป็นลูกหลานของนายสิบนายทหารได้อาศัยเรียนต่อ ๆ ไปจนกระทั่งจบชั้นสูงพอสมควร

ที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งก็คือเรื่องหนี้สิน เวลานี้เนื่องจากภาวะการครองชีพแพงขึ้นตามลำดับ ผู้ใต้บังคับบัญชาของผมเป็นหนี้สินกันมาก โดยมากนายสิบไปขอยืมเงินเขามา ไปกู้เขามา ต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ ๑๐ ก็มี ซึ่งผมได้เคยทราบมา และในเรื่องนี้ทางกองทัพบกก็ได้ออกเงินจำนวนหนึ่งใช้หนี้ทดแทนให้แล้วก็ค่อย ๆ หักเงินคืนมาโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย เช่นเป็นหนี้เขา ๑,๐๐๐ บาทต้องเสียดอกเบี้ยให้เขาไปเดือนละ ๑๐๐ บาท ก็ส่งให้ได้แต่เพียงดอกเบี้ยไม่สามารถจะส่งต้นได้เลย เราก็เอาเงิน ๑,๐๐๐ บาทมาให้ไปใช้หนี้เขาเสีย เสร็จแล้วก็หักเงินเดือน ๕๐ บาทบ้าง ๒๐ บาทบ้าง แล้วแต่จะได้มาเมื่อไรอย่างนี้ผมก็เชื่อว่าจะเป็นการผ่อนผันเรื่องการครองชีพของพวกนายสิบ หรือนายทหารชั้นผู้น้อยได้ดีมาก ในเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่กำลังทำอยู่และจะทำต่อไป

นายกมล วรรณประภา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) — กระผมได้ฟังทางทหารและตำรวจพูดถึงเรื่องสวัสดิการข้าราชการทหารและตำรวจแล้ว กระผมก็ออกจะห่วงถึงข้าราชการพลเรือนอื่น ๆ ว่า ฯ พณ ฯ มีนโยบายหรือโครงการในเรื่องนี้ซึ่งต้องขอประทานโทษ ได้เกิดความคิดขึ้นมาเกรงว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในความคิดความเห็นของข้าราชการส่วนอื่นเช่นข้าราชการพลเรือน อัยการ ตุลาการ ฯ ล ฯ จะมีสวัสดิการอย่างไรให้เขาบ้าง

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เรากำลังคิดหาวิธีอยู่อย่างมาก ซึ่งท่านรัฐมนตรีคลังกำลังคิดในเรื่องนี้อยู่มากทีเดียว คือคิดหาวิธีที่จะช่วยเหลือสวัสดิการอย่างที่ทหารและตำรวจทำ แต่ว่าข้าราชการพลเรือนนั้นมีจำนวนมากกว่า จึงมีปัญหามากกว่า

ท่านแม่ทัพมีอะไรอีกไหมครับ ?

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — เห็นจะมีเท่านั้นครับที่ได้มีโอกาสระบายความรู้สึกออกมา

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — เป็นพระคุณครับ, กระผมขอบพระคุณท่านผู้ใหญ่ทั้งสามเป็นอันมาก ที่ได้กรุณามาคุยอย่างกันเองจริง ๆ กระผมคิดว่ารายการ "พบประชาชน" นี้ควรจะเป็นรายการที่ประชาชนจะเห็นความจริงใจของผู้ที่รับ

หน้าที่เข้ามาบริหารประเทศ แม้จะเป็นการชั่วคราวก็ตาม และคิดว่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไปข้างหน้าว่าเรากับประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนหนึ่งกับทหาร ตำรวจ นิสิต นักศึกษา ประชาชน รัฐบาล ก็เป็นประชาชนคนไทย ด้วยกันทั้งนั้น วันนี้ทำหน้าที่อย่างนี้ พรุ่งนี้ก็ไปเป็นประชาชนอย่างใหม่ก็ได้ อย่างเก่าก็ได้ ก็เป็นเช่นนี้กันทุกคน จึงขอให้มีความรักความสมัครสมานกันโดยทั่วถึง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อประเทศชาติที่รักของเราสืบไป

กระผมมีเรื่องขอกล่าวในตอนท้ายสักหน่อย คือเรื่องน้ำมันขาดแคลน พี่น้องทั้งหลายคงทราบประกาศของรัฐบาลเมื่อคืนนี้ถึงเรื่องน้ำมันขาดแคลน ซึ่งทั้งนี้กระผมก็ขอถือเป็นหน้าที่เวลานี้ด้วยว่า การบำบัดข้อขัดข้องเรื่องน้ำมันขาดแคลนนั้นรัฐบาลได้มีหลักดำเนินการอยู่โดยเรียบร้อย เป็นระยะ ๆ ในชั้นแรกก็เป็นอย่างที่ได้ประกาศไปเมื่อคืนนี้ แต่กระผมก็ได้รับการทักท้วงจากหนังสือพิมพ์บางฉบับด้วยความหวังดีว่า ทำไมจึงไม่ประหยัดเสียเช่นห้ามรถเดินกลางคืน อย่างที่บางประเทศเขาทำ ปิดสถานอาบอบนวดหรือปิดสถานที่ใช้ไฟฟ้ามาก ๆ ในเรื่องนี้กระผมก็ขอกราบเรียนต่อพี่น้องประชาชนทั้งหลายว่าอยู่ในโครงการแล้วทั้งหมด แต่เราจะขออนุญาตทำเป็นระยะ ๆ ไป ถ้าหากว่าการกระทำครั้งที่แล้วมาเมื่อคืนนี้ คือขอให้กระทำตามประกาศแถลงการณ์ และกระผมก็ต้องขอร้องเดี๋ยวนี้ให้พี่น้องทั้งหลายช่วยกันประหยัดน้ำมันเชื้อเพลิงอย่างที่สุดทุก ๆ ฝ่าย เพราะคนไทยเรานี้พูดกันเข้าใจดีแล้วเราก็ทำ รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทุกที เพราะฉะนั้น ถ้าทุก ๆ คนร่วมกันประหยัดอย่างจริงจัง กระผมก็คิดว่าจะได้ผล อย่าไปคิดว่าอะไร ๆ ก็จะต้องบังคับกันไปหมด กระผมบังเอิญได้เรียนหนังสือมาในทางนี้คือในทางที่ว่าให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผน ผมขอให้เป็นระยะ ๆ เป็นจังหวะไปในทางที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น จึงขอให้ทุกคนประหยัด เมื่อวานนี้เองก็ได้ขอกับท่านแม่ทัพ ซึ่งท่านได้เสนอว่าคณะรัฐบาลควรจะต้องทำเป็นตัวอย่างก่อน คือให้ประหยัดน้ำมันอย่างที่สุด รถยนต์ประจำตำแหน่งที่เขาให้มานั้นก็ดีนักหนาแล้ว ดีที่ไม่ต้องออกเงินเป็นจำนวนแสนไปซื้อ แต่ว่าน้ำมันนั้นขอให้ใช้ของเราเองอย่างนั้นใช่ไหมท่านแม่ทัพ ซึ่งท่านเป็นผู้เสนอ

พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา (ผู้อำนวยการรักษาความสงบ) — ใช่ครับ

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (นายกรัฐมนตรี) — แล้วคณะรัฐมนตรีก็ลงมติบอกว่าตกลง เป็นเรื่องอย่างนี้ เพราะฉะนั้น กระผมก็คิดว่าถ้าหากพี่น้องทั้งหลายได้ร่วมจิตร่วมใจกันจริง ๆ ด้วยความบริสุทธิ์แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็เรียบร้อย

ผมขอจบรายการวันนี้เพียงเท่านี้ แล้ววันหน้าพบกันใหม่ และคิดว่าคราวหน้าจะเชิญท่านผู้ที่รับผิดชอบ ในเรื่องน้ำมันมาพูด ให้พี่น้องฟังโดยละเอียดอีกสักครั้งหนึ่ง — ขอบพระคุณมาก

“การต่างประเทศกับความมั่นคงของประเทศ”

เรื่อง

"การต่างประเทศกับความมั่นคงของประเทศ"

(จาก รายการ "พบประชาชน")

เมื่อวันพุธ ที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๑๗

ผู้ร่วมรายการ

๑. **นายสัญญา ธรรมศักดิ์**

นายกรัฐมนตรี

๒. **นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา**

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๓. **พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์**

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

* * * * *

นายกรัฐมนตรี—รายการ "พบประชาชน" วันนี้ เป็นรายการสำคัญอย่างยิ่งรายการหนึ่ง กล่าวคือ เราทั้งหลายทุกคนที่เป็นประชาชนธรรมดา ชาวบ้านชาวเมืองก็ต้องการที่จะอยู่เย็นเป็นสุขในบ้านในเมืองของเรา ทำมาหากินได้โดยความสะดวกและโดยความเรียบร้อย ไม่มีภัยอันใดมากระทบกระเทือนหรือคุกคามทำให้เราเสียขวัญที่จะทำมาหากิน และทุกคนก็อยากจะมีชีวิตโดยปกติสุข ประเทศไทยเราได้มีความระมัดระวังในเรื่องนี้มาเป็นเวลาช้านาน และก็ได้รับความสงบสุขมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

เพราะฉะนั้น ในระยะนี้ที่มีความไม่สงบสุขเกิดขึ้นในนานาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศเพื่อนบ้านที่แวดล้อมเราอยู่นี้ กระผมจึงเห็นว่าเป็นความสำคัญที่รัฐบาลนี้ต้องมาพบพูดจากับพี่น้องประชาชนทั้งหลาย ให้เข้าใจว่ารัฐบาลนี้แม้จะเป็นรัฐบาลผู้รักษาการอยู่จนกระทั่งจะมีรัฐบาลเลือกตั้งขึ้นมาภายหลังก็ตาม แต่เราก็ได้มีความตระหนักถึง

ความรับผิดชอบในเรื่องการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นอย่างยิ่ง การรักษาความปลอดภัยนั้นก็เป็นไปทั้งในทางบวกและทางลบ กล่าวคือ เราจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อจะป้องกันมิให้มีการผิดใจกัน ผิดความรู้สึกขุ่นข้องหมองใจกันและในเวลาเดียวกันหากจะมีการคุกคามเข้ามาหรือกำลังมีการคุกคามอันใดอยู่เราก็ถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องป้องกันรักษาราชอาณาจักรนี้และประชาชนในประเทศนี้ให้ปลอดภัยให้จงได้

กระผมจึงได้ถือโอกาสในวันนี้เชิญท่านรัฐมนตรีผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และเป็นผู้มีความรู้กับความสันทัดในกรณีของเรื่องทั้งสองนี้ มาพบกับพี่น้องประชาชนทั้งหลาย คือ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คุณจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา ท่านเป็นผู้ดำเนินการในทางด้านต่างประเทศทั้งหมดร่วมกับคณะของท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญและเป็นผู้รักชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง ซึ่งท่านเป็นผู้มีความสัมผัสกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอย่างดี และเราทั้งหลายก็รู้กันอยู่แล้วว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนี้มีความละเอียดอ่อนมากจะทำการสิ่งใด จะคิดสิ่งใด จะพูดสิ่งใด ก็ต้องเป็นไปด้วยความไตร่ตรองและระมัดระวัง และเราจะต้องมีน้ำจิตน้ำใจเป็นกลางและเป็นไมตรีต่อกัน นี่ก็คือท่านรัฐมนตรีต่างประเทศในด้านนี้

อีกท่านหนึ่งที่กระผมขอเรียนเชิญให้มาพบกับท่านพี่น้องในวันนี้ ก็คือ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ พี่น้องทั้งหลายคงจะรู้จักชื่อเสียงของท่านมาแต่เก่าก่อนแล้วว่าท่านเป็นทหารอาชีพ ซึ่งได้บำเพ็ญกรณียกิจมาเป็นเวลาช้านาน เฉพาะอย่างยิ่งในด้านป้องกันและสมานกับภายนอกประเทศ หลายยุคหลายสมัยมา และในขณะนี้ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมก็เป็นผู้รับผิดชอบอย่างยิ่งต่อการป้องกันภยันตรายอันอาจจะมีมาจากภายนอก และจะเป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะสนับสนุนเกี่ยวกับการรักษาความสงบภายใน กระผมจึงได้ขอเชิญท่านทั้งสองมาพูดกับพี่น้องทั้งหลายอย่างจริงใจและอย่างกันเอง เพื่อให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศได้ร่วมรู้เห็นในความคิด ความรู้สึก ที่เรากำลังกระทำกันอยู่ และการกระทำของเราที่กำลังปฏิบัติกันอยู่ในที่นี้

จึงขอเชิญท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก่อนครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ)—กระผมขอขอบพระคุณท่านนายกรัฐมนตรีที่ได้กรุณาให้โอกาสกระผมมากราบเรียนชี้แจงถึงแนวนโยบายในด้านการต่างประเทศ ซึ่งกระผมเองก็เห็นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อความมั่นคงของประเทศชาติ

สถานการณ์ปัจจุบันในด้านการต่างประเทศนั้น ก็มีความสำคัญต่อฐานะของชาติบ้านเมืองและต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทย ในปัจจุบันนี้สถานการณ์อย่างที่กระผมกราบเรียน เป็นที่สนใจของประชาชนโดยทั่วไป เพราะว่าทุกวันนี้ไม่เหมือนกับในสมัยอดีตที่ล่วงมานานแล้ว แต่ก่อนเหตุการณ์ทางด้านการต่างประเทศก็ไม่ค่อยจะกว้างขวางเหมือนอย่างทุกวัน ทั้งนี้เนื่องจากว่าในปัจจุบันการติดต่อสื่อสารก็ดี การคมนาคมก็ดี หรือการขนส่งก็ดี ย่อมกระทำได้รวดเร็วมากในเมื่อเป็นเช่นนี้ หากมีเหตุการณ์ในมุมใดมุมหนึ่งของโลก ก็ย่อมจะมีส่วนกระทบมาถึงฐานะของชาติบ้านเมือง และถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนได้ ในด้านความมั่นคงนั้นกระผมนึกว่าพี่น้องประชาชนก็คงจะตระหนักดีถึงเหตุการณ์ซึ่งปรากฏอยู่ในอินโดจีน ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นว่ากระทบต่อความมั่นคงกับฐานะของเรา เรื่องนี้ในด้านทางการทหารนั้น ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมก็คงจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

นายกรัฐมนตรี — ท่านหมายความถึงเหตุการณ์ในอินโดจีนซึ่งอยู่ชิดบ้านเราใช่ไหม

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ)—ครับ เพราะว่าเหตุการณ์ในอินโดจีนนั้นอยู่ประชิดประตูบ้านของเราเอง เหมือนกับว่าครั้งหนึ่งมีไฟไหม้อยู่ชิดรั้วเรา นั่นก็จะทำความเดือดร้อนให้เกิดแก่พี่น้องประชาชนคนไทย แต่ว่าหลังจากนั้นก็มีการตกลงหยุดยิงกัน เราก็นึกว่าเหตุการณ์นั้นจะบรรเทาเบาบาง และดำเนินไปสู่สันติ แต่เรื่องนี้เราก็ยังไม่อาจจะคาดหวังได้เต็มที่ ซึ่งกระผมจะได้กล่าวต่อไปในเมื่อได้พูดถึงประเทศเพื่อนบ้าน

นอกจากนั้น ตัวอย่างอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความกระทบกระเทือนจากเหตุการณ์ภายนอกซึ่งอาจจะมีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน คือต่อปากต่อท้องของเราด้วย กระผมหมายความถึงในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งตามธรรมดาก็เหมือนกับชีวิตบุคคลคือ เราย่อมจะติดต่อหารายได้ มีการค้าการขายกัน มีการติดต่อกัน แต่ว่าเหตุการณ์บางอย่างซึ่งมาจากภายนอกนั้น อาจจะนอกเหนือไปจากที่เราคาดหมายไว้คือสมมุติว่าน้ำมัน ซึ่งเกิดขึ้นอย่างฉับพลันและมีราคาสูงขึ้นมาก

นายกรัฐมนตรี—หมายถึงเหตุการณ์ซึ่งมาจากนอกประเทศ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ)—ครับ, เป็นเหตุการณ์ซึ่งมาจากภายนอกประเทศ และก็ไม่ใช่เฉพาะแต่ประเทศไทยเท่านั้นที่ได้รับความกระทบกระเทือนอันนี้ เป็นการกระทบกระเทือนซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก เพราะฉะนั้นเหตุการณ์อันนี้จึงเป็นสิ่งที่พี่น้องประชาชนควรจะเข้าใจและควรจะให้ความสนใจ นอกจากนั้น อาจจะมีเหตุที่กระทบต่อความมั่นคงภายในของเรา อย่างเช่นในเรื่องการติดต่อความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ความมุ่งหมายที่สำคัญก็คือว่า การติดต่อนั้นควรจะเป็นไปในทางที่ถูกที่ควรและเป็นมิตรที่ดีต่อกัน แต่ถ้ามีพฤติการณ์ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเฉพาะคนใดคนหนึ่งหรือเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศนั้น เข้ามาเกี่ยวข้องหรือแทรกแซงในกิจการภายในของบ้านเรา อย่างนี้ก็เป็นความกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของประชาชนได้ นี่เป็นเพียงตัวอย่างที่กระผมอยากจะกราบเรียนถึงความสำคัญในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ หรือที่เกิดขึ้นกับบางประเทศ

กระผมคิดว่าหลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ประชาชนคนไทยมีความพร้อมที่จะแสดงความคิดเห็นของตัว ในด้านที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของชาติบ้านเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ของเขาเอง และรวมถึงการต่างประเทศด้วย อย่างที่กระผมได้กราบเรียนมานั้น ทางที่จะกระทบถึงความมั่นคงของเรา และชีวิตความเป็นอยู่ของเราเพราะฉะนั้น กระผมจึงคิดว่าเป็นการจำเป็นสำหรับรัฐบาลและหน่วยราชการทุกหน่วยที่จะให้ความสนใจและรับฟังความคิดเห็นของคนทั่วไป ซึ่งอาจจะมาโดยทางหนังสือพิมพ์ ในทางสภานิติบัญญัติ ฯ หรือทางสื่อมวลชน

นายกรัฐมนตรี—หมายความว่า ท่านรัฐมนตรีให้ข้อคิดว่าเวลานี้ประชาชนเราตื่นตัวมากในเรื่องการต่างประเทศด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้น บรรดาหน่วยราชการทั้งหลายก็ควรจะต้องสดับตรับฟังอย่างยิ่งในความคิดเห็นของประชาชนนั้น ๆ ไม่ว่าจะมาในทางใด ใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-ประเทศ)—ครับ, นอกจากนั้น กระผมก็อยากจะกราบเรียนเพิ่มเติมด้วยว่า ในด้านการต่างประเทศนั้นกระผมเอง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงาน ก็ได้ให้ความสำคัญต่อความคิดเห็นของประชาชนเป็นอันมาก

นายกรัฐมนตรี—เป็นการรอบด้าน ทั่วไปหมด

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-ประเทศ)—ครับ, อันนี้เป็นการเพิ่มเติมจากการที่จะต้องติดตามต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก

นายกรัฐมนตรี—โดยกระทรวงการต่างประเทศเอง ซึ่งเรามีสถานทูตอยู่ทั่วทุกแห่ง

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ)—ครับ, เราได้มีการตั้งสถานทูตและสถานกงสุลทั่วไป ซึ่งย่อมจะให้รายงานเกี่ยวกับภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศนั้น ๆ ทั้งในทางด้านการเมืองหรือในด้านเศรษฐกิจ

นายกรัฐมนตรี— แล้วเรารู้เหตุการณ์หรือทราบเหตุการณ์ได้ทันท่วงที โดยรวด-เร็วไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-ประเทศ) — กระทรวงการต่างประเทศได้รับรายงานทางโทรเลข สำหรับในกรณีที่เป็นการเร่งด่วน หรือมิฉะนั้นก็เป็นรายงานที่ส่งมาเป็นหนังสือสำหรับในกรณีที่เป็นธรรมดาประมาณเพียง ๗ วันหรือ ๓ วันก็แล้วแต่กรณีที่ว่าใกล้หรือไกล นอกจากนั้นก็มีวิทยุสื่อสารที่จะติดต่อกันได้โดยฉับพลันทุกเวลา

เมื่อกล่าวถึงสถานการณ์ในด้านการต่างประเทศแล้วกระผมก็เลยขอถือโอกาสกราบเรียนว่าสถานการณ์เท่าที่เป็นมาแล้วไม่นานมานี้ เพียงระยะเวลาไม่เกิน ๒—๓ ปี

ท่าทีของประเทศมหาอำนาจซึ่งกระผมคิดว่าท่านนายกรัฐมนตรีจะเห็นว่าบทบาทของเขามีความสำคัญต่อโลกมากพอสมควร

นายกรัฐมนตรี — เอาอย่างชาวบ้าน...มหาอำนาจนั้นคือประเทศใดบ้าง

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ)—ประเทศมหาอำนาจนั้นก็เช่น สหรัฐอเมริกา, สหภาพโซเวียต, สาธารณรัฐประชาชนจีน หรือประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจในทางเศรษฐกิจเป็นต้นเหล่านี้ บรรดาประเทศที่เป็นมหาอำนาจได้เปลี่ยนท่าที คือในชั้นเดิมก็มีท่าทีอยู่ในลักษณะเผชิญหน้า ซึ่งกระผมคิดว่าถ้าหากพูดตามภาษาชาวบ้านก็คือว่าตีหน้ายักษ์เข้าใส่กัน คืออาจจะมีการประมือกันก็ได้ในสมัยก่อนนั้น แต่ต่อมาภายหลังโฉมหน้าของนโยบายได้เปลี่ยนท่าทีมาเป็นว่าหันหน้ามาพูดจากัน เพื่อหาทางที่จะระงับข้อพิพาทและความไม่เข้าใจกันด้วยวิธีปรึกษาหารือ หลักการอันนี้ กระผมมีความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุว่าในเนื้อแท้ของกระผมเอง เห็นว่าการที่หันหน้ามาพูดกันนั้นมีทางที่จะตกลงกันได้ หรือมีทางที่จะแก้ปัญหาได้มากกว่าที่จะใช้อำนาจบาดใหญ่เข้ามาเผชิญกัน เมื่อเป็นเช่นนี้กระผมก็เห็นว่าสมควรที่จะเริ่มต้นในเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย

นายกรัฐมนตรี — ของใคร

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ของไทยเรา นโยบายที่เป็นเป้าหมายหรือเป็นจุดประสงค์อันแท้จริงก็คือว่า ในฐานะที่ประเทศไทยเราเป็นประเทศเล็ก และเราก็อยู่ในระยะกำลังพัฒนาเพราะฉะนั้นความสำคัญที่เป็นเป้าหมายจริง ๆ ก็คือเรื่องความเป็นไทย เรื่องเอกราชของประเทศชาติอย่างหนึ่ง กับเรื่องผลประโยชน์ของประเทศและประชาชน ซึ่งเป็นหลักสำคัญ

นายกรัฐมนตรี — ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ?

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ, ผลประโยชน์ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและของชาติเจริญก้าวหน้าต่อไป

ในเรื่องนี้กระผมอยากจะกราบเรียนว่า การดำเนินนโยบายที่จะไปสู่เป้าหมายดังที่กราบเรียนนี้ก็มีอยู่หลายทางสำหรับในวันนี้กระผมอยากจะขอกราบเรียนและชี้แจงให้พี่น้องประชาชนได้ทราบในประเด็นที่เห็นว่าคงจะเป็นที่สนใจและต้องการ

นายกรัฐมนตรี — ประเด็นอะไร ?

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-ประเทศ) — ประเด็นสำคัญก็คือ เราจะดำเนินการเป็นมิตรกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งใกล้และไกล และการดำเนินการเป็นมิตรนั้นก็เป็นของธรรมดาว่าเราจะผูกมิตรกับคนที่เขาไม่ต้องการเป็นมิตรกับเรานั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น เราจึงได้มีหลักว่าเราจะพยายามประสานความเป็นมิตรกับประเทศต่าง ๆ ผู้ที่ตั้งใจอยากจะคบค้ากับเรา หรือมีความปรารถนาดีกับเรา ในเรื่องนี้ก็อยากจะกราบเรียนด้วยว่าเรื่องอุดมคติในทางการเมือง

นายกรัฐมนตรี — ลัทธิใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — อุดมคติในทางการเมืองหรือลัทธิที่ประเทศอื่นเขาใช้อยู่ เราจะไม่ถือเป็นข้อกีดกั้นในเรื่องความสัมพันธ์อย่างเป็นมิตรกัน

นายกรัฐมนตรี — พูดกันง่าย ๆ คือที่เป็นคอมมิวนิสต์นั้นใช่ไหมครับ ซึ่งมีลัทธิต่างกับเรา เพราะเราไม่เป็น และจะไม่เป็นอย่างนั้นใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ

นายกรัฐมนตรี — แต่เรายังคบกับประเทศเหล่านั้นได้

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ, กระผมก็อยากจะขอกราบเรียนต่อไปว่า ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องการที่จะคบหากับประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกัน ก็จะต้องตั้งความระลึกก่อนว่า ประเทศไทยเรามีระบบรัฐธรรมนูญที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข อันนี้เรายังยึดมั่นอยู่ถึงแม้ว่าร่างรัฐธรรมนูญที่เราเพิ่งจะทำเสร็จใหม่ ๆ และกำลังจะเสนอขึ้นมาให้รัฐบาลพิจารณาก็มีหลักการอันนี้แน่นอน เพราะฉะนั้น จึงเป็นการจำเป็นอยู่เองที่จะกราบเรียนได้

ว่านโยบายต่างประเทศของไทยนั้น ไม่ใช่ว่าจะยอมรับลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามา แต่ประสงค์ที่จะมีความสัมพันธ์เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน เพื่อที่จะเป็นมิตรกันได้โดยสันติ อันนี้เป็นความประสงค์ที่เป็นข้อนโยบายของเรา และจะเห็นได้ว่าเวลานี้เราก็มีความสัมพันธ์ทางการทูตอยู่กับสหภาพโซเวียต ยูโกสลาเวีย โปแลนด์ รูมาเนีย ซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์เหล่านี้ทั้งสิ้น แล้วก็ในปัจจุบันเรายังมีการติดต่อสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งในเรื่องนี้กระผมได้ฟังเสียงจากทั่ว ๆ ไป รู้สึกว่าพี่น้องประชาชนมีความสนใจกันมาก เพราะฉะนั้นก็อยากจะกราบเรียนให้แน่ ๆ ลงไปว่าการติดต่อกับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น เราดำเนินกันอย่างไร

นายกรัฐมนตรี — ดีครับ อันนี้อยากจะให้จะแจ้งกันไปเสียที

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — การติดต่อนั้นเราก็ตั้งใจว่าจะกระทำเป็นขั้น ๆ ที่เรียกว่า ขั้น ๆ ก็คือว่า เริ่มมาตั้งแต่มีการติดต่อระหว่างประชาชน เช่นในรูปของการแลกเปลี่ยนคือนักกีฬา ซึ่งเราก็ได้ทำมาแล้วอันเป็นการหยั่งให้รู้ว่าการไปมาหาสู่กันในขั้นนั้น ความรู้สึกของประชาชนแต่ละฝ่ายเป็นอย่างไร และการต้อนรับขับสู้ที่จะแสดงออกมาแลเห็นหรือไม่ว่าเป็นอย่างไร มีความตั้งใจที่จะผูกมิตรกันหรือไม่ เมื่อได้ดำเนินไปขั้นนั้นเราก็ได้รับการพอใจ ต่อมาเราก็ได้มีการส่งคณะผู้แทนไปดูการแสดงสินค้า และเมื่อไม่นานมานี้ก็ได้มีการส่งคณะผู้แทนการค้าไปเจรจาซื้อน้ำมันดิบในยามที่เราขาดแคลนเรื่องนี้ก็เหมือนกัน คือว่าบางทีพี่น้องประชาชนอาจจะไม่ทราบข้อเท็จจริงว่า ในการที่เราไปติดต่อซื้อน้ำมันดิบ อันที่จริงนั้นฝ่ายสาธารณรัฐประชาชนจีนได้แสดงไมตรีจิตผ่านทางผู้แทนของเขาซึ่งประจำอยู่ที่องค์การสหประชาชาติ

นายกรัฐมนตรี — คือเขายื่นมือมาก่อนใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — เขาเสนอมาก่อนว่า ในการที่ประเทศไทยขาดแคลนน้ำมัน เขาก็ยินดีจะช่วยโดยจะจำหน่ายให้ในราคามิตรภาพ

นายกรัฐมนตรี — คือเราไม่ได้ไปขอก่อนใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ทางฝ่ายราชการเราไม่ได้ติดต่อเขาบอกกับเรามาก่อน โดยได้มีการเชิญมาอย่างเป็นทางการผ่านมาทางนั้น เราก็ได้จัดส่ง...

นายกรัฐมนตรี — ขอประทานโทษ ที่ว่าเมื่อกี้นี้ ผ่านมาทางไหน ?

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ผ่านมาทางผู้แทนที่องค์การสหประชาชาติ

นายกรัฐมนตรี — ผู้แทนของเรากับผู้แทนของจีนแดงติดต่อกันที่องค์การสหประชาชาติ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ, ผู้แทนของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่สหประชาชาติได้แจ้งผ่านผู้แทนไทย ณ ที่เดียวกันนั้น

เมื่อเราได้ส่งคณะผู้แทนไป ซึ่งเราได้ส่งไปในรูปคณะผู้แทนทางการค้า โดยมีพลตรี ชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นหัวหน้าคณะในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาขององค์การเชื้อเพลิง การไปเจรจาครั้งนั้นก็ได้รับการสนองตอบเป็นที่เรียบร้อย ซึ่งมีผลที่ทำให้เราสามารถสงวนเงินตราต่างประเทศได้เป็นจำนวนกว่าร้อยล้านบาท เราก็มาคำนึงดูว่าท่าทีของสาธารณรัฐประชาชนจีนเขาก็มุ่งที่จะเป็นมิตร เพราะฉะนั้น เราจึงได้ค่อย ๆ ดำเนินการที่จะให้มีการติดต่อกันเพิ่มขึ้น เช่น ในไม่ช้านี้ก็จะมีคณะแพทย์จะไปเยี่ยมสาธารณรัฐประชาชนจีน แล้วก็อาจจะมีการตอบแทนกันในภายหลัง

บางท่านอาจจะแปลกใจว่าการติดต่อของเรานั้นเป็นรูปอย่างไร ในเมื่อประเทศไทยเราก็มีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐจีนที่ไต้หวันอย่างเป็นปกติ ข้อนี้กระผมก็อยากจะกราบเรียนว่าทางสาธารณรัฐประชาชนจีน คือจีนบนผืนแผ่นดินใหญ่ กับทางสาธารณรัฐจีนที่ไต้หวันนั้น เขามีอุดมการณ์ของเขาอย่างหนึ่งว่า เขาถือทฤษฎีว่ามีจีนเดียว เราก็บอกว่าถ้าทั้งสองฝ่ายถืออย่างนั้นแล้ว ไทยเราก็รับได้ แต่ว่าใครจะเป็นผู้แทนของจีนอย่างถูกต้องแท้จริงต่อไปก็เป็นเรื่องภายในของจีนเอง เพราะฉะนั้น ทั้งสองฝ่ายก็ควรจะตกลงกันเองแล้วก็แบบฉบับในการติดต่อ ถ้าจะพูดกันถึงแบบวิธีที่เป็นมาแต่ก่อน ก็จะต้องมีการรับรองมีการเปิดสัมพันธ์ทางการทูต วิธีการนั้นเป็นแบบฉบับที่ใช้กันอยู่มาช้านาน นั่นเป็นเรื่องของแบบพิธี แต่ว่าในแง่ของรัฐบาลไทยก็เพ่งเล็งถึงการณ์ที่ว่าจะทำอย่างไรจึงจะให้เกิดความเข้าใจดีต่อกันในเมื่อเรายังไม่ถึงระดับที่จะรับรองกันหรือมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันได้ ในเมื่อเรายังมีภาระผูกพันทางอื่น วิธีที่ดีที่สุดก็คือ เราก็ทำกันอย่างไม่เป็นทางการ

นายกรัฐมนตรี — อย่างเช่นที่ได้มีการติดต่อกันมาแล้วนั้น

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ

นายกรัฐมนตรี — โดยที่ยังไม่ต้องมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันก็ได้

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ, อันนี้เราอาจจะนึกได้ว่าในสมัยโบราณ ประเทศไทยก็ได้ติดต่อกับผืนแผ่นดินใหญ่จีนหรือประเทศจีน ขณะนั้นก็ไม่ได้มีการแต่งตั้งทูต ก็ไม่เห็นมีอะไรคงเป็นไปโดยปกติราบรื่น ส่วนเวลานี้อยู่ในยุคที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เราทำได้แค่นี้ก็ควรจะพอใจแล้วเราก็ค่อยทำต่อไปด้วยความรอบคอบ โดยเราจะต้องคำนึงถึงเกียรติศักดิ์ของบ้านเมืองเราด้วย แล้วการที่จะเป็นมิตรต่อกันนั้นก็จะได้ถาวร

ส่วนเรื่องความสัมพันธ์ทั่ว ๆ ไปกับบรรดาประเทศทั้งหลายในโลก หลักสำคัญในการดำเนินนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศก็คือว่า จะต้องถือความทัดเทียมกัน คือควรจะอยู่ในความเสมอภาค ไม่ว่าจะเป็นประเทศเล็กหรือประเทศใหญ่ แล้วก็จะต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน คือมีความเคารพกัน

นายกรัฐมนตรี — ซึ่งก็เป็นมาโดยราบรื่นใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ, สิ่งนี้เราก็ได้กระทำมาโดยราบรื่นทุกประเทศ ก็อาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีความขัดข้องอะไรหรือหนักใจที่ไหน เพราะว่าประเทศไทยเรารักที่จะเป็นมิตรกับคนทั่วไป ชาวต่างประเทศนิยมยกย่องประชาชนคนไทยมากในแง่ที่ว่าเป็นผู้มีอัธยาศัยงาม คือรักที่จะเป็นมิตรกับคนทั้งปวง

นายกรัฐมนตรี — เขาก็เลยเป็นมิตรกับเราด้วย

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ, เพราะฉะนั้น จิตใจเขาจึงได้โน้มนำมาในทางที่จะเป็นมิตรกับเรา

นายกรัฐมนตรี — ผมเองก็สังเกตเห็นเหมือนกันในข้อนี้เพราะเหตุว่าเมื่อได้พบปะกับทูตานุทูตประเทศต่าง ๆ ในประเทศไทย เห็นว่าเขาดีต่อเราโดยจริงใจ คือมิใช่แต่

เรื่องวิถีทางการทูตอย่างเดียว ดูเขามีความรักใคร่เมืองไทยและคนไทยเรามาก รู้สึกว่าจะแทบทุกประเทศ เท่าที่มีความคุ้นเคยกันมา

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — สำหรับประเทศที่สำคัญ ๆ อย่างประเทศที่กระผมเคยกราบเรียนแล้วว่าประเทศมหาอำนาจนั้นสหรัฐอเมริกาก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและเป็นเพื่อนเก่าของประเทศไทย ซึ่งได้ช่วยเหลือเรามาก นับตั้งแต่เสร็จสิ้นสงครามโลกมา เราก็จำได้เสมอว่าสหรัฐเป็นมิตรดีของเรา

นายกรัฐมนตรี — นับตั้งแต่การแก้สัญญา ครั้งรัชกาลที่ ๖

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ก่อนนั้นก็เป็นเช่นนั้นด้วย เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างสองประเทศนี้ เราก็อยากจะรักษาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงต่อไป แต่ว่าในสมัยที่แล้วมา ก่อนที่โลกจะเปลี่ยนท่าทีจากการตีหน้ายักษ์ใส่กันมาเป็นหันหน้าพูดจากัน เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ในระยะที่ยังมีภัยคุกคามและยังมีการเผชิญหน้ากันนั้น ประเทศไทยก็มีส่วนที่จะต้องหวั่นไหวต่อภัยอันนั้น เพราะฉะนั้น ในครั้งนั้นเราก็มีการติดต่อในเรื่องความช่วยเหลือเกี่ยวกับอาวุธและสิ่งต่าง ๆ แต่ว่าในปัจจุบันเมื่อโลกได้หันมาในทางที่จะพูดจากันแล้วกระผมจึงได้กล่าวว่าในขณะนี้เราควรจะลดในการที่จะกล่าวขวัญถึงเรื่องความร่วมมือกันในทางทหารให้มันลดลงไป แล้วเปลี่ยนวิถีทางของความร่วมมือระหว่างมิตรประเทศ ในทางเศรษฐกิจ ในทางการศึกษา หรือในการต่าง ๆ ที่จะช่วยพัฒนาบ้านเมืองของเราให้เจริญก้าวหน้า แต่ก็ยังจะต้องยึดพื้นฐานสำคัญที่กระผมได้กราบเรียน คือ เรื่องการเคารพกันและการมีความเสมอภาคทัดเทียมกัน กับการมีถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นเวลานี้กระผมจึงคิดว่าถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลไทยกับรัฐบาลอเมริกันจะปรึกษาหารือ ซึ่งในเรื่องนี้กระผมก็ได้ทราบว่าทางฝ่ายสหรัฐ ฯ ก็เข้าใจเราดี และคิดว่าเมื่อสามารถที่จะหันหน้ามาปรึกษากันแล้ว ก็คงจะวางแนวหรือวิถีที่จะดำเนินให้เข้ากับความต้องการและสถานะสิ่งแวดล้อมเหล่านี้

นายกรัฐมนตรี — แล้วสำหรับมหาอำนาจอื่นเล่าครับ เช่นโซเวียตรัสเซียกับญี่ปุ่น จะบอกอะไรแก่ประชาชนได้บ้างไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — สหภาพโซเวียตนั้นเราได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันมาด้วยดี และคิดว่ามีทางที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้ดียิ่งขึ้นไปอีก บนมูลฐานหรืออาศัยหลักที่ว่าให้มีศรัทธามีความเชื่อมั่นต่อกันให้มากขึ้น

นายกรัฐมนตรี — โดยไม่มีการแทรกแซงภายในของเรา

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ที่สำคัญที่สุดก็คือว่า จะต้องแสดงความบริสุทธิ์ใจว่าการติดต่อกันนั้นในอันที่จะเสริมสร้างให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ก็จะเป็นไปโดยการเคารพต่อกัน และให้มีการปฏิบัติเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการสอดแทรกในเรื่องภายใน

นายกรัฐมนตรี — อเมริกาด้วยใช่ไหม ?

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ทุกแห่งในโลกเลยครับ

นายกรัฐมนตรี — ที่ว่าไม่สอดแทรกในกิจการภายในของเรานั้น หมายถึงว่าไม่ว่าประเทศไหนทั้งสิ้นใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ไม่ว่าประเทศไหนทั้งสิ้น ส่วนประเทศญี่ปุ่นที่กระผมได้กล่าวนามเมื่อกี้นี้นั้น เมื่อนายกรัฐมนตรีทานากะมาเยือนประเทศไทย กระผมคิดว่าการเยือนครั้งนั้นได้ช่วยให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจกันดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝ่ายญี่ปุ่นนั้นเขาก็ได้มาเห็นเองมารู้เอง ในความรู้สึกของประชาชนคนไทย และกระผมก็ได้ทราบว่าทางรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ตั้งใจที่จะปรับปรุงเพื่อให้ความร่วมมือของเราทั้งสองฝ่ายเป็นไปด้วยดี โดยถือพื้นฐานที่กระผมได้กราบเรียนเมื่อกี้นี้คือโดยความเคารพต่อกัน มีความเสมอภาคกัน อย่ามีการเอารัดเอาเปรียบกัน

นายกรัฐมนตรี — คือสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลายระหว่างพ่อค้าญี่ปุ่นกับไทยเรา รัฐบาลญี่ปุ่นเองก็หนักใจเหมือนกันใช่ไหมครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — เขาหนักใจมากเหมือนกัน กระผมได้มีโอกาสสอบถามดู เมื่อท่านนายก

รัฐมนตรีทานากะได้พูดกับท่านนายกรัฐมนตรีในวันที่พบกันนั้น ก็บอกว่าถ้าหากพ่อค้าหรือคนญี่ปุ่นที่เข้ามาทำงานหรือประกอบการในบ้านเรา ถ้าคนไหนทำไม่ถูกและทำผิดกฎหมายก็ขอให้ดำเนินการหรือจัดการไปได้ตามกฎหมายเลย แต่ถ้าคนไหนเขาทำดีเขาก็ขอให้กรุณาด้วยเพราะฉะนั้น อันนี้ก็เป็นนิมิตรดีอยู่อย่างหนึ่งว่า การปรับระหว่างทั้งสองฝ่ายคงจะช่วยให้สถานะและความร่วมมือดีขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งญี่ปุ่นกับประเทศซึ่งไม่ใช่เฉพาะไทยเราเท่านั้นคือในกลุ่มอาเซี่ยนทั้งปวง ก็มีสิ่งที่จะต้องพึ่งพากัน เขาเองก็ต้องการวัตถุดิบจากเราไปบ้อน ทางเราก็ต้องการวัตถุดิบบางอย่าง เช่น เหล็ก หรือวัตถุทางเคมีบางอย่างที่จะเอามาใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมของเรา เป็นต้น

นายกรัฐมนตรี — ผมคิดว่าในขณะนี้ท่านยังพูดไม่จบเพราะได้พูดถึงเรื่องกลุ่มอาเซี่ยนนั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่มีคนสนใจมาก แต่ผมว่าท่านจะเหนื่อย เพราะได้พูดมามากแล้ว ผมจึงจะขอหันไปทางท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมบ้างเพื่อจะได้เปลี่ยนบรรยากาศ เสร็จแล้วประเดี๋ยวผมจะได้หันกลับมาถามเรื่องกลุ่มอาเซี่ยนใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มภายในเพื่อนบ้านที่แวดล้อมอยู่นะครับ

ท่านรัฐมนตรีกลาโหมครับ ท่านจะกรุณาให้ข้อคิดหรือข้อแถลงอะไรต่อประชาชนของเรา พี่น้องเรา ขอได้กรุณาหน่อยครับ

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ขอขอบพระคุณที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้ให้โอกาสผมมาพูดในวันนี้

สำหรับเรื่องที่ผมอยากจะเรียนต่อท่านนายกรัฐมนตรีและประชาชนคนไทยนั้น ก็มีอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการหนึ่งก็คือ ในการดำเนินการของกระทรวงกลาโหมและกองทัพทั้งสามที่เราจะพยายามจัดรูปของกระทรวงกลาโหมและกองทัพให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เรากำลังจะมีรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับประเทศไทย และที่จะมีประชาธิปไตยที่ยืนยาวดังที่เรียกว่าประชาธิปไตยอันแท้จริง สำหรับด้านกระทรวงกลาโหมนั้น เวลานี้ก็กำลังจัดระเบียบว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการอยู่ เพราะว่าทุกฝ่ายเวลานี้ยังมีความสงสัยกลัวว่าทหารจะปฏิวัติ ซึ่งมีการพูดกันเป็นส่วนมากทีเดียว ในเรื่องนี้ผมขอเรียนว่าสำหรับทหารในสมัย

นี้ไม่ต้องการที่จะดำเนินการปฏิวัติเลย ถ้าหากประเทศชาติได้มีประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญที่เป็นแม่บทของกฎหมายปกครองประเทศบ้านเมืองอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ทหารก็จะเป็นทหารของชาติ ของประชาชนและทหารเวลานี้เราต้องการอย่างยิ่งที่จะดำเนินการยืนบนขาของตัวเอง คือไม่อยากจะไปพึ่งจมูกคนอื่นเขาหายใจอย่างที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้กล่าวว่าการช่วยเหลือทางการทหารจะเพลาเบาบางลง อันนี้ก็มีสิ่งบอกเหตุมาแล้วว่า การช่วยเหลือทางทหารในอนาคตมีแต่จะหายไปทุกวันผมขอเรียนว่าการช่วยเหลือทางทหารที่แล้ว ๆ มานั้นเป็นประโยชน์ เพราะว่าถ้าหากเอาเงินเอาทองของเราเองมาซื้อรถถังเครื่องบิน เป็นจำนวนมากแล้ว ทางเศรษฐกิจก็จะแย่ทีเดียวทหารของเราทุกคนเข้าใจดีว่าถ้าหากเศรษฐกิจของชาติไม่ดี การเงินของชาติไม่ดีแล้ว ทหารจะเอาเงินที่ไหนมาใช้จ่ายกระทรวงกลาโหมเป็นกระทรวงที่ทำให้กระทรวงการคลังหนักใจมาก เพราะต้องใช้จ่ายเงิน แต่ความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินทุกบาททุกสตางค์นั้น เราได้ทำหน้าที่เป็นรั้วของชาติ อย่างที่ผมได้เคยเรียนมาแล้ว รั้วนั้นจะไม่พังล้มทับบ้านของชาติ คือล้มทับประชาชนแผนการที่เราคิดไว้ว่าเราควรจะพึ่งตัวของเราเองนั้นไม่ใช่จะทำฮวบฮาบเราจะต้องค่อยทำค่อยไป เช่น การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดสรรอาวุธต่าง ๆ ให้มีมาตรฐานเหมือนกันทั้งสามกองทัพ การดำเนินการเกี่ยวกับการทนุบำรุงอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ นั้นควรจะมีหน่วยรวมกันเพื่อรวมกำลังพลที่มีความสามารถ มีความชำนิชำนาญมารวมกัน เพื่อค่าใช้จ่ายจะได้ถูก และของที่ได้มาก็จะได้ดี เช่นนี้เป็นต้น และอาวุธที่สำคัญ ๆ เช่น ปืนของทหารราบหรือกระสุนปืนของทหารทางพื้นดิน ของตำรวจทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ซึ่งควรจะเป็นลักษณะเดียวกัน เพราะว่าใช้เพื่อความมุ่งหมายเดียวกันซึ่งในขณะนี้กองทัพบกก็ได้สร้างของเราเองแล้ว นับตั้งแต่ปืนเล็กยาวแต่ว่าบางสิ่งบางอย่างเรายังทำไม่ได้ เราก็จะต้องพยายามทำให้ได้ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ไม่ต้องไปเที่ยวงอนง้อขอใครเขาละ ซึ่งเป็นการยืนอยู่บนขาของเราเอง โดยไม่มีข้อผูกพันใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ความจริงการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่ได้ให้ความช่วยเหลือมาแต่ก่อนนี้ก็ไม่ได้มีข้อผูกมัดอะไร นอกจากจะช่วยเหลือให้กองทัพไทยเรามีความเข้มแข็ง เพื่อจะได้ดำเนินการปราบปรามศัตรูทั้งหลายที่มารบกวนเราทั้งจากนอกประเทศและในประเทศ อันนี้เรื่องหนึ่งที่เราต้องการจะยืนอยู่บนขาของเราเอง เป็นการพึ่งตัวเอง

อีกประการหนึ่ง ผมอยากจะเรียนถึงเรื่องที่จะต้องรักษาความปลอดภัยของชาติซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของกระทรวงกลาโหม เฉพาะอย่างยิ่งภัยที่มาจากนอกประเทศรอบ ๆ บ้านเราแล้วมากระทบกระเทือนภายในประเทศของเราด้วย สำหรับภายในประเทศนั้น หน้าที่หลักก็ได้มอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ดำเนินการตามหมู่บ้าน ตามจังหวัด ตามเมือง แต่ถ้าหากตำรวจทำไม่ไหวเราก็ต้องดำเนินการ จนกระทั่งรัฐบาลได้ตั้งกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ขึ้นมาในประเทศ ทั้งนี้ เพราะว่าเหตุการณ์เข้าขั้นที่จะต้องปราบปรามกันด้วยทหาร แต่ว่าทหารก็ไม่ได้ปราบปรามฝ่ายเดียว เราได้ใช้ตำรวจ พลเรือน ทหารร่วมมือกัน โดยร่วมมือกับประชาชนดำเนินการ

ก่อนที่กระผมจะพูดถึงว่าภัยหนักหนาแค่ไหนหรืออย่างไรนั้น กระผมอยากจะเรียนให้ท่านได้เห็นและทราบถึงว่าภัยจากนอกประเทศนั้นมาอย่างไร และเป็นอย่างไร

นายกรัฐมนตรี — ดีครับ, จะได้ให้เข้าใจกันเสียให้แจ่มแจ้ง

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ผมจะขออนุญาตชี้ที่แผนที่

สำหรับเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบ ๆ บ้านของเรานั้น ผมจะชี้ให้เห็นถึงเฉพาะในเวียตนาม ในลาว และในเขมร

ภัยที่เผชิญหน้าขณะนี้ก็คือภัยจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ทางด้านฮานอยหรือเวียดนามเหนือนั้น มีปัญหาหน่อยเพราะเป็นประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์

ทีนี้ในลาว เขตยึดครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาตั้งครึ่งประเทศ และขณะนี้ได้มีการตกลงในการที่จะตั้งรัฐบาลผสมขึ้นที่เวียงจันทน์ แต่จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังดำเนินการอะไรไม่ได้ ในขณะที่มีการเตรียมการเพื่อที่จะมีรัฐบาลผสมนั้นทหารของปเทดลาวคือฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้น ได้คืบเคลื่อนเข้ามาใกล้ชายแดนไทย ตามลำน้ำแม่น้ำโขงโดยตลอด ลำน้ำโขงนี้ท่านก็ทราบอยู่แล้วว่าเป็นลำน้ำที่ยาวมาก เราไม่สามารถที่จะไปตรวจตราอยู่ได้ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ดีเราก็พยายามอย่างที่สุดที่จะไม่ให้มีการแทรกซึมในบริเวณนี้ อันนี้เป็นภัยที่เราเห็นจากทางด้านลาว

ส่วนทางด้านเขมร เราจะเห็นได้ว่าคอมมิวนิสต์ได้ครอบครองพื้นที่ต่าง ๆ ในเขมรไปเสียเป็นจำนวนมาก ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเขมร และทางด้านตะวันตก

เฉียงใต้ของเขมรซึ่งติดกับชายแดนของไทยเราทางจังหวัดตราด จันทบุรีอันนี้เป็นภัยอันหนึ่งที่จะเข้ามา

ในการดำเนินการต่าง ๆ ที่ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้มีอิทธิพลนั้น จะเห็นว่ามีอยู่เส้นทางหนึ่งที่เรียกว่าเส้นทางโฮจิมินห์ ซึ่งในแผนที่ได้ขีดเส้นสีแดงเอาไว้นี้ มาจากทางด้านเวียดนามเหนือลงมาสู่ทิศตะวันออกของลาว แล้วลงมาสู่เวียดนามใต้ ลงมาสู่เขมรและลงมาสู่ด้านเหนือตลอดของเขมรนั้น จากเขมรเราจะเห็นว่ามีถนนสายต่าง ๆ เข้ามาทางชายแดนไทย ทางด้านลาวก็เช่นเดียวกันมีถนนที่เข้ามาสู่ประเทศได้เหมือนกัน เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาอยู่บริเวณลาว เขมรแล้ว จุดต่าง ๆ ที่คอมมิวนิสต์ได้แทรกซึมเข้ามาในประเทศไทยก็มีตั้งแต่ทางด้านเขมร ทางด้านอุดรมีชัย ทางด้านจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบล ฯ มุกดาหาร จังหวัดนครพนม จังหวัดหนองคาย จังหวัดเลย จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย จะเห็นได้ว่าบริเวณต่าง ๆ เหล่านี้ฝ่ายตรงข้ามได้พยายามแทรกซึมเข้ามาที่นี้เขาเข้ามาเพื่ออะไร ความมุ่งหมายของคอมมิวนิสต์ที่จะเข้ามานั้นก็มีคอมมิวนิสต์ไทยเป็นผู้ที่นำเข้ามา หมายความว่าพวกคอมมิวนิสต์ไทย ได้ออกไปฝึกหัดนอกประเทศ เสร็จแล้วก็นำเอากำลังคนที่ไปฝึกนั้นกลับเข้ามาในประเทศ เพื่อปลุกปั่นประชาชนตามจังหวัดต่าง ๆ ตามภูเขา ตามหมู่บ้านที่อยู่ไกลคมนาคมให้เข้าใจผิดในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล รัฐบาลก่อนก็โดน รัฐบาลของ ฯพณฯ ปัจจุบันนี้ก็โดน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าความมุ่งหมายของฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้น มีความมุ่งหมายอย่างแน่วแน่ที่จะดำเนินการเปลี่ยนระบบการปกครองหรือทำให้การปกครองของรัฐบาลหรือการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล เกิดความระส่ำระสายขึ้น เพราะฉะนั้น ทางด้านกระทรวงกลาโหมซึ่งรับหน้าที่โดยตรงในการรักษาความมั่นคงของชาติ จึงต้องดำเนินการปราบ แต่ดำเนินการปราบนั้นไม่ใช่ว่าปราบอย่างเดียว กระผมมีนโยบายว่า เมื่อปราบแล้วเราก็มีการปลอบด้วย การใช้อาวุธปราบปรามอย่างเดียวนั้น เราจะเห็นได้ว่าผลได้ไม่ถึง ๕๐ เปอร์เซนต์

นายกรัฐมนตรี — ที่ว่าปลอบนั้น หมายความอย่างไร

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ปลอบนั้นก็หมายความว่า เราต้องปลอบประชาชนของเราที่ยังไม่กลายเป็นคอมมิวนิสต์ ไปประการหนึ่ง และปลอบบุคคลที่หลงผิด ถูกการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายโน้นแล้วเข้าไปในป่า

บางทีไปรับเคราะห์รับกรรม ทรมานต่าง ๆ และสัญญาต่าง ๆ ที่เขาได้สัญญาไว้แล้วก็ไม่ให้ตามนั้น ทำให้เกิดความคิดถึงบ้านคิดถึงช่อง ครั้นจะออกมาก็ออกไม่ได้เพราะถูกฝ่ายโน้นบังคับ เราต้องใช้วิธีปลอบว่า เอาเถอะออกมาแล้วเราจะไม่ดำเนินการทำลายล้างอะไรกันละ จะไม่ยิง ไม่ฟัน ไม่จับละ ขอให้เข้ามามอบตัวเสีย แล้วเราก็จะได้มีการหาอาชีพให้ หาสิ่งทำกินให้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เราได้ทำอยู่ตลอดเวลา

นายกรัฐมนตรี — ที่เรียกว่าแผนการุณยเทพใช่ไหมครับ

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ใช่ครับ แผนการุณยเทพ คือให้ความกรุณา ความกรุณาอันนี้ผลก็ได้ปรากฏมาแล้วว่า จากผลการปฏิบัตินั้นเราได้ดำเนินการไปจนกระทั่งมีการมอบตัวถึง ๕,๓๓๕ คนแล้ว

นายกรัฐมนตรี — ตั้งแต่เมื่อไหร่ครับ

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ จนถึงปัจจุบัน, ส่วนการปราบปรามนั้นเราก็ได้ดำเนินการปราบปรามไป ซึ่งมีทั้งฝ่ายเราก็ตายฝ่ายเขาก็ตาย

นายกรัฐมนตรี — มีสถิติไหมครับ

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม)—สถิติก็มีครับ คือ ฝ่ายตรงข้ามหรือฝ่ายผู้ก่อการร้ายได้เสียชีวิตไป ๑,๓๕๕ คน

นายกรัฐมนตรี — ขอประทานโทษครับ จำนวนนี้ท่านรัฐมนตรีใช้วิธีนับตัวกันจริง ๆ หรืออย่างไร

พล.อ.อ. ทวี จุลทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม)—อย่างเวียดนามเขาใช้บอร์ดีเคาน์ แต่ของเราใช้วิธีที่จะให้ได้จำนวนที่แน่จริง ๆ

นายกรัฐมนตรี —ไม่ใช่ว่าเราสันนิษฐานเอาตามจำนวนที่ที่มีรอยเลือดหลบเข้าป่าไป

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) —ไม่ใช่ครับ เอาตัวจริงเลย ปรากฏว่ามีตายไป ๑,๓๕๕ คน และที่ถูกจับกุมมา ๕,๙๐๐ กว่าคน รวมทั้งสิ้นที่ฝ่ายตรงข้ามได้สูญเสียไป และมอบตัวมาเป็นจำนวนทั้งสิ้นถึง ๑๒,๖๐๐ กว่าคน

นายกรัฐมนตรี—ขอประทานโทษครับ พวกที่จับตัวมาได้เป็นคนไทยที่หลงผิดไป หรือว่าเป็นชาวต่างประเทศที่เข้ามาแทรกแซง

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ส่วนมากเป็นคนไทยที่หลงผิดไป ส่วนที่จะเป็นชาวต่างประเทศเข้ามานั้น ที่จับได้เป็นจำนวนน้อยเหลือเกิน เช่นเขาเข้ามาดำเนินการทำลายสนามบินเป็นต้น ซึ่งพวกเหล่านี้เป็นพวกที่ข้ามมาจากฝั่งโน้นเข้ามาทำลายสนามบิน ซึ่งจับได้บ้าง ถูกฆ่าตายบ้าง ทางเราก็ตาย ทางฝ่ายเขาก็ตาย เจ้าหน้าที่ที่ออกไปปฏิบัติหน้าที่ปราบปรามแล้วตายไปก็มีจำนวนจนถึงบัดนี้ ๑,๕๐๐ กว่าคน บาดเจ็บ ๒,๗๐๐ กว่าคน สรุปความสูญเสียของเรากับฝ่ายเขาแล้ว ความสูญเสียของเราประมาณ ๓๐% ทางฝ่ายโน้นเขาสูญเสีย ๗๐%

อย่างไรก็ดี กระผมก็เห็นว่าตามที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้กล่าวเมื่อกี้นี้ว่า สิ่งต่าง ๆ ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไป มหาอำนาจก็เปลี่ยนท่าทีในการที่จะหันหน้าเข้าหากัน ปรึกษาหารือกัน อย่างที่เขาได้ทำ ๆ กันมาแล้ว ถ้าหากว่าด้านการต่างประเทศดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยทางฝ่ายแม่ประเทศของคอมมิวนิสต์ไม่มีการสนับสนุนในเรื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ให้กับประเทศเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงไป จะเป็นโอกาสให้ทางเราไม่ต้องเสียงบประมาณมากมายในการปราบปราม สามารถที่จะเอาค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เหล่านี้ไปส่งเสริมทางด้านเกษตร ทางด้านอะไรต่าง ๆ ได้อีกเยอะแยะที่จะทำให้ประชาชนได้รับความสุข ปลอดภัยและมีอาชีพที่ได้รับผลประโยชน์ตามสมควรแก่อัตภาพไม่ยากไม่จน อันนี้จะเป็นผลประโยชน์ในการที่เราจะได้ไม่ต้องมาฆ่ารันฟันแทงกัน

ผมเห็นว่าเท่าที่เราได้ดำเนินการไปครั้งนี้ ในการปราบปรามนั้น ก็มีอยู่อย่างหนึ่งว่า เราเสียใจเหลือเกินที่คนไทยเราต้องมาฆ่าคนไทยด้วยกันเอง เสียใจมาก ผมเสียใจครับ เราถูกสั่งสอนมาว่าเราเกิดเป็นคนนั้นตามปกติก็ไม่อยากจะฆ่ากันแล้ว แล้วเกิดมาเป็นคนไทยนี่ยังจะคิดฆ่าคิดประหัตประหารกันอีกเพื่ออะไร ถ้าเขาถามตัวเองว่าเพื่ออะไร เพื่อตัวของเขาเองเพื่อให้เป็นใหญ่เป็นโตขึ้นไปหรือว่าเพื่อบุคคลอื่นใดที่เขาสนับสนุนอยู่ อันนี้ผมเป็นห่วงมาก เพราะว่าขณะนี้เราต้องการอย่างยิ่งที่จะให้มีความสามัคคีในชาติให้แน่นแฟ้นที่สุด

จะเป็นประชาชน นิสิต นักศึกษา ทหาร ตำรวจ อันนี้ถ้าหากว่าเราขาดความสามัคคีกันแล้ว ผมก็เป็นห่วงเหลือเกินครับท่านนายกรัฐมนตรี ว่าฝ่ายอื่นเขาจะเข้ามาได้อย่างสบาย

นอกจากจะเปิดโอกาสให้ผู้ที่หลงผิดได้เข้ามามอบตัวต่อเจ้าหน้าที่แล้ว เรายังมีหน่วยต่าง ๆ ที่เคลื่อนที่เข้าไปหาประชาชน เช่น หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ หน่วยเร่งรัดพัฒนาชุมชน และกรมพัฒนาของกระทรวงมหาดไทย และนอกจากนี้ พระบาทสมเด็จ-พระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราช-ชนนี ท่านได้ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์อย่างยิ่งเสด็จไปตามที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นห้วยหนองคลองบึง ได้เสด็จไปหาประชาชน ดังที่เราจะเห็นอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นกระผมในฐานะที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และที่ท่านบอกว่าเป็นทหารอาชีพเป็นทหารแท้ และในตอนหลัง ๆ นี่ต้องมารับหน้าที่เป็นรัฐมนตรีก็เพราะถูกให้รับนะครับ แต่ใจผมก็เป็นทหาร แต่ใจในเข้าไปอีกทีก็เป็นคนไทย อันนี้ผมขอเรียนท่าน ก็อยากจะเรียนต่อท่านนายก ฯ และพี่น้องประชาชนคนไทยว่า ทหารเรานี่ก็คือประชาชนคนไทยเหมือนกัน เพียงแต่ว่ามีอาชีพในการที่ทำหน้าที่ป้องกันอริราชศัตรู ไม่ใช่มาป้องกันหรือฆ่าฟันคนไทยด้วยกัน นอกจากจะมีภัยที่เห็นว่าจะลุกลามก็ต้องดำเนินการปราบปราม ทางทหารเรานั้น เมื่อไม่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการรบหรือการปราบปรามก็ออกไปช่วยประชาชนทุกฝ่าย ไม่ได้ถือเขาถือเราทั้งสิ้น และอันนั้นในเวลานี้ก็เป็นอย่างที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้บอกแล้วว่า เราจะดำเนินการคบกับทุกชาติ หรือผูกสัมพันธ-ไมตรีกับทุกชาติที่แสดงความเป็นมิตร แต่เราก็จะไม่รับเอาอุดมการณ์หรือลัทธิต่าง ๆ เข้ามาเป็นอันขาด

สำหรับทหารนั้น กระผมขอเน้นเลยว่า ทหารทุกคนจะอยู่ร่วมเป็นร่วมตายกับประชาชนอย่างหนึ่ง และทหารทุกคนจะต้องปกป้องพระมหากษัตริย์ อันนี้สำคัญ อยู่ในสมอง อยู่ในเลือดและอยู่ในหัวใจ ทหารจะต้องทำลายลัทธิทุกลัทธิที่จะเข้ามาทำอันตรายต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของไทย ทหารจะอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นประชาธิปไตยอันแท้จริงของชาติ และเวลานี้ก็ปรากฏว่านายทหารทุกชั้นได้มาปรารภอยู่เสมอว่า บางทีประชาชนหรือบุคคลบางหมู่บางคณะพยายามพูดไปในลักษณะที่จะให้ทหารกับประชาชนแตกความสามัคคีกัน เช่น บอกว่าทหารเป็นผู้แพ้ กระผมขอเรียน

ว่า พวกทหารเรานี่รู้สึกเสียใจที่บางคนเข้าใจผิดเช่นนั้น ทหารไม่ได้แพ้เพราะว่าทหารก็ชนะเหมือนกันที่ได้ประชาธิปไตยมา กระผมขอเรียนด้วยความจริงใจ เพราะฉะนั้นก็ขอได้กรุณาในฐานะที่เราต้องการความสามัคคีในชาติอย่างที่สุด เราจะต้องร่วมมือกันทั้งทางด้านประชาชน ทางด้านนิสิตนักศึกษา และทางด้านสื่อมวลชน อย่าให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้น สำหรับตัวกระผมเองนั้นก็จะพยายามอย่างที่สุดในอันที่จะรักษาความสามัคคีของชาติและจะรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพรักยิ่งของเราไว้พร้อมกับนายทหารพลทหาร ข้าราชการในกระทรวงกลาโหมทุกคน

อีกอันหนึ่งกระผมก็อยากจะเรียนว่า การเป็นประชาธิปไตยของเรานี้ ทุกคนต้องการพูดอย่างอิสระ ต้องการคิดอย่างอิสระ ต้องการเขียนอย่างอิสระ แต่ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็จะต้องอยู่ในลักษณะที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย การปฏิบัติ การคิด การเขียน เรื่องการคิดนั้นไม่เป็นไร เพราะว่าคิดไม่มีใครรู้ แต่ว่าการเขียน การปฏิบัตินั้นควรจะอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย อย่าหลงระเริงประชาธิปไตยไปในลักษณะที่ใครทำอะไรก็ทำได้ ประชาธิปไตยอันนั้นมันจะเกิดเป็นไม่ใช่ประชาธิปไตยขึ้น เพราะว่าจะเป็นอนาธิปไตย เมื่อเกิดอนาธิปไตยแล้วกระผมก็จำได้ว่า เมื่อครั้งกระผมเป็นนักเรียนเสนาธิการได้เรียนเรื่องลัทธิต่าง ๆ เขากล่าวไว้ว่าให้ฝ่ายประชาธิปไตยเหลิงประชาธิปไตยไปเถอะประชาธิปไตยนั้นจะกลายเป็นอุดมการณ์ที่เราต้องการคือลัทธิของเขา อันนี้ผมขอเน้นว่าเราต้องการประชาธิปไตย อย่าให้ประชาธิปไตยนั้นฆ่าตัวเราแล้วชัยชนะอันนี้ถ้าเรามีประชา-ธิปไตย โดยเกิดความสงบสุขเกิดความเจริญทางบ้านเมือง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเงินการอะไรต่าง ๆ ทหารของผมก็จะพอใจและจะอยู่ด้วยความสุขในการรักษาชาติบ้านเมืองอย่าให้ประชาธิปไตยนั้นกลายเป็นอนาธิปไตย แล้วชัยชนะก็จะกลายเป็นของคนอื่นเขาไม่ใช่เราคือประชาชนนิสิตนักศึกษาทหารไทย มันจะกลายเป็นชัยชนะของชาติอื่น

นายกรัฐมนตรี — ท่านพูดคำนี้สำคัญมาก กระผมอยากจะให้เราทุกคนได้ตระหนักไว้ในใจให้จงดี เพราะเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่ออย่างยิ่ง ในเรื่องความรู้สึกนึกคิดกระผมคิดว่าเราทุกคนรักชาติ รักพระมหากษัตริย์ รักศาสนาทุกคน ความระมัดระวังต้องมีอยู่แก่เราทุกคน กระผมคิดว่าอย่างนี้จึงจะเป็นความคิดที่ถูกต้อง ขอขอบพระคุณครับ

ผมคิดว่าขณะนี้คงจะกำลังมีผู้สนใจในเรื่องกลุ่มอาเซี่ยนคือกลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียงในเอเซียตะวันออกเฉียงใต้จึงอยากจะให้ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้พูดให้ประชาชนพี่น้องได้เข้าใจสักนิดหนึ่งพอสมควรว่า อาเซี่ยนนั้นคืออะไรและจะอำนวยประโยชน์ให้อย่างไร ประกอบด้วยประเทศใดบ้างและเวลานี้มีวิธีดำเนินการอย่างไร มีความสบายอกสบายใจไหมหรือว่ามีข้อขัดข้องอย่างไร ขอเชิญครับ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ — ขอบพระคุณครับ, ก่อนที่กระผมจะกราบเรียนถึงรูปลักษณะของอาเซี่ยน ก็อยากจะทั่วถึงคำที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้พูดถึงภัยที่แลเห็นอยู่รอบบ้านเรา อันนี้ก็มาเข้าหลักนโยบายต่างประเทศที่เรากำลังกระทำอยู่ คือ ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีอาณาเขตประชิดกัน ถ้าเรามองดูด้านซ้ายของแผนที่ก็จะเห็นว่าประเทศพม่า หรือมาเลเซียทางด้านล่างของแผนที่นั้น อันนี้เราไม่มีข้อหนักใจ เพราะเหตุว่าทั้งสองประเทศก็เป็นญาติดี เป็นมิตรที่ดี และเขาก็ดำเนินนโยบายของเขาไปตามวิถีที่เขาต้องการ เพื่อที่จะพัฒนาบ้านเมืองของเขา

นายกรัฐมนตรี — ประทานโทษ, พูดถึงพม่ากับมาเลเซีย ?

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ครับ เพราะว่าพม่ากับมาเลเซียนั้นอยู่ชิดเขตแดนของไทยเรา แต่ที่เราหนักใจก็คือทางด้านอินโดจีน ซึ่งท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้กล่าวถึงคือ มีลาว เขมร เวียดนาม และเวียดนามนั้นก็มีการแบ่งกันเป็นเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้

ข้อที่เป็นเรื่องหนักใจและเดือดร้อนใจของประเทศ ซึ่งกระทบมาถึงนโยบายการต่างประเทศ ก็คือความไม่สงบ แต่เราก็หวังว่าจากการตกลงหยุดยิงกันนั้น จะคลี่คลายไปในทางที่ดี เท่าที่ผมได้ดูแล้วก็คือทางด้านลาว ซึ่งยังมีข้อติดขัดและอยู่ในเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลผสม เพราะรอบัญชีรายชื่อผู้ที่จะเข้ามาร่วมในคณะรัฐบาลของเสด็จเจ้าสุวรรณภูมา แต่ที่กังวลมากขึ้นก็คือสถานการณ์ในเขมร เพราะเวลานี้ทางฝ่ายตรงข้ามได้ใช้กำลังอาวุธโจมตีกรุงพนมเปญ จึงเป็นข้อที่ห่วงใยอยู่ ซึ่งเราอยากจะเห็นสองประเทศนี้มีทางอย่างไรจึงจะให้ได้รับอนุญาตให้หาทางตกลงกันเอง โดยอย่ามีประเทศที่สามหรือบุคคลภายนอกเข้ามา

ยุ่งเกี่ยว ทั้งนี้เพื่อว่าเขาจะได้จัดตั้งรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมาย และเราเองก็พร้อมที่จะรับนับถือรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมาย

เรื่องทั้งหมดทางอินโดจีนซึ่งทางรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้บอกมานั้น จะเห็นได้ว่ากลไกสำคัญอยู่ที่เวียดนามเหนือ เพราะว่ายังมีการเคลื่อนไหวไปในทางที่ไม่สงบ แต่ในเวียดนามเอง คนเวียดนามตายไปในสนามรบกว่า ๕ หมื่นคนเพียงในระยะที่หยุดยิงกันมาแล้ว ๑ ปี

นายกรัฐมนตรี — ทั้งสองเวียดนามหรือ ?

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ในเขตทั้งสองด้าน เพราะฉะนั้นเราก็นึกว่าถ้าหากเวียดนามเหนือจะเปลี่ยนท่าทีหันหน้ามาพูดจากัน ทำความตกลงกัน ก็จะมีทางที่ทำให้บริเวณเอเซียตะวันออกเฉียงใต้เกิดมีสันติภาพ และมีความผาสุขเกิดขึ้น

เวลานี้เราจะเห็นได้ว่า ในเขตเหล่านั้นต้องการที่จะบูรณะที่จะซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดจากการสงคราม ไม่น่าเลยที่จะพยายามสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นเพื่อนร่วมชาติกันหรือที่เป็นเพื่อนบ้านกันก็ดี ทีนี้เมื่อกล่าวถึงเรื่องภัยต่าง ๆ ที่แลเห็นในด้านเอเซียนี้ ก็เป็นเหตุอันหนึ่งที่กระผมจะได้กราบเรียนว่า เราถือคติในการที่จะร่วมมือกันในอาณาบริเวณนี้ ซึ่งเราเรียกว่าเป็นความร่วมมือในส่วนภูมิภาค เราได้มีการก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ เรียกกันว่า "อาเซี่ยน" โดยมีประเทศสมาชิก คือ อินโดนีเซีย, มาเลเซีย, ฟิลิปปินส์, สิงคโปร์ และไทย เวลานี้เราเกาะกลุ่มกันได้ ๕ ชาติ ความประสงค์เมื่อตอนก่อตั้งก็มีว่าเราจะร่วมมือกันในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เพื่อจะสร้างมูลฐานให้ชาติบ้านเมืองของทุกฝ่ายได้เจริญก้าวหน้าและเข้มแข็งพอ เพราะว่าเรามีนโยบายต่อไปว่า เราจะต้องร่วมหัวจมท้ายกันในการที่จะสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในอาณาบริเวณนี้และเราก็มิได้จำกัดเฉพาะตัวของเรา ถ้ามีประเทศอื่นที่อยู่ในเขตบริเวณนี้จะเข้ามาร่วม เราก็ยินดี

นายกรัฐมนตรี — ที่ท่านรัฐมนตรี ฯ บอกว่าร่วมมือกันทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมนั้น ทางการเมืองเราร่วมมือกันด้วยหรือเปล่า

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ในทางด้านการเมืองนั้น ในชั้นเดิมเมื่อเริ่มตั้งเรายังไม่ได้มีด้วย หรือมีการเคลื่อนไหวอะไรมากมายแต่ว่าหลังจากที่ได้ดำเนินงานทางด้านที่กระผมกล่าวแล้วคือเรื่องเศรษฐกิจและวัฒนธรรมนั้น เวลาที่รัฐมนตรีต่างประเทศของ ๕ ชาติพบกันในเมื่อมีการประชุมกันปีละครั้งนั้น ก็ได้มีการแลกเปลี่ยนถึงผลประโยชน์ที่ร่วมกันระหว่าง ๕ ประเทศก็มาถึงเรื่องความร่วมมือกันทางด้านการเมือง เวลานี้เราก็ได้มีความตกลงที่เกี่ยวกับทางการเมือง ก็คือการที่จะจัดตั้งเขตที่เป็นกลาง หมายความว่าจะทำให้ ๕ ชาติรวมกัน ตั้งตัวเป็นกลางกำหนดความเป็นกลางของตัวขึ้น

นายกรัฐมนตรี — เป็นกลางอย่างไร

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — เป็นกลางอันนี้หมายความว่าจะให้เป็นเขตสันติภาพ เสรีภาพ และเป็นกลางโดยปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก คือจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของประเทศอื่นๆ เราไม่ต้องการจะให้ใครเข้ามายุ่งเกี่ยวตรงกันข้ามเรามีเป้าหมายที่จะดำเนินการเพื่อที่จะชักจูงให้ประเทศที่เป็นมหาอำนาจซึ่งมีบทบาทอยู่ในโลกเวลานี้ ยอมรับนับถือและให้ความเคารพ

นายกรัฐมนตรี — เวลานี้เขาแสดงให้ปรากฏว่ามีการยอมรับนับถือหรือยัง

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — เท่าที่เราได้สดับตรับฟังมาสำหรับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น เขาเห็นดีด้วยและพร้อมที่จะให้การสนับสนุน

นายกรัฐมนตรี — ในตอนที่เราพบกับนายกรัฐมนตรีทานากะแห่งญี่ปุ่นนั้น เท่าที่ผมได้ฟังจากเขา เขาก็บอกว่ายินดีด้วย ก็แปลว่าเขายอมรับนับถือหรือยังครับ, ในทางการทูตจะถือว่าเขายอมรับนับถือหรือยัง

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ในทางการทูต เท่าที่กระผมฟังจากนายกรัฐมนตรีทานากะพูดในวันนั้น ก็รู้สึกว่าเขาไม่คัดค้านแต่ว่าเขาจะสนับสนุนเพียงใดนั้น เขาก็คงจะดูผลของการดำเนินงาน

ของเรา เพราะเหตุว่าเป้าหมายที่กระผมกราบเรียนถึงเรื่องที่จะจัดตั้งเขตของความเป็นกลางนั้น เป็นเพียงเพิ่งขั้นเริ่มต้นเท่านั้น ซึ่งเรายังไม่อาจจะพูดได้ว่าเราถึงแล้ว หรือบรรลุถึงจุดประสงค์แล้ว เพราะฉะนั้นเขาจึงอาจจะรอดูก่อน

นายกรัฐมนตรี — แล้วทางด้านสหรัฐอเมริกา

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — ทางด้านสหรัฐอเมริกาก็พูดในทำนองเดียวกันกับฝ่ายญี่ปุ่น คือไม่ได้บอกออกไปอย่างเต็มที่ว่าลักษณะไหน แต่ก็ไม่ได้คัดค้าน กลับแลเห็นดีว่าประเทศในภูมิภาคนี้ถ้าหากจะได้ร่วมมือกันก็จะเป็นประโยชน์

นายกรัฐมนตรี —แล้วโซเวียตล่ะ

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — สำหรับสหภาพโซเวียตนั้นยังไม่ได้แสดงความเห็นดีด้วยเต็มที่

นายกรัฐมนตรี — แล้วแสดงความไม่เห็นดีด้วยหรือเปล่า

นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) — อาจจะเป็นเพราะว่าเขาอยู่ไกลก็ได้เขาจึงยังไม่ได้แสดงความเห็นเป็นทางการอะไรเลย

นายกรัฐมนตรี — ขอบพระคุณครับ, ท่านรัฐมนตรีทั้งสองจะมีอะไรกล่าวต่อไปอีกนิดหน่อยไหมครับ สุดแล้วแต่ท่านจะเห็นสมควร

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — ผมอยากจะเรียนต่อท่านประชาชนอีกเรื่องหนึ่งถึงเรื่องที่กำลังเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ที่จังหวัดหนองคายที่อำเภอบึงกาฬกับกิ่งอำเภอสังคมนั้น เหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่ในขั้นที่เรียบร้อย เวลานี้เราได้ส่งหน่วยทหารเข้าดำเนินการกวาดล้าง ที่เราต้องดำเนินการกวาดล้างนั้น ก็เพราะว่าฝ่ายโน้นบอกว่าเป็นคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และที่ท่านนายก ฯ ได้พบกับนักศึกษาเมื่อวานนี้ นักศึกษาก็ได้บอกแล้วว่าพวกนั้นได้มาดำเนินกิจการเพื่อที่จะตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขึ้น

นายกรัฐมนตรี — ใช่ครับ

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — เพื่อจะบีบบังคับรัฐบาลกับประชาชน และอีกอันหนึ่งต้องการที่จะขับไล่หน่วยทหารอเมริกันออก

นอกประเทศขับไล่ซีไอเอ. และเลยไปถึงดอยอินทนนท์ด้วย ซึ่งในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่นักศึกษาได้ฟังมา และยังได้เล่าให้ฟังอีกว่า พวกนั้นบอกว่าเมื่อเหตุการณ์ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น พวกเขาก็ได้มีส่วนช่วยเหลือ อันนี้ท่านก็คงจำได้นะครับ และนักศึกษาได้ไปถามเขาว่าข้ามมาจากฝั่งโน้นหรือเปล่า เขาก็บอกว่าไม่ได้ข้ามมาอยู่ในไทยนี่แหละ และแต่งตัวแบบกองทัพปลดแอก

นายกรัฐมนตรี — นักศึกษาได้บอกกับเราว่า ลักษณะ หน้าตา คำพูด สำเนียงก็ไม่ใช่ไทยอย่างเรา ๆ นี่ และก็ไม่ใช่ไทยอิสานด้วย

พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) — นักศึกษาบอกว่าพวกนี้หน้าตาขาวซีด ๆ และพูดจาก็ไม่ใช่ไทยภาคกลาง ไทยภาคอิสาน อันนี้เราก็จะดำเนินการหาข่าวต่อไป และขณะนี้ทหารก็เข้าไปช่วยตำรวจ ช่วยหน่วยอาสา ช่วยหน่วยคุ้มกันหมู่บ้าน ฯลฯ และขวัญของประชาชนเท่าที่ท่านนายก ฯ ได้ฟังมานั้นก็ว่า เขาไม่ได้สะทกสะท้านอะไรเพราะฉะนั้น เรื่องทุกสิ่งทุกอย่างก็ลงเอยในลักษณะที่ค่อนข้างจะเรียบร้อย ไปแล้ว ที่ผมไม่บอกว่าเรียบร้อยทีเดียวนั้นก็เพราะว่ายังมีเกิดขึ้นอีกหลายแห่ง อย่างที่ผมได้เรียนไว้แล้วว่าภายในประเทศไทยมีฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไปก่อจุดขึ้นหลายจุด ทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคตะวันตก ภาคกลาง ภาคใต้

อย่างไรก็ดี ผมให้คำมั่นต่อ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีว่าเราจะทำ จะดำเนินการให้ดีที่สุดในลักษณะที่ดำเนินการทั้งสองอย่าง คือ *ทั้งปราบ* และ *ทั้งปลอบ* ควบคู่กันไป ทั้งนี้ก็ไม่ใช่เพราะอะไร เรามีศาสนาคือศาสนาพุทธ เราไม่ต้องการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต แต่ถ้าหากว่าอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านั้น หรือบุคคลต่าง ๆ เหล่านั้น ต้องการมาทำลายล้างชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองของเรา ก็ช่วยไม่ได้ เราจะต้องดำเนินการปราบไป

นายกรัฐมนตรี — กระผมก็ขอขอบพระคุณพี่น้องประชาชนทั้งหลายที่ตั้งใจฟังอยู่ จากผลของการพบประชาชนวันนี้ ท่านทั้งหลายคงเห็นด้วยกับเราว่า ไทยเรานี้จะยอมรับลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่ได้เป็นอันขาด อันนี้ก็ขอแถลงว่า นโยบายของรัฐบาลนี้ก็เป็นเช่นนั้น ขอขอบพระคุณ.

คำนำ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูตรโคนต้นสาละ ถ้าจะประมวลถึงพระจริยาต่าง ๆ ตั้งแต่เสด็จออกทรงผนวชจนเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานโคนต้นสาละทั้งคู่ พระพุทธองค์ได้ทรงใช้เวลาส่วนมากประทับอยู่ตามโคนต้นไม้เป็นเวลาถึง ๕๑ ปี ต้นไม้ที่ประทับครั้งสำคัญมีอยู่หลายต้น แต่ที่พุทธศาสนิกชนนิยมปลูกต้นไม้เพื่อเป็นการบูชาหรือเป็นพุทธานุสสติก็มีเพียงต้นศรีมหาโพธิ์เพราะพระพุทธองค์ได้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณโคนต้นศรีมหาโพธิ์ ที่จริงยังมีต้นสาละ ต้นจิก ต้นไทรและต้นเกตุที่สำคัญ แต่พุทธศาสนิกชนยังไม่ใคร่รู้จัก และเพิ่งจะรู้จักต้นสาละกันมากก็เมื่อดอกสาละบานที่จิตตภาวันวิทยาลัย รองลงมาก็มีอีกหลายต้น ควรที่จะหามาปลูกในพระอารามต่าง ๆ ให้มากอย่างน้อยก็ควรปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ ต้นจิก ต้นไทร ต้นเกตุ และต้นสาละไว้เป็นพุทธบูชา

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงพยายามค้นคว้ารวบรวมไว้เพื่อศึกษาและเผยแพร่ถึงต้นไม้สำคัญในพระพุทธประวัติ และควรจะยินดีที่เจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพพันโทหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ ได้สนใจถึงต้นไม้สำคัญในพระพุทธประวัติมาพิมพ์เป็นบรรณาการแด่ท่านผู้มีเกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงนี้ ดังที่ท่านถืออ่านอยู่ในมืออนี้

ในที่สุดนี้ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและเดชะกุศลผลบุญที่ท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญแล้วจงเป็นพลปัจจุยอำนวยผลให้สำเร็จประโยชน์แด่ท่านพันโทหลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ในสุขคติภพนั้น ๆ ตลอดกาลนาน.

หลวงบุเรศรบำรุงการ

บ้านเลขที่ ๑๑๘ ซอยพาสนา ๓
ถนนเอกมัย ก.ท. ๑๑
โทร. ๙๑๔๓๘๔

สำนักพระราชวัง
วังไกลกังวลหัวหิน

๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗

เรียน พลตำรวจตรี จำรูญ ดิสสะมาน

หนังสือลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง "ระเบียบการใช้ถ้อยคำ" ในงานรับพระราชทานเพลิงศพ ท่านพันโท หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) นั้น

ผมขอขอบพระคุณที่ให้เกียรติ และยินดีอนุญาตด้วยความเต็มใจ ได้ส่งคำนำมาพร้อมนี้ด้วยแล้ว

ขอถือโอกาสนี้แสดงความเสียใจในการถึงอนิจกรรมของท่าน พันโท หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ มาด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ม.ล. บีย์ มาลากุล

เลขานุการสำนักพระราชวัง

คำนำ

พลตำรวจตรี จำรูญ ดิสสะมาน ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ได้ขอพิมพ์หนังสือเรื่อง "ระเบียบการใช้ถ้อยคำ" เพื่อเป็นบรรณาการในงานรับพระราชทานเพลิงศพ พันโท หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) ผู้เป็นบิดา ข้าพเจ้ายินดีอนุญาต เพราะได้มีโอกาสร่วมแสดงกตเวทิคุณร่วมกับท่านผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ซึ่งผมรู้จักคุ้นเคยกับท่านมานานแล้ว

การพิมพ์หนังสือที่เป็นระเบียบประเพณีเช่นนี้ นับว่าเป็นวิทยาทานอย่างหนึ่ง เพราะเท่ากับได้ช่วยเผยแผ่ระเบียบประเพณีนั้นให้แพร่หลายกว้างขวางออกไป จึงเป็นการสร้างกุศลและการที่ได้จัดพิมพ์สนองพระคุณบุพการี ก็เป็นกุศลอีกส่วนหนึ่ง ด้วยกุศลทั้งสองประการนี้ประมวลกับคุณงามความดีที่ท่านผู้วายชนม์ได้บำเพ็ญมา จงเป็นผลานิสงส์ส่งให้วิญญาณของท่าน พันโท หลวงบริบาลยุทธภัณฑ์ (จำรัส ดิสสะมาน) ได้ประสพสุขในสัมปรายภพทุกประการ.

ม.ล. ปีย์ มาลากุล

สำนักพระราชวัง

๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗

เรื่อง

ต้นไม้สำคัญในพระพุทธประวัติ

โดย

หลวงบุเรศรบำรุงการ

เรื่อง

ระเบียบการใช้ถ้อยคำ

โดย

ม.ล. บี๋ย์ มาลากุล

ต้นไม้สำคัญ
ในพระพุทธประวัติ

พุทธศาสนิกชนส่วนมากรู้จักต้นไม้ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือต้นไม้ที่เกี่ยวกับพระพุทธประวัติเพียงไม่กี่ต้น ที่ขึ้นใจจำแม่นได้แก่ "ต้นศรีมหาโพธิ์" จึงเป็นการสมควรที่จะรวบรวมชื่อต้นไม้ต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธประวัติ โดยคัดข้อความตั้งแต่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้และสู่พระปรินิพพาน จากปฐมสมโพธิมาลงไว้ ดังนี้

ตอนประสูติ เมื่อพระนางสิริมหามายา พระพุทธมารดาทรงครรภ์ใกล้จะครบกำหนด จึงเสด็จออกจากนครกบิลพัสดุ์ เพื่อประสูติในกรุงเทวทหะนคร อันเป็นตระกูลของพระนางตามธรรมเนียมพราหมณ์ ครั้นเสด็จไปถึงตำบล "ลุมพินี" อยู่ระหว่างนครกบิลพัสดุ์กับเทวทหะนคร เป็นที่ร่มรื่น ทรงปรารถนาจะพักสักครู่หนึ่ง ทรงหยุดขบวนภายใต้ร่มต้นสาละ ลมพัดกิ่งสาละย้อยต่ำลงมา พระนางพอพระทัยประทับยืนชูพระหัตถ์ขึ้นไขว่คว้าเหนี่ยวกิ่งสาละนั้น และขณะนั้นเองทรงรู้สึกปวดพระครรภ์โภทรเหมือนหนึ่งจะมีการประสูติ ไม่ทันจะรวมพระกำลังเตรียมพระองค์ได้ พระนางก็ประสูติพระสิทธัตถะกุมาร ทั้ง ๆ ที่ประทับอยู่ในอิริยาบถยืน

ตอนตรัสรู้ เมื่อพระสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์เสด็จออกจากพระนครเข้าสู่ชนบทจนถึงอุรุเวลาเสนานิคม ประทับอยู่ ณ ที่นั้นทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาก็ไม่สามารถจะสำเร็จพระโพธิญาณได้ ภายหลังจึงกลับมาเสวยพระกระยาหาร และในเวลาเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นางสุชาดา ธิดาของกุฎุมพี (คนมั่งมี นักธุรกิจการค้า) นายใหญ่แห่งชาวบ้านเสนานิคม ตำบลอุรุเวลา ได้นำข้าวมธุปายาสมาถวาย เมื่อเสวยแล้ว ทรงนำถาดทองไปลอยในแม่น้ำเนรัญชรา แล้วจึงเสด็จไปประทับในดงสาลวันภายใต้ร่มต้นสาลพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชราในเวลากลางวัน ครั้นเวลาเย็นเสด็จไปสู่ต้นศรีมหาโพธิ์ (อัสสัตถพฤกษ์ โพธิ์ใบ) ทรงรับหญ้าคาของคนหาบหญ้า ชื่อโสตถิยะพราหมณ์ถวาย

ระหว่างทาง ๘ กำ **นำ**มาทรงลาดต่างบัลลังก์ ณ คลวงต้นศรีมหาโพธิ์ด้านปราจีนทิศจึงได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ในเวลารุ่งอรุณ วันเพ็ญ เดือน ๖

ประทับโคนต้นศรีมหาโพธิ์ ๗ วัน เสวยวิมุติสุข (มีความสุขที่หลุดพ้นจากกิเลส) แล้วจึงเสด็จไปประทับใต้ร่มไทร (นิโครธ) อันเป็นที่พำนักของคนเลี้ยงแกะ จึงได้นามว่า "อชะปาลนิโครธ" ประทับใต้ร่มไทร ๗ วัน ทรงย้ายไปประทับใต้ร่มต้นจิก ด้วยเหตุที่ฝนตกหนักหนาวมากมาหลายวัน พญานาคชื่อมุจลินท์ ได้มาวงขนด ๗ รอบแผ่พังพานปรกพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ขนานนามปางนี้ว่า "พระนาคปรก" และขนานนามต้นจิกว่า "มุจลินท์"

ประทับใต้ร่มต้นจิกหรือมุจลินท์ ๗ วัน จึงย้ายไปประทับใต้ร่มต้นเกต ซึ่งได้นามว่า "ราชายตนะ" ได้รับข้าวสัตตุผง สัตตุก้อน จากตปุสสะ และ ภัลลิกะ นายพานิช ๒ คน ถวาย

ทุก ๆ ๗ วันที่ประทับใต้ร่มไม้ต่าง ๆ นี้ เสวยวิมุติสุขทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต และทรงทบทวนหลักสัจธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เพื่อเสด็จไปเผยแพร่หลักธรรมต่อไป

ตอนพระปรินิพพาน ความว่า เมื่อเสด็จไปถึงเมืองกุสินาราพระพุทธเจ้าทรงเหน็ดเหนื่อยมาก จึงเสด็จไปประทับในบริเวณ "สาลวโนทยาน" ของมัลละกษัตริย์แห่งกรุงกุสินารา รับสั่งให้พระอานนท์องค์อุปฐาก ปูลาดที่บรรทมหันพระเศียรไปทางทิศเหนือภายใต้ระหว่าง "สาลพฤกษ์" ทั้งคู่ แล้วเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพาน ภายใต้ร่มสาละทั้งคู่ในสาลวโนทยาน แห่งกรุงกุสินารานั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระพุทธเจ้าประสูติ ใต้ร่มสาละ ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณใต้ร่มต้นศรีมหาโพธิ์ และเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานก็ใต้ร่มสาละ ล้วนแต่ใต้ร่มไม้ทั้งนั้น

เท่าที่กล่าวมาแล้วจึงเห็นได้ว่า ต้นไม้สำคัญ อันเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ เฉพาะตอนประสูติ ก่อนตรัสรู้—ตรัสรู้ และเข้าสู่ปรินิพพาน มีอยู่ ๕ ชนิด ได้แก่ต้นไม้ดังนี้ คือ

๑. **ต้นสาละ** เป็นต้นไม้ที่เกี่ยวกับการประสูติ และเป็นต้นไม้ที่ประทับอยู่ใต้ร่มต้นก่อนตรัสรู้ ทั้งเมื่อเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานก็ใต้ร่มต้นสาละ จึงควรนับว่าเป็นไม้สำคัญมากต้นหนึ่ง

ต้นสาละ ชื่อสามัญ Sal Tree หรือ Sal of India คำว่า Sal เป็นภาษาสันสฤกต ก็คือ สาละ นั่นเอง ชื่อพฤกษศาสตร์ Shorea robusta, Gaertn วงศ์ Dipterocarpaceae คือ สกุลไม้เต็ง ไม้พยอม ไม้ยาง ไม่ใช่ต้นรังดังเข้าใจกันมาแต่ก่อน ต้นสาละเป็นคนละสกุลกับต้นรังแต่เป็นไม้วงศ์เดียวกัน ต้นรัง ชื่อพฤกษศาสตร์ Pentacme siamensis Kurz. วงศ์ Dipterocarpaceae และต้นที่ปลูกไว้ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ ท่าพระจันทร์ ไม่ใช่ต้นสาละ แต่เป็นต้นไม้ที่มีชื่อสามัญว่า Cannon Ball Tree แปลว่าต้นลูกปืนใหญ่ เพราะผลกลมเหมือนลูกปืนใหญ่สมัยโบราณ ชื่อพฤกษศาสตร์ Couroupita guianensis วงศ์ Lecythidaceae ต่างวงศ์ ต่างสกุล และต่างถิ่นกำเนิด ต้นลูกปืนใหญ่เป็นไม้ถิ่นอเมริกากลางและทรินิแดด ซึ่งสวนพฤกษศาสตร์ลังกานำมาจากทรินิแดด คิวบา ในปี ๑๘๘๑ แต่น่าประหลาดใจที่มาเรียกกันว่าสาละลังกาทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ไม้ถิ่นลังกาเลย ข้อที่ประหลาดที่สุดก็คือ ต้นสาละถิ่นเดิมเนปาล ซึ่งเป็นถิ่นภูมิลำเนาของพระพุทธเจ้า เรียกตามภาษาสันสกฤตว่า Sal ตรงกับสาละ แล้วจะกลับมานับถือต้นลูกปืนใหญ่ที่ลังกาเอามาจากคิวบาว่าเป็นต้นสาละลังกานั้น น่าจะขาดเหตุผลเพราะจะเรียกว่าสาละ ก็เรียกได้ต้นเดียว ยังมีผู้ใหญ่ท่านหนึ่งกล่าวอีกว่า แม้แต่ชาวอินเดียก็เรียกเพี้ยนกันไปเสียแล้ว บางอย่างก็ไม่ตรงกันเช่น สาละอินเดีย สาละลังกา สาละไทย ก็ผิดแปลกกันไปตามความเชื่อ โดยอ้างว่าที่วัดบวรนิเวศ และกล่าวด้วยว่า กรมศาสนาจะมอบพันธุ์สาละให้วัดใดไปปลูก ต้องเขียนป้ายปิดไว้ให้ชัดว่าสาละชนิดไหน เพราะบางทีความรู้ของนักพฤกษศาสตร์ กับความเชื่อของศาสนิกชนก็ไม่ไปตามกัน

ต้นสาละที่แท้ผู้เขียนได้ถวายสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ปลูกไว้ที่หน้าพระอุโบสถ ๒ ต้น กับได้น้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปลูกไว้ที่จิตตภาวันวิทยาลัยเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่ตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เพราะพระบารมีที่ทรงปลูกต้นสาละนี้ เจริญเติบโตเร็วใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และออกดอกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ นับว่าเป็นต้นแรกที่ออกดอกในประเทศไทยและติดเมล็ดเพาะได้ ดอกงามมีกลิ่นหอมมีผู้ไปชมและสักการะกันมาก หนังสือพิมพ์สตรีสารถ่ายภาพมาลงให้ผู้เขียนบรรยายต่อไปไม่ต้องสั่งจากอินเดียอีกแล้วด้านอื่นที่นำไปปลูกส่วนมากตาย เหลือไม่กี่ต้น

๒. ต้นศรีมหาโพธิ์ (อัสสัตถพฤกษ์) เป็นต้นไม้ที่สำคัญยิ่งต้นหนึ่ง เพราะพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ภายใต้ร่มต้นศรีมหาโพธิ์ และทรงพิชิตพญามารก็ภายใต้ร่มศรีมหาโพธิ์ ชาวพุทธทั้งหลายจึงนับถือว่าต้นศรีมหาโพธิ์เป็นต้นไม้สำคัญยิ่ง นำพันธุ์จากต้นเดิมที่ตรัสรู้ซึ่งปลูกอยู่ที่พุทธคยามาปลูกไว้ตามวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยอย่างแพร่หลายจนกล่าวได้ว่าแทบทุกคนรู้จักต้นศรีมหาโพธิ์เพราะมีปลูกอยู่ทุกวัด

ต้นศรีมหาโพธิ์ ชื่อสามัญของอินเดียเรียก Peepul of Indiapipal of India ลังกาเรียก Bo Tree ซึ่งตรงกับต้นโพธิ์ ความเกี่ยวพันทางพุทธศาสนาไทยกับลังกามาช้านาน เราเรียกต้นศรีมหาโพธิ์ว่าต้นโพธิ์นั้นคงเรียกตามชาวลังกา ชื่อพฤกษศาสตร์ Ficus religiosa, Linn. ชื่อชนิด religiosa หมายความถึงเกี่ยวกับศาสนา วงศ์ Moraceae ถิ่นกำเนิดอินเดีย

ไม้วงศ์นี้ในประเทศไทยมีมาก เช่น ไทร ไกร กร่าง มะเดื่อ และอื่น ๆ มากชนิดแต่ไม่มีต้นโพธิ์ คงมีแต่ในประเทศอินเดียแห่งเดียว

ต้นศรีมหาโพธิ์นี้ นอกจากจะถือว่าเป็นไม้สำคัญทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือว่าเป็นต้นไม้ที่ปลูกเป็นอนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนชาวไทย พม่า เขมร ลาว อินเดีย และลังกา ต่างถือมั่นไม่ตัดกิ่ง ไม่โค่นต้น ถือว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์

ต้นศรีมหาโพธิ์นี้ได้นำพันธ์ (เมล็ดเพาะ) จากอินเดียไปปลูกไว้ที่อนุราธปุระ (Anuradhapura) ลังกาตั้งแต่ก่อนคริสตศักราช ๒๘๘ ปี คือราว พ.ศ. ๒๕๕ นับว่าเป็นต้นไม้ประวัติศาสตร์ เพราะนำไปปลูกไว้ถึง ๒,๒๕๗ ปี

๓. ต้นจิก หรือมุจลินท์ เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ใต้ร่มต้น ๗ วัน หลังจากที่ประทับใต้ร่มต้นศรีมหาโพธิ์ ๗ วัน แล้ว ชื่อพฤกษศาสตร์ Barringtonea Speciosa Roxb วงศ์ Lecythidaceae ถิ่นกำเนิด อินเดีย ลังกา พม่าและไทย

๔. ต้นไทร (นิโครธ หรือ อชะปาลนิโครธ) เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับใต้ร่มต้น ๗ วัน หลังจากประทับใต้ร่มต้นจิกแล้ว ต้นไทรชื่อสามัญ Banyan Tree ชื่อพฤกษศาสตร์ Ficus benghalensis Linn. วงศ์ Moraceae วงศ์เดียวกับต้นศรีมหาโพธิ์ ถิ่นกำเนิด อินเดีย ลังกา พม่า ไทย เขมร และญวน

๕. **ต้นเกต หรือ ราชายตนะ** เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับที่ใต้ร่มต้น ๗ วัน หลังจากที่ประทับใต้ร่มต้นไทรแล้ว ต้นเกต ชื่อพฤกษศาสตร์ Manilkara hexandra, Dub. หรือ Mimosop hexandra, Roxb. วงศ์ Sapotaceae วงศ์เดียวกับละมุดสีดาและพิกุล ถิ่นกำเนิดในถิ่นร้อนโดยเฉพาะอินเดีย พม่า และไทย

ต้นเกตนี้ ได้น้อมเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ทรงปลูกที่วิทยาลัยการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

ต้นไม้ทั้ง ๕ ต้นนี้จะหาดูได้ที่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมไปปลูกไว้

นอกจากต้นไม้ทั้ง ๕ ชนิดที่กล่าวมาแล้ว ยังมีต้นไม้อีกหลายสกุลหลายชนิด ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงต้นไม้เหล่านั้นผู้เขียนใคร่จะกล่าวถึงหญ้า ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือหญ้าคา และหญ้าแพรก

โดยเฉพาะหญ้าคานั้น เป็นหญ้าที่พระสิทธัตถะได้รับจากโสตถิยะพราหมณ์น้อมถวาย ๘ กำ มาทรงลาดต่างบัลลังก์ภายใต้คลวงต้นศรีมหาโพธิ์ พอรุ่งอรุณก็สำเร็จพระโพธิญาณ ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชนะกิเลสบนบัลลังก์หญ้าคา และต่อจากนั้นก็ทรงชนะมารก็บนบัลลังก์หญ้าคานี้อีก จึงถือกันว่าหญ้าคาเป็นสัญญลักษณ์แห่งชัยชนะ ฉะนั้นในพิธีสงฆ์ที่ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อให้เกิดชัยชนะแก่ผู้รับ หรือเสดาะเคราะห์ให้ปลอดภัยก็ใช้หญ้าคา เช่น สวนสนามหรือทหารจะไปในการสงครามเป็นต้น ส่วนที่ใช้ใบเงิน ใบทอง ใบมะยม และอื่น ๆ นั้น เป็นพิธีของลัทธิอื่น

เมื่อพูดถึงหญ้าคาแล้วย้อนไปดูศัพท์เดิมที่แปลมาจากคำบาลีว่ากุสะ (Kusa) เมื่อพลิกดู Pali–English Dictionary by Aggamahapandita A.P. Buddhatta เขียนไว้ว่า Kusa a kind of Fragrant Grass "Citronella" ซึ่งแปลว่า กุสะ คือหญ้าหอมชนิดหนึ่ง คือซิโตรเนลลา (Citronella) จึงทราบได้ว่า Citronella Grass นั้นเป็นชื่อสามัญที่เรียกกันว่าตะไคร้หอม ชื่อพฤกษศาสตร์ว่า Cymbopogon nardus, Rend. วงศ์ Gramineae ถิ่นอินเดียและลังกา จึงเกิดสงสัยขึ้นมาว่า กุสะในภาษาบาลี มาแปลว่าหญ้าคา คงไม่ถูกต้องดังที่แปล ต้นสาละเป็นต้นรังไป เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้ จะขอกล่าวถึง กุสะตามภาษาบาลีที่แปลว่า Citronella Grass ซึ่งในภาษาไทยเรียกว่า ตะไคร้หอม หรือตะไคร้แดงนี้ เป็น

ไม้สกุลหญ้า ขึ้นเป็นกอคล้ายตะไคร้กอ (Cymbopogon citratus, stapf.) คือตะไคร้ที่ใช้แกง แต่ลักษณะสีแดง ใบยาว ๔ — ๖ ฟุต ใบอ่อนนุ่ม ดอกออกเป็นพวง เป็นช่อคล้ายดอกอ้อดอกแขม ใบมีกลิ่นหอมฉุนจัด ใช้รับประทานเป็นอาหารไม่ได้ ใบชุ่มด้วยน้ำมันถูกไฟจะลุกได้ง่าย Citronella Oil ใช้ผสมกับน้ำมันอื่นพ่นไล่ยุงดีมากหรือผสมปรุงกับน้ำหอมทาตัวป้องกันยุงกัดได้ด้วย น้ำหอมอัวเดอร์โคโลนบางชนิดปรุงด้วยน้ำมันนี้ มีชาวต่างประเทศเคยมาปลูกที่ศรีราชากลั่นทำน้ำมัน

หญ้ากุสะ ที่โสตถิยะพราหมณ์ถวายแด่พระสิทธัตถะนั้น เป็นหญ้าที่อ่อนนุ่ม ซึ่งชาวอินเดียในศาสนาพราหมณ์นับถืออย่างสูง มิได้เป็นหญ้าที่มีความหมายเฉพาะในหมู่ชาวพุทธเท่านั้น ในคัมภีร์รามยณะ เมื่อกล่าวถึงพิธีบูชายัญหรือพิธีในศาสนาพราหมณ์ จะต้องกล่าวถึงหญ้ากุสะ ถือว่าเป็นหญ้าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดกว่าในหมู่หญ้าทั้งหลายในพิธีทางศาสนาแทบทุกชนิด เมื่อปูหญ้ากุสะลงในที่ใด ทำให้พื้นที่นั้นกลายเป็นที่สะอาดบริสุทธิ์ทุกอย่าง ฉะนั้น เมื่อพระสิทธัตถะรับหญ้ากุสะไปปูเป็นที่นั่งก็เป็นบัลลังก์ที่ศักดิ์สิทธิ์ทรงชนะกิเลสจนสำเร็จพระโพธิญาณ และทรงชนะมาร นี่แสดงว่าหญ้ากุสะเป็นหญ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ถึงกับนำมาผูกไว้เป็นนิยายในคัมภีร์มหาภารตะว่า ครั้งหนึ่งพญานาค ได้จับแม่พญาครุฑไปเป็นทาส พญาครุฑอ้อนวอนขอแม่คืนอ้อนวอนเท่าไรก็ไม่ยอม ไม่สามารถจะตกลงกันได้ พญานาคจึงบอกว่าถ้าพญาครุฑบินไปเอาน้ำอมฤตจากดวงจันทร์มาได้นั่นแหละจึงจะยอมคืนแม่ให้ พญาครุฑได้ฟังเช่นนั้นก็มิรู้ว่าจะทำอย่างไรดีแต่ด้วยความกตัญญูต่อแม่บังเกิดเกล้า ก็พยายามบินไปเอาน้ำอมฤตจากดวงจันทร์มาจนได้ น้ำอมฤตนี้หากใครได้กินแล้วก็กลายเป็นคนวิเศษกายสิทธิ์ ไม่มีวันตาย พอพระอินทร์ทราบเรื่องเช่นนั้นก็เกิดการเกรงกลัวว่าพญานาคกินเข้าไปแล้วคงกำเริบมากขึ้น อาจไล่พระอินทร์ออกจากตำแหน่ง จึงขอร้องไม่ให้พญาครุฑเอาไป ขอให้เห็นแก่พระอินทร์ พญาครุฑรักแม่ก็รัก เคารพพระอินทร์ก็เคารพ ในที่สุดก็ร่วมกันออกอุบายให้เอาน้ำอมฤตไปไถ่มารดา เมื่อพญาครุฑได้มารดาไปแล้วพญานาคก็เอาหม้อน้ำอมฤตวางลงบนหญ้ากุสะแล้วก็ลงเล่นน้ำ ในขณะนั้นพระอินทร์ซึ่งซ่อนกายอยู่ก็เข้าไปยกเอาหม้อน้ำอมฤตคืนหนีไป น้ำอมฤตหกตกค้างอยู่บนหญ้ากุสะ พญานาคเสียดายก็เอาลิ้นเลียน้ำอมฤต ถูกคมหญ้ากุสะลิ้นขาดออกเป็น ๒ แฉกตลอดมาและคงมีฤทธิ์อยู่บ้าง เพราะได้ลิ้มน้ำอมฤตที่เหลือค้างที่หญ้ากุสะนั้นเอง

นิยายพราหมณ์ยังมีเล่าอีกว่า เทพแห่งสงคราม มีนามว่ากรรติโกยา หรืออีกนามหนึ่งเรียกว่าสุพรหมิณย์ เทพองค์นี้เขามักทำเป็นรูปงูอันเป็นเครื่องหมายของปัญญาเกิดในป่าหญ้ากุสะ นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของหญ้ากุสะ ฉะนั้น ในพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์จึงใช้หญ้าชนิดนี้พันเป็นแหวนสวมที่นิ้วกลางมือขวา เพื่อให้พิธีนั้นสะอาดบริสุทธิ์ แหวนหญ้ากุสะนี้เรียกว่า ปวิตต์ แปลว่ามงคลหรือสะอาด หมดจด คนที่มีปัญญาดีก็เรียกว่าเป็นผู้มีกุสะครพุทธิ์ หญ้ากุสะมี ๓ ชนิด เขาใช้ในพิธีต่าง ๆ กัน หญ้ากุสะมีคมด้านเดียวใช้ในพิธีอวมงคลทำเป็นแหวนปวิตต์ ถ้างานมงคลใช้หญ้าสองคมทำเป็นแหวนปวิตต์ ถ้าชนิด ๓ คม ใช้ในพิธีทั้งมงคลและอวมงคล แต่มุ่งทางใจเป็นสำคัญ เช่น ตรวจน้ำให้เปตชน เป็นต้น

หญ้ากุสะถือกันว่า ไม่มีวันตาย แม้จะเอาไฟเผา ขุดขึ้นทิ้ง ไม่ช้าก็จะแตกใหม่ เพราะหญ้ากุสะซึ่งเป็นที่วางน้ำอมฤต ก็เลยกลายเป็นหญ้าศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา

แต่เมื่อกล่าวถึงหญ้ากุสะในภาษาบาลีแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะกล่าวถึงหญ้าคาบ้าง

หญ้าคา ชื่อสามัญว่า Planter' bane มลายูเรียก Lalang ชื่อพฤกษศาสตร์ Imperata cylindrica, Beauv. วงศ์ Gramineae

ลักษณะ เป็นหญ้ากอ ใบยาวหยาบแข็งปลายแหลม รูปหอกคล้ายใบตะไคร้ มีคม ๒ ข้าง ต้นสูงประมาณ ๓ — ๔ ฟุต ออกดอกฟูคล้ายหางกระรอก เป็นวัชชพืช บางแห่งใช้กรองเป็นตับมุงหลังคา และทำฝาเรือน เป็นสมุนไพร รากขับปัสสาวะ ฟอกล้างปัสสาวะพิการ บำรุงไต แก้น้ำดีซ่าน แก้ร้อนภายใน กระหายน้ำ

เป็นหญ้าที่หยาบแข็ง ไม่เหมาะแก่ใช้ปูนั่งเหมือนกุสะ (ตะไคร้หอม)

หญ้าแพรก พระสิทธัตถะ ได้ทรงพระสุบินก่อนสำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณคำรบสองว่า ต้นหญ้าแพรกเส้นหนึ่งขึ้นแต่พื้นพระนาภี แล้วเจริญสูงขึ้นไปจนคัดนาดถนภากาศ ซึ่งทำนายว่าหญ้าแพรกงอกขึ้นจากพระนาภีสูงไปจดอากาศนั้น เป็นบุพพนิมิตที่จะได้ตรัสเทศนาพระอริยมรรคมีองค์ ๘ แก่เทพยดาและมนุษย์ทั้งปวง

หญ้าแพรกชื่อสามัญในภาษาอังกฤษเรียกต่าง ๆ กันคือ Bahama grass, Bermuda grass, Dog's tooth grass, Dub—grass, Wire grass และ Lawn grass

สทฺทล ในพระเวสสันดรชาดกแปลว่าหญ้าแพรก ชื่อ พฤกษศาสตร์ Cynodon dactylon, Pers. วงศ์ Gramineae

นอกจากนี้จะกล่าวถึงต้นไม้บางอย่างซึ่งเกี่ยวกับพระพุทธประวัติอีกบางชนิด คือ

ต้นสมอ ความว่าในระหว่างที่ประทับใต้ร่มไม้เสวยวิมุตติสุขนั้นพระอินทร์ได้นำผลสมอมาถวายให้เสวย สมอนี้ชื่อสามัญอังกฤษ Chebulic, Myrobalans, ชื่อพฤกษศาสตร์ Terminalia chebula Retz วงศ์ Combretaceae ถิ่นอินเดีย พม่าและไทย

ตาลหนุ่ม (ลัฏฐิ) เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เสด็จออกประกาศพระศาสนาในพรรษาที่ ๒ ได้เสด็จมาประทับ ณ ลัฏฐิวนุทยาน (สวนตาลหนุ่ม) เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ๆ ได้เสด็จไปเฝ้าที่ลัฏฐิวนุทยาน แล้วกราบทูลเชิญเสด็จเข้าไปยังพระราชนิเวศน์พร้อมทั้งภิกษุบริวารในวันรุ่งขึ้น เพื่อเสวย แล้วถวายเวฬุวันแด่พระสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน

ตาล ชื่อสามัญ ภาษาอังกฤษ Palmyra–Palm ชื่อพฤกษศาสตร์ Borassus flabellifer, วงศ์ Palmae ถิ่น อินเดีย พม่า

ต้นไผ่ หรือไม้ไผ่ รู้จักกันทั่ว ๆ ไป ชื่อสามัญภาษาอังกฤษว่า Bamboo ชื่อพฤกษศาสตร์ Bambusa, sp. วงศ์ Gramineae

ไผ่ในเมืองไทยเท่าที่สำรวจพบแล้ว ๑๐ สกุล ประมาณ ๔๗ ชนิดขอยกตัวอย่างชื่อไม้ไผ่แต่ละสกุล แต่ละชนิด เพื่อทราบไว้เพียงย่อ ๆ เฉพาะสกุล Bambusa คือ

Bambusa arundinacea, Willd.	ไผ่ป่า
Bambusa blumeana, Schultes.	ไผ่สีสุก
Bambusa burmanica, Gamble	ไผ่บงหนาม
Bambusa longispiculata, Gamble	ไผ่ไม้ลามะลอก
Bambusa nana, Roxb	ไผ่เลี้ยง
Bambusa ventricosa, Graf,	ไผ่น้ำเต้าใหญ่

(ไผ่น้ำเต้าใหญ่ ปล้องสั้น ระหว่างข้อโป่งออกมาเป็นปุ่มกลมเหมือนท้องพลุ้ยของคน เลยได้ชื่อว่า Buddha's Belly Bamboo ตามที่เรียกกันว่าพระสังขจาย)

นอกจากสกุล Bambusa แล้วยังมีอีก ๙ สกุล คือ

Arundinaria suberecta Munro.	ไผ่จีน
Cephalostachyum pegracile, Munro.	ไผ่ข้าวหลาม
Dendrocalamus brandisii Kurz.	ไผ่บงใหญ่
Dino—chloa macclellandi, Kurz.	ไผ่คลาน
Gigantochloa kurzii, Gamble,	ไผ่ตากวาง
Melocalamus compactiflorus Benth,	ไผ่หางช้าง
Oxytenanthera hosseusii, Pilger.	ไผ่คาย
Schizostschyum aciculare, Gamble	ไผ่หลอด
Thyrsestachys oliveri, Gamble	ไผ่ตง

ไผ่อยู่ในวงศ์หญ้า Grameneae ซึ่งเป็นพืชวงศ์สำคัญยิ่งแก่มนุษย์และสัตว์ นอกจากพวกไผ่แล้วก็มี ข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย และอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่ทำให้มนุษย์รอดอยู่ โดยเฉพาะไม้ไผ่มีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมาก

ในด้านที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นต้นไม้สำคัญเหมือนกันคือ มีชื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์แห่งหนึ่งเรียกว่า เวฬุ วนาราม เวฬุภาษาบาลีแปลว่าไม้ไผ่ วนแปลว่าป่า อารามแปลว่าวัด รวมเรียกว่าวัดป่าไผ่ หรืออารามป่าไผ่

ได้กล่าวมาในเรื่องต้นตาลว่า พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายเวฬุวันซึ่งมีเสนาสนะอยู่แล้วแด่พระสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน พระพุทธเจ้าทรงรับแล้วเสด็จไปประทับ จึงเรียกกันใหม่ว่า "เวฬุวนาราม" เป็นวัดพุทธศาสนาแห่งแรก และต่อมาพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยไม่มีการนัดหมายในวันเพ็ญ เดือนสาม จึงได้ประชุมพุทธสาวก ประกาศหลักสามประการของพระพุทธศาสนา เรียกว่าโอวาทปาติโมกข์ ณ เวฬุวนารามแห่งนี้ พุทธศาสนิกชนจึงถือวันมาฆบูรณมีเป็นวันสำคัญ มีการเวียนเทียนและฟังธรรมเทศนา

ต้นฝ้าย เมื่อพระพุทธเจ้าส่งพระอรหันต์ ๖๐ องค์ชุดแรกไปโปรดเวไนยสัตว์แล้วก็เสด็จสู่อุรุเวลประเทศ ครั้นมาถึงไร่ฝ้ายจึงเสด็จหยุดยั้งรุกขมูลใต้ร่มต้นฝ้ายต้นหนึ่ง

ต้นฝ้าย ชื่อสามัญอังกฤษว่า Cotton ชื่อพฤกษศาสตร์ Gossypium brasiliense macfod. วงศ์ Malvaceae

ต้นกุ่มบก พระพุทธเจ้าเสด็จไปชักผ้าบังสุกุล ซึ่งห่ออศุภนางบุณณทาสี ในอามกสุสาน (ป่าช้าผีดิบ) นำมาชัก แล้วจะตากผ้าบังสุกุลจีวรที่ใดดี ลำดับนั้นพฤกษ-เทพยดาซึ่งสถิตอยู่ ณ ไม้กุ่มบก ได้น้อมกิ่งไม้ให้ลงมาห้อยตากจีวร

ต้นกุ่มบกชื่อสามัญภาษาอังกฤษ Sacred Barnr ชื่อพฤกษศาสตร์ Crataeva erythrocarpa, Gagnep (Syn C. religiosa, forst var roxburghii, Hook f. religiosa หมายถึงต้นไม้ที่เกี่ยวกับศาสนา)

ต้นหว้า มีกล่าวไว้ในพระพุทธประวัติถึง ๓ ตอน ตอนที่ ๑ เมื่อพระพุทธบิดาทรงประกอบพิธีมงคลแรกนาขวัญ ได้นำพระสิทธัตถะกุมารไปประทับใต้ร่มต้นหว้า พระพี่เลี้ยงนางนมไปดูการแรกนาขวัญหมด พระสิทธัตถะกุมารลุกขึ้นนั่งสมาธิเจริญอาณาปานสติกรรมฐานแม้ตะวันบ่ายเงาแห่งร่มไม้ทั้งหลายจะชายตามตะวันทั้งสิ้น แต่ฉายาไม้หว้าปรากฏเป็นปริมณฑลตรงอยู่ดุจตะวันเที่ยงเป็นมหัศจรรย์

ตอนที่ ๒ เมื่อได้ไปอาศัยกัสสปชฎิล ฯ ไปทูลนิมนต์ภัตตากิจจึงตรัสให้ไปก่อนแล้วเสด็จเหาะไปนำผลหว้าใหญ่ประจำทวีปในป่าหิมพานต์มาแล้วก็ไปสู่ที่โรงเพลิงก่อนกัสสปชฎิลจะไปถึง

ตอนที่ ๓ ให้กัสสปชฎิลไปก่อนแล้วเสด็จเหาะไปเก็บผลมะม่วง ผลมะขามป้อมผลส้มในป่าหิมพานต์ แล้วเสด็จไปสู่ดาวดึงส์ เทวโลกนำเอาปริฉัตตกพฤกษชาติกลับมาถึงก่อนกัสสปชฎิล

รวมความทั้ง ๓ ตอน ได้กล่าวถึง ต้นหว้า ต้นมะม่วง ต้นมะขามป้อม ต้นส้มและปริฉัตตกพฤกษ์

ต้นหว้า ชื่อพฤกษศาสตร์ Eugenia Cumini, Druce Myrtaceae

ต้นมะม่วง ชื่อสามัญ Mango ชื่อพฤกษศาสตร์ Mangifea indica Linn วงศ์ Anacaridaceae ถิ่นอินเดีย

ต้นมะขามป้อม ชื่อสามัญ Emblic Myraboian ชื่อพฤกษศาสตร์ Phyllanthus emblica Linn วงศ์ Euphorbiaceae

ต้นส้ม ชื่อสามัญภาษาอังกฤษ Orange ชื่อพฤกษศาสตร์ Citrus Sp. วงศ์ Rutaceae

ต้นปริฉัตตกพฤกษ์ (ปริชาติ) ชื่อสามัญ Imdian Coral Tree Parijata ชื่อพฤกษศาสตร์ Eryhtrina indica Linn วงศ์ Leguminoseae ถิ่น อินเดีย

นิโครธอุทยาน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระพุทธบิดาถึงกรุงกบิลพัสด์ ก็ประทับที่นิโครธอุทยาน นิโครธอุทยานเรียกตามภาษาไทยได้ว่าอุทยานต้นไม้ แต่เมื่อได้ปลูกเสนาสนวิหารแล้ว จึงได้ชื่อว่า นิโครธารามวิหาร แปลเป็นภาษาไทยว่า วัดต้นไทร ต้นนิโครธหรือต้นไทรมีชื่อกล่าวในตอนต้นแล้ว

ประดู่ลาย เมื่อเสด็จกลับจากโปรดพระพุทธบิดาแล้วก็พาพระอานนท์ และพระราหุล พร้อมทั้งพระสงฆ์บริวารสู่กรุงราชคฤห์ประทับยังป่าไม้ประดู่ลาย และมีการกล่าวถึงประดู่ลายหลายตอน

ประดู่ลาย ชื่อพฤกษศาสตร์ Dalbergla sisoo Roxb วงศ์ Leguminoseae ถิ่น อินเดีย

อัมพวัน (มะม่วง) กล่าวไว้หลายแห่ง เช่น อัมพวันจติยา ยามกบ้อนุปี่ยะ อัมพวันใกล้บ้าน อนุปี่ยมลานิคม และทำปาฏิหาริย์ ใกล้ต้นมะม่วง (คัณฑามพฤกษ์ เพราะนายอุทยานชื่อคัณฑะได้ปลูกดูแลรักษาต้นมะม่วง)

ต้นมะม่วงนี้ได้กล่าวชื่อสามัญ ชื่อพฤกษศาสตร์มาแล้วในตอนก่อน

ไม้จันทน์แดง ความกล่าวว่าเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ ได้ปุ่มไม้จันทน์แดงมาทำเป็นบาตรแล้วปักไม้ไผ่ต่อ ๆ กันให้สูง ๖๐ ศอก นำบาตรไม้จันทน์แดงขึ้นไปแขวนไว้บนยอดเสา ประกาศว่าผู้ใดเหาะมาเอาบาตรไปได้จึงจะเชื่อว่าผู้นั้นเป็นองค์พระอรหันต์ ต่อมาพระปิณโฑลภารทวาชเถระได้แสดงปาฏิหาริย์ไปเอาบาตรมา ความทราบถึงพระพุทธเจ้าทรงตำหนิแล้วทำลายบาตรให้เป็นจุล แจกให้พระสงฆ์ทั้งหลายบดให้เป็นโอสถใส่จักษุ แล้วทรงบัญญัติห้ามมิให้สาวกกระทำปาฏิหาริย์สืบไป

ไม้จันทน์แดง ชื่อพฤกษศาสตร์ Myristica fragrans, Hoott วงศ์ Myristicaceae ถิ่น อินเดีย

ไม้ตะเคียน ความว่า พระพุทธเจ้าจะทำยมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี ฝ่ายเดียรถีย์ก็จะแข่ง ได้เตรียมกระทำมณฑลมีเสาซึ่งทำด้วยไม้ตะเคียน หลังคามุงด้วยดอกนิลอุบล

อีกตอนหนึ่งกล่าวว่า สิริคุตต์ หลอกให้พวกนิครนถ์อาจารย์ของครหทินน์ตกลงในหลุมอุจจาระ ครหทินน์คิดจะแก้แค้นให้พระพุทธเจ้าอาจารย์ของสิริคุตต์ตกลงในหลุมไฟซึ่งใช้ไม้ตะเคียน แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเหยียบลงในหลุมที่สุมไฟด้วยไม้ตะเคียนก็มีดอกบัวมารองรับพระบาท พระพุทธเจ้าไม่เกิดอันตราย

ไม้ตะเคียนนี้ ชื่อพฤกษศาสตร์ Hopea—odorata, roxb วงศ์ Dipterocarpaceae

ไม้สีเสียด เมื่อพระพุทธเจ้าสำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณได้ ๘ พรรษา ก็ได้เสด็จไปสถิต ณ เภสกลาวัน ไม้สีเสียด ใกล้ดงสุมารคีรีในภัคคราช

ไม้สีเสียด ชื่อสามัญ Cutch Tree ชื่อพฤกษศาสตร์ Acacia catechu. Willd. วงศ์ Leugminosae

ไม้สะเดา ความว่าในพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้าจำพรรษาภายใต้ร่มต้นปุจิมมันทพฤกษ์ ไม้สะเดา อันเป็นรุกข์พิมานของนเฬรุยักษ์ใกล้พระนครเวรัญชรา

ไม้สะเดา ชื่อสามัญ Neem Tree ชื่อพฤกษศาสตร์ Azadiracha indica A. Juss วงศ์ Meliaceae ถิ่น อินเดีย

ดอกมณฑา ความว่า พระมหากัสสปเถระพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์บริวาร ๕๐๐ จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงกุสินารา หยุดพักอยู่ข้างทางเห็นอาชีวกผู้หนึ่งถือดอกมณฑามาแต่เมืองกุสินารา เอาไม้เสียบเข้าเป็นคันกั้นมาต่างร่มเดินสวนทางมา พระมหากัสสปเห็นดังนั้นก็สงสัยเพราะเป็นดอกไม้มิได้มีในมนุษย์โลก เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จสู่ครรภ์พระมารดาเมื่อประสูติ ออกสู่มหาภิเนษกรมณ์ อภิสมโพธิตรัสเทศนาพระธรรมจักร กระทำยมกปาฏิหาริย์ เสด็จจากเทวโลกกำหนดปลงพระชนมายุสังขาร จึงบันดาลตกลงมาจากเทวโลกแต่บัดนี้มีดอกมณฑาปรากฏหรือพระพุทธเจ้าจะเข้าสู่ปรินิพพาน เมื่อเข้าไปถามจึงทราบว่าพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานเสียแล้ว ล่วงได้ ๗ วัน พระมหากัสสปจึงพาพระภิกษุสงฆ์รีบไปนครกุสินารา

ดอกมณฑา ชื่อพฤกษศาสตร์ Talauma mutabilis Blume วงศ์ Magnoliaceae

ดอกบัว หมายถึงความบริสุทธิ์หมดจด ไม่กลายเป็นอื่นไปได้แม้จะเกิดในกองขยะหยักเยื่อ ดอกก็คงหอมไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะใบแม้แต่น้ำก็ไม่ขังได้

ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยตรง ในตอนที่ครหทินน์เจ็บใจที่สิริคุตต์หลอกเดียรถีย์อาจารย์ให้ตกลงในหลุมอุจจาระ จึงคิดจะแก้แค้นให้พระพุทธองค์ซึ่งสิริคุตต์เคารพเลื่อมใสให้ตกลงในหลุมที่ก่อไฟด้วยไม้ตะเคียนจนเป็นถ่านแดง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าย่างพระบาทลงในหลุมก็มีดอกบัวเกิดขึ้นมารองรับพระบาทมิให้เกิดอันตราย ถึงกับครหทินน์ต้องกลับมาเคารพนับถือ ด้วยเหตุนี้ บรรดาพระพุทธรูปทั้งหลายในพระอิริยาบถ ประทับนั่ง ยืน และทรงพระดำเนิน จะมีดอกบัวรองรับ

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงดอกบัวไว้อีกมากแห่ง เช่นอุปมาอุปมัย ให้พระสงฆ์สาวกทำตัวให้เป็นดอกบัว เพราะดอกบัวเกิดในกองหยักเยื่อ (ขยะ) ที่ทิ้งไว้ข้างทางใหญ่ ยังเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปฉันใด พระสาวกของพระพุทธเจ้าแม้เกิดในหมู่ชนผู้เป็นหยักเยื่อ ย่อมรุ่งเรืองล่วงปุถุชนทั้งหลายที่เป็นผู้มีด้วยปัญญาฉันนั้น

ทรงตรัสเปรียบบุคคล ๔ ประเภท ที่มีสติปัญญาแตกต่างกันออกไปกับดอกบัว ๔ เหล่าซึ่งมี

๑. อุคคติกตัญญูบุคคลหนึ่งคือ บุคคลที่มีอุปนิสัย สติปัญญาแก่กล้า พอฟังธรรมก็สามารถรู้แจ้งในธรรมวิเศษโดยพลัน เปรียบเหมือนบัวโผล่พ้นเหนือพื้นน้ำพอได้รับแสงแดดก็จะบานทันที

๒. วิปัจจิตัญญู หมายถึงบุคคลที่มีอุปนิสัย สติปัญญามากขนาดที่ได้ฟังธรรมคำสั่งสอนอย่างละเอียด แจกแจงให้เข้าใจแล้ว ก็สามารถรู้แจ้งเห็นธรรมวิเศษได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่เติบโตขึ้นมาพอดีกับพื้นน้ำจะบานในวันรุ่งขึ้น

๓. เนยยบุคคล นั้นหมายถึง บุคคลที่มีอุปนิสัยปัญญาขนาดที่ต้องพากเพียรค้นคว้าไต่ถาม หมั่นศึกษาเล่าเรียน และคบกัลยาณมิตรจึงสามารถรู้ธรรมเห็นแจ้งในธรรมได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่เติบโตอยู่ใต้น้ำจะผุดขึ้นมาเหนือน้ำแล้วจะบานในวันต่อไป

๔. ปทปรมบุคคล หมายถึงบุคคลที่มีอุปนิสัยสติปัญญาไม่สามารถจะรู้แจ้งในธรรมได้เลย แม้จะอธิบายอย่างละเอียดละออพิศดารอย่างไรก็ตาม เปรียบเหมือนดอกบัวที่เติบโตอยู่ใต้น้ำ ไม่สามารถจะโผล่ขึ้นบานเหนือน้ำอยู่เพียงใต้น้ำ เป็นอาหารของ เต่า ปู และปลา

นอกจากนี้ยังตรัสว่า ก้อนเนื้อหัวใจของเรามีสัณฐานคล้ายดอกบัว นิสัยของคนเราแตกต่างกันไปตามสัณฐานของรูป อุปมาเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ดังยกมากล่าวแล้ว

ในเรื่องครอบครัว พระพุทธองค์ทรงสอนสามีภรรยาให้รู้เรื่องความรัก เปรียบเทียบกับดอกบัว ให้ถือคติดังดอกบัวเป็นทางถนอมรักให้มั่นคง ว่า ความรักที่แท้ย่อมเกิดจากเหตุ ๒ ประการ คือ บุพเพสันนิวาสกับการอุปการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังดอกบัวจะงอกงามได้ก็ต้องน้ำกับตมประกอบกัน ให้สามีภรรยาถือคติอย่างดอกบัว คือต้องทำคุณประโยชน์เกื้อกูลกันในปัจจุบันตลอดไป

มีกล่าวไว้อีกมากมาย ล้วนแต่เป็นคติเปรียบเทียบความดีทั้งในทางโลกและทางธรรม ทำให้พุทธศาสนิกชนซาบซึ้งในดอกบัว และใช้ดอกบัวเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย เป็นการผูกพันจิตใจให้ระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงนับได้ว่าเป็นบุปผชาติอันวิเศษสุดในทางพระพุทธศาสนาใช้กันมาก่อนพุทธกาลจนบัดนี้

ดอกบัว ชื่อภาษาไทย บัวหลวงมีพันธุ์สีแดงและสีขาว โดยเฉพาะประเภทดอกแดงซ้อนทรงป้อมเรียกว่าสัตตบงกช ชนิดดอกขาวซ้อนเรียกว่าสัตตบุษย์

ชื่อสามัญภาษาอังกฤษ Sacred lotus หมายถึงบัวหลวงซึ่งเป็นเครื่องสักการะ

ชื่อพฤกษศาสตร์ Nelumbo nucifer-Gaertn. Sym Nelumbium Specioseucm, Willd วงศ์ Nymphaeaceae ถิ่น อินเดีย

ต้นพุทธรักษา

ต้นพุทธรักษา ชื่อภาษาอังกฤษว่า Canna ชื่อพฤกษศาสตร์ Canna indica Linn. วงศ์ Cannaceae ถิ่น อินเดีย และมีในถิ่นร้อนอื่น ๆ อีก แต่ไม่ทราบว่าผู้ใดนำมาจากประเทศไหนเมื่อไร เพราะเหตุใดจึงเรียกไม้ต้นนี้ว่า ต้นพุทธรักษา เพราะไม่ใช่เป็นต้นไม้ถิ่นกำเนิดในประเทศไทย

ได้พยายามค้นคว้าจากตำราต่างประเทศ ไม่น้อยกว่า ๑๐ เล่ม ปรากฏว่าต้นพุทธรักษานี้มีมากชนิดมีถิ่นกำเนิดอยู่มากประเทศ หาเค้ามูลตามความต้องการไม่ได้ จึงย้อนมาพลิกหนังสือ Tropical Planting and gardening แต่งโดย H.E. Macmillan อีกครั้งหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ได้ค้นมาหลายเที่ยว เพราะเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับประเทศอินเดียและลังกาซึ่งเป็นดินแดนพระพุทธศาสนา พลิกอ่านเรื่อยไปจนถึง Ornamental Seeds ซึ่งกล่าวถึงเมล็ดพืช ฯ ก็พบข้อความตีพิมพ์ไว้ว่า Canna indica Butsarana, S, (=Help. from Buddha seedsblack round or oval of the size of small peas, very hard, use in rosaries by Buddhist worshippers) ซึ่งถอดข้อความโดยคร่าว ๆ ก็ว่า ต้นแคนนาอินเดียนี้มีชื่อสามัญว่าพุทธสรณะ มีความหมายว่า พระพุทธเจ้ารักษาเมล็ดสีดำหรือกลมรูปไข่ ขนาดเมล็ดถั่วเล็ก ๆ แข็งมาก ใช้สำหรับทำลูกประคำในพิธีสวดมนต์ของพุทธศาสนิกชน เมื่อพบบทความนี้ก็ดีใจมาก ที่ได้ทราบว่าต้นพุทธรักษานั้นเป็นพรรณไม้มาจากประเทศอินเดียแน่ และชื่อสามัญที่เรียกกันพื้นเมือง ก็ตรงความหมายแห่งคำพุทธรักษานั่นเอง ท่านผู้นำเข้ามาคงทราบความหมายอยู่ แล้วจึงใช้ชื่อต้นไม้นี้ว่าพุทธรักษา

ครั้นต่อมาอีก ๕ วัน ได้รับหนังสือ Jn garden of Hawaii แต่งโดย Marie C. Neal (พิมพ์ ค.ศ. ๑๙๖๕) ซึ่งสั่งซื้อไปเพิ่งส่งมาถึง พลิกอ่านดูพบเรื่องราวเกี่ยวกับต้นพุทธรักษา นอกจากที่ได้พบในหนังสือเล่มก่อนแล้ว ยังได้ข้อความเพิ่มเติมแปลกไปอีกว่า A legend tells of on evil man who climbed the hill where Buddha was to pass and hurled a boulder at him. The boulder broke and a small piece struck Buddha on the foot. Blood trickled down, and up sprang a canna. The earth opened and swallowed

the evil man, who was never seen again. ถ้าจะถอดข้อความโดยไม่พิถีพิถันนัก ก็ได้ประวัติเรื่องราวมากขึ้นอีกว่า "มีเรื่องเล่าสืบกันมาแต่โบราณว่าได้มีคนใจชั่วช้า (หมายถึงพระเทวทัต ขึ้นไปบนเขาลูกหนึ่ง ซึ่งอยู่ในทางที่พระพุทธองค์ทรงผ่านมา คนใจชั่วช้านั้นผลักก้อนหินลงมาเพื่อทำอันตรายแด่พระองค์ท่าน ก้อนหินแตกกระจาย และเศษหินชิ้นหนึ่งกระเด็นถูกพระบาท พระโลหิตหยดลงพื้นดิน ก็เกิดต้นพุทธรักษางอกขึ้นมาทันทีต้นหนึ่ง ในทันใดนั้นแผ่นดินก็แยกออก และสูบคนชั่วช้านั้นจมลงไปมิได้มีโอกาสกลับขึ้นมาให้ใครเห็นได้อีกเลย"

ทั้งนี้เป็นเรื่องเนื่องในพระพุทธประวัติ ซึ่งไม่มีปรากฏในทางที่เรารับ เข้ามาในภาษาไทย แต่ทางฝรั่งเขามีปรากฏเป็นเรื่องเดิมที่มาของต้นพุทธรักษาดังนี้ เข้าใจว่าได้เค้าเรื่องมาจากอินเดีย

ลักษณะของต้นพุทธรักษา เป็นต้นไม้ที่มีเง่าอย่างขิงข่า แตกต้นเป็นกอต้นสูงประมาณ ๒—๔ ฟุต ลำต้นอ่อนนุ่มใบเป็นรูปหอกกว้างออกดอกจากยอดของลำต้นเป็นช่อมาก ดอกบานแล้วก็โรยร่วงไปดอกใหม่ก็บานมาแทน จนหมดช่อแล้วก็เริ่มติดเมล็ด ไม่ออกดอกในลำต้นนั้นอีก ดอกจะออกจากต้นใหม่เสมอ ออกดอกตลอดปี ดอกต่างๆ กัน ตามชนิด พันธุ์เล็กบ้างใหญ่บ้าง ในระยะหลังมีการผสมพันธุ์ใหม่แปลก ๆ ต้นเตี้ยบ้าง สูงบ้างมีสีต่าง ๆ มากสี นับแต่สีขาว สีนวล สีเหลืองแก่ เหลืองอ่อน ชมพูแก่ ชมภูอ่อนแดงแก่ แดงอ่อน ดอกเดียวมีหลายสี และบางทีก็มีกระ สั่งซื้อได้จาก อเมริกา ฝรั่งเศสและอินเดีย

พุทธรักษา ชอบดินอุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์วัตถุ ความชุ่มชื่นในดินสูง ต้องการแสงแดดมาก ลำต้นที่ออกดอกแล้ว ให้ตัดถึงโคนทิ้งไป ถ้ากอใหญ่ ควรรื้อปลูกใหม่ใส่ปุ๋ยใหม่ทุก ๆ ๖ เดือน ขยายพันธุ์แยกหน่อหรือเพาะเมล็ด

พุทธรักษาเป็นไม้ที่เป็นมงคลนาม แม้จะเป็นมงคลนามประการใดก็ตาม พุทธศาสนิกชน ก็ควรจะปฏิบัติตนให้เป็นมงคล จึงจะประสบความเจริญ

ในเรื่องมงคลนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรมี ๑๑ บท แยกเป็นรายละเอียด ๓๘ ข้อ

มงคลคือเหตุแห่งความเจริญ เครื่องหมายแห่งความเจริญ หรือความก้าวหน้า ซึ่งผู้ใดปฏิบัติได้ครบถ้วนทั้ง ๓๘ ข้อแล้ว ผู้นั้นจะเจริญก้าวหน้า ไม่ว่าจะอยู่ ณ ถิ่นแดนใด ก็ย่อมจะประสบศิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคลทุกประการ

ในที่นี้จะขอนำพระราชนิพนธ์ มงคลสูตรคำฉันท์ ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ ๖ เฉพาะบทที่ ๑ มาตีพิมพ์ไว้เพียง ๑ บทก่อน

ใช้ทำนองสวดสรภัญญะได้ตลอดทำนองเพลงต้อยติ่ง

บทที่ ๑

หนึ่งคือบ่อคบคนพาล เพราะจะพาประพฤติผิด หนึ่งคบกะบัณฑิตเพราะจะพาประสบผล หนึ่งกราบและบูชาอภิปูชะนีย์ชน ข้อนี้แหละมงคล อดิเรกอุดมดี

ความหมาย ๑ ไม่คบคนพาล ๒ ให้คบบัณฑิต ๓ บูชาบุคคลและสิ่งที่เนื่องด้วยบุคคลที่ควรบูชาคือพระรัตนตรัย และบัณฑิตผู้ทรงคุณความดีแล้วผู้นั้นจะประสบความเจริญ

สหชาติของพระโพธิสัตว์ ๗

๑.	ราหุลมาตา เทวี	พระเทวีมารดาพระราหุล (พระนางยโสธรา)
๒.	ฉนฺโน อมจฺโจ	ฉันนะอำมาตย์ (พระฉันนะ)
๓.	กาฬุทายิ อมจฺโจ	กาฬุทายีอำมาตย์ (พระกาฬุทายีเถระ)
๔.	อานนฺโท ราชกุมาโร	อานนทราชกุมาร (พระอานนทเถระ)
๕.	กณฺฐโก อสฺสราชา	ม้ากัณฐกะอัศวราช
๖.	มหาโพธิรุกฺโข	ต้นมหาโพธิ์ที่ทรงตรัสรู้
๗.	จตสฺโส นิธิกุมฺภิโย จ	ขุมทรัพย์ทั้งสี่ทิศ

"ชาตกนิทานกถาที่สุ หิ ยสฺมึ ปน สมเย อมฺหากํ โพธิสตฺโต ลุมฺพินีวเน ชาโต ตสฺมึเยว สมเย ราหุลมาตาเทวี, ฯลฯ นิธิกุมฺภิโย จ ชาตา."

(จาก เวสสันตรทีปนี ภาค ๑ น. ๑๒๐)

ต้นพระศรีมหาโพธิ

ต้นไม้สำคัญยิ่งที่เกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนา ซึ่งควรแก่การที่จะรู้จะเห็นจะสักการบูชา และทราบประวัติที่แท้จริง ก็คือต้นพระศรีมหาโพธิ ซึ่งทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณความจริงแล้วต้นพระศรีมหาโพธินี้ชาวไทยแม้แต่เด็ก ๆ ก็รู้จัก เพราะปลูกอยู่ตามวัดทุกวัด แต่ก็รู้จักกันแต่เพียงว่าต้นโพธิ ที่รู้มากกว่านั้นก็เพียงว่าเป็นต้นไม้ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ภายใต้ควงพระศรีมหาโพธิต้นนี้เท่านั้น ส่วนมากไม่ทราบประวัติว่าในต่างประเทศเขานับถือเช่นไร และต้นพระศรีมหาโพธินี้ได้ผ่านอุปสรรคอย่างร้ายแรงมาปานใดจึงได้พ้นธุ์ รอดมาได้จนถึงบัดนี้ นับว่าเป็นที่ ๔ ซึ่งผู้เขียนจะขอนำประวัติย่อ ๆ มาให้ทราบดังต่อไปนี้คือ

สถานที่ต้นพระศรีมหาโพธิต้นที่ทรงตรัสรู้นั้นตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเนรัญ-ชรา ปัจจุบันอยู่ในตำบลพุทธคยา ในรัฐพิหาร ซึ่งมีเมืองปัตนา เป็นเมืองหลวงของรัฐเดิมอยู่ห่างฝั่งแม่น้ำเพียง ๒๐๐ เมตรก่อนที่จะไปถึงยังสถานที่ตรัสรู้จะเห็นพระวิหารมหาโพธิพระเจดีย์ ๔ เหลี่ยม สูงตระหง่านประมาณ ๑๗๕ ฟุตจากพื้นดิน เมื่อเดินเข้าไปใกล้จะเห็นว่าสถานที่รอบ ๆ ที่ตรัสรู้นี้ ตั้งอยู่ในที่ลุ่ม ลึกจากระดับพื้นเนินต่ำลงไปประมาณ ๕ เมตร ตามบันทึกของหลวงจีนถังซำจั๋งได้กล่าวไว้เมื่อคราวไปสืบศาสนาในประเทศอินเดียเมื่อ พ.ศ. ๑๑๗ กล่าวว่าบริเวณรอบพระศรีมหาโพธิ มีวิหารใหญ่ ๓ หลัง ซึ่งบรรจุพระสงฆ์ได้ถึง ๑,๐๐๐ รูป

ต้นพระศรีมหาโพธิ ต้นที่ ๑

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะราชกุมาร เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ทรงบรรพชา แล้วทรงศึกษาจากสำนักอาฬ้ดาบส และอุทกดาบสจนจบภูมิทรงเห็นว่าไม่เป็นทางตรัสรู้ จึงลาครูมุ่งตรงไปยังคยาสีสะประเทศ พักอยู่ที่คยาสีสะชั่วระยะหนึ่งจึงเสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม เริ่มทำทุกรกิริยาที่นั่น ทรงอาศัยแม่น้ำเนรัญชรา เป็นที่อาบและดื่ม

เมื่อทรงเห็นว่าไม่เป็นทางตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์จึงทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางใจ โดยเริ่มเสวยพระกระยาหาร ณ วันเพ็ญวิสาขมาสกลางเดือน ๖ นั่นเองตอนเช้า พระองค์รับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา เสร็จเสวยพระกระยาหารแล้วเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงทำการอธิษฐานลอยถาดว่า "ถ้าหากจะได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วไซร้ ขอให้ถาดทองคำจงลอยทวนกระแสน้ำ" ทันใดถาดทองก็ลอยทวนกระแสน้ำไปได้ประมาณ ๘๐ ศอกก็จมลง พระองค์กลับไปประทับอยู่ในดงสาละ จนเย็นจึงเสด็จไปยังต้นโพธิ (อัสสัตถพฤกษ์) ทรงรับหญ้ากุสะ ๘ กำมือจากโสตถิยะพราหมณ์แล้วเสด็จตรงไปยังต้นโพธิ ทรงลาดหญ้ากุสะ ๘ กำมือนั้นทำเป็นที่ประทับนั่งพร้อมทั้งทรงอธิษฐานจิตว่า "ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังมิได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วไซร้ ตราบนั้นข้าพเจ้าจะมิยอมลุกขึ้นจากอาสนโพธิบัลลังก์นี้ ถึงแม้เลือดเนื้อจะเหือดแห้งไป จะเหลืออยู่เพียงหนังเส้นเอ็นกระดูกก็ตามที" (หญ้ากุสะที่โสตถิยะพราหมณ์ถวายนั้นไม่ใช่หญ้าคา หากเป็นต้นตะไคร้หอม Citronella ชื่อพฤกษศาสตร์ว่า Cymbopogon nardus)

ณ คืนวันเพ็ญวิสาขมาส ในเวลาปัจจุสมัยใกล้สว่าง พระองค์ก็ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ภายใต้ร่มอัสสัตถพฤกษ์ ต่อมาได้นามว่า "พระศรีมหาโพธิ"

พระศรีมหาโพธิต้นที่ ๑ นี้ มีอายุได้ประมาณ ๒๗๒ ปี ได้ถูกพระมเหสีองค์ที่ ๔ ของพระเจ้าอโศกมหาราช ใช้สาวใช้นำยาพิษและน้ำร้อนซ่อนใส่ภาชนะไปรดโคนต้นพระศรีมหาโพธิ เป็นเหตุให้ถึงตาย

มีเรื่องเล่าย่อ ๆ ว่า หลังจากพระเจ้าอโศกมหาราชนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ทรงศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงเผยแพร่พระพุทธศาสนา

อย่างมากมาย เป็นต้นว่าได้ทรงสร้างพระเจดีย์ถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ พร้อมด้วยเสาศิลาจารึกปักไว้เป็นเครื่องหมาย เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบว่าสถานที่นั้น ๆ เป็นสถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ และแสดงพระปฐมเทศนา และเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นต้น

ส่วนพระองค์นั้นทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในสถานที่ตรัสรู้ คือต้นพระศรี-มหาโพธิ เป็นอย่างยิ่งมากกว่าแห่งอื่น บางครั้งถึงกับทรงมอบพระราชสมบัติให้พวกเสนามาตย์ดูแลรักษาราชกิจแทนพระองค์ โดยพระองค์ไปประทับอยู่ใกล้ต้นพระศรีมหาโพธิเป็นแรมเดือน ทรงสนพระทัยต่อต้นพระศรีมหาโพธิมากกว่าพระอัครมเหสีทั้งสี่พระองค์ จึงเป็นเหตุให้พระมหิสุนทรีพระมเหสีองค์ที่ ๔ น้อยพระทัย คิดหาทางที่จะเอาชนะพระราช-สวามีและต้นพระศรีมหาโพธิให้จงได้

ครั้งแรกได้ให้นางสาวใช้ชื่อ "นครา" นำสารไปกราบทูลเชิญพระเจ้าอโศกมหาราชให้เสด็จกลับสู่พระราชวัง แต่พระเจ้าอโศกมหาราชไม่ยอมเสด็จกลับ พระองค์กลับเสด็จไปเจริญกรรมฐาน ณ ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ พระมหิสุนทรีได้ทรงทราบยิ่งโทมนัสยิ่งนัก จึงคิดหาทางที่จะทำลายต้นพระศรีมหาโพธิด้วยแรงจิตริษยาให้จนได้ พระนางจึงให้นางนคราสาวใช้นำยาพิษและน้ำร้อนใส่ภาชนะปกปิดซ่อนเร้นมิให้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเห็น ครั้นถึงต้นพระศรีมหาโพธิแล้วกระทำประหนึ่งว่าสนใจเลื่อมใสในต้นพระศรีมหา-โพธิ พอพระเจ้าอโศกมหาราชทรงประทับหลับพระเนตรเจริญพระกรรมฐานอยู่ นางสาวใช้ได้โอกาสจึงเอายาพิษผสมกับน้ำร้อนราดลงที่ตรงรากโดยรอบต้นพระศรีมหาโพธิจากการกระทำในทำนองนี้หลายครั้งหลายหน ต้นพระศรีมหาโพธิก็เริ่มเหี่ยวแห้งอับเฉาลงทุกที ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชทอดพระเนตรเห็นต้นพระศรีมหาโพธิเหี่ยวเฉาแห้งลงอย่างผิดสังเกตเช่นนั้น ทรงสำคัญว่าคงจะเป็นเพราะอกุศลผลวิบากแห่งกรรมที่พระองค์ได้ทรงกระทำไว้แต่ปางหลังจึงโทมนัส เสด็จนิวัตกลับพระราชวังด่วน การเสด็จกลับคืนพระราชวังนี้เป็นที่ยินดีปรีดาของพระนางมหิสุนทรีอย่างยิ่ง

ความโทมนัสที่เกิดแก่พระเจ้าอโศกมหาราชครั้งนี้ใหญ่หลวงนักไม่สามารถจะหักห้ามความโทมนัสได้ ในคืนวันหนึ่ง พระองค์เสด็จลงไปในพระราชอุทยานแต่พระองค์เดียว ทรงรำลึกถึงต้นพระศรีมหาโพธิมิสร่างเลย ในที่สุดพระองค์ก็ประชวรเป็นลมล้มลง

ฝ่ายพระนางมหิสุนทรี ซึ่งคอยเฝ้าดูความเคลื่อนไหวของพระสวามีอยู่ทุกระยะ เมื่อเห็นเช่นนั้นก็รีบเข้าไปประคองร่างของพระเจ้าอโศกมหาราชทันที ได้ทำการปฐมพยาบาลจนพระองค์หายฟื้นคืนพระสติ พระนางเห็นฟื้นคืนสติมาดีแล้ว จึงทรงพระดำริว่าถ้าแม้นไม่กราบทูลเรื่องราวความจริงทั้งหมดให้ทรงทราบ เห็นทีว่าพระองค์จะต้องสวรรคตเป็นแน่แท้ จำเป็นต้องกราบทูลความจริงให้ทรงทราบเสียดีกว่า จึงเรียกนางนคราสาวใช้มากราบทูลความจริงแต่ต้นจนตลอด พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทราบความจริงเช่นนั้นก็ทรงคลายความโทมนัสใจเสียได้กลับมีความชื่นชมโสมนัสปิติยินดีขึ้น รุ่งขึ้นพระองค์พร้อมด้วยทหารนำภาชนะอันเต็มด้วยนมโคบริสุทธิ์ถึง ๑๐๐ ตัว มุ่งหน้าไปยังต้นพระศรีมหาโพธิ รับสั่งให้แผ้วถางทำความสะอาดโคนต้นพระศรีมหาโพธิโดยเรียบร้อยอย่างดีแล้ว ทรงหลั่งน้ำนมโครดลงที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิพร้อมกับทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า "ตราบใดที่หน่อแง่ต้นพระศรีมหาโพธิยังมิงอกขึ้น ตราบนั้นข้าพเจ้าจะมิยอมจากต้นพระศรีมหาโพธินี้เป็นแน่แท้ แม้ชีวิตจักวอดวายตายลงไปข้าพเจ้าก็จะยอมตายถวายชีวิต เพื่อบูชาต้นพระศรีมหาโพธิแต่ประการเดียว" พระองค์ทรงหมอบพระวรกายลงแทบพื้นพสุธาอยู่ ณ โคนพระศรีมหาโพธินั้น

ด้วยสัจจวาจาธิษฐานของพระองค์ เพียงไม่กี่วันต้นพระศรีมหาโพธิที่เหี่ยวแห้งตายไปนานวันกลับมีหน่อน้อยงอกขึ้นที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิอย่างอัศจรรย์ยิ่ง พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทอดพระเนตรเห็นก็ทรงโสมนัส รับสั่งให้ทหารทำกำแพงรอบล้อมต้นพระศรีมหาโพธิอย่างแข็งแรง เพื่อป้องกันบุคคลภายนอกและอันตรายต่าง ๆ ที่พึงจะเกิดขึ้นแก่ต้นพระศรีมหาโพธิต้นนี้ประมาณ ๒๗๒ ปี

พระศรีมหาโพธิ ต้นที่ ๒

หน่อต้นพระศรีมหาโพธิได้เจริญเติบโตจากต้นที่ ๑ โดยลำดับมาจนถึง พ.ศ. ๑๑๔๓ ถึง ๑๑๖๓ กษัตริย์ชาวฮินดูแห่งแคว้นเบงกอล พระนามว่า สาสังกา ผู้ประกาศเป็นอิสระไม่ยอมเป็นเมืองขึ้นต่อกษัตริย์ชาวมคธ พระนามว่า ปรณวรมาอีกต่อไป จึงกรีธาทัพมุ่งหน้าไปยังดินแดนแห่งต้นพระศรีมหาโพธิทันที เพื่อทำลายขวัญของกษัตริย์และประชาชนให้เสียไปในชั้นแรกก่อน แล้วจึงย้อนเข้าตีเมืองหลวงในภายหลัง ทั้งนี้เพราะต้นพระศรีมหาโพธิต้นที่ ๒ กลายเป็นต้นไม้ที่ชาวพุทธเคารพนับถือกราบไหว้บูชากันมากมายทั่วดินแดนแห่งนี้ ทำให้การขยายตัวทางพุทธศาสนากว้างขวางมากขึ้น ศาสนาฮินดูได้อับเฉาเสื่อมสลายตัวไป

เมื่อกษัตริย์ชาวฮินดูได้เข้ายึดต้นพระศรีมหาโพธิได้สมพระทัยแล้ว จึงรับสั่งให้ทหารในกองทัพรานกิ่งก้านสาขา ตัดต้นก่นรากต้นพระศรีมหาโพธิจนหมดสิ้น รากต้นพระศรีมหาโพธิไชชอนไปทางทิศใดก็รับสั่งให้ขุดรากนั้นออกจนไม่มีเหลือ ใช่แต่เท่านั้นพระองค์ยังรับสั่งให้เอาฟางอ้อยต่างเชื้อเพลิง วางสุมลงบนตอแห่งต้นพระศรีมหาโพธิแล้วราดน้ำมันจุดไฟเผา ด้วยประสงค์จะมิให้หน่อได้มีโอกาสงอกขึ้นอีกเลย

ครั้นแล้วพระองค์พร้อมด้วยหมู่ทหารได้เข้าไปยังพระมหาวิหาร แล้วตรัสให้เสนาบดีนำพระพุทธปฏิมาปางมารวิชัยเนื้อหินทราย ออกไปจากมหาวิหาร แต่เผอิญเสนาบดีเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า คิดว่าถ้ามาตรแม้นนำพระพุทธรูปองค์นี้ออกไปเสียจากวิหารแล้วก็เกรงว่าจะเกิดไม่ทันพระศรีอารย์ แต่ถ้าไม่นำออกไปตามพระบัญชาก็จะต้องถูกประหารชีวิต จึงกราบทูลว่าพระพุทธรูปนี้ใหญ่โตมาก ยากที่จะนำออกไปในวันนี้ได้ ขอโอกาสสัก ๗ วันเพื่อหาทางนำพระพุทธรูปองค์นี้ออกไปจากวิหารให้จงได้ พระเจ้าสาสังกาทรงยอม ฝ่ายเสนาบดีได้เริ่มใช้แผ่นอิฐมาก่อเป็นกำแพงกั้นกำบังพระพุทธรูปไว้อย่างมิดชิด พร้อมกับตั้งประทีปโคมไฟบูชาไว้ภายในกำแพงที่กั้นบังไว้ ครั้นครบ ๗ วันก็ไปกราบทูลว่าได้นำพระพุทธรูปออกไปจากพระมหาวิหารแล้ว

พระเจ้าสาสังกาพอได้สดับคำเช่นนั้นแทนที่พระองค์จะทรงยินดี กลับเสียพระทัยถึงกับอาเจียนพระโลหิตและล้มลงต่อหน้าหมู่ทหาร แล้วสวรรคต ณ สถานที่นั้นเอง

ในขณะที่กองทัพพระเจ้าสาสังกา รอทัพอยู่ ณ พุทธคยานั้น กษัตริย์ชาวมคธ นามว่า ปรณวรมาก็ได้เสด็จยกทัพมาถึงพอดี ฝ่ายพวกกองทัพของพระเจ้าสาสังกาซึ่งต่างอกสั่นขวัญหนีอยู่ก่อนแล้วก็ยิ่งเสียขวัญแยกย้ายหนีเอาตัวรอดไป

พระเจ้าปรณวรมา เมื่อได้เห็นเหล่าทหารของพระเจ้าสาสังกาแตกทัพหนีไป พระองค์จึงได้เข้ายึดดินแดนพุทธคยาไว้ ครั้นตรวจดูบริเวณทรงเห็นต้นพระศรีมหาโพธิถูกทำลายลงย่อยยับจนไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย

พระองค์ทรงเสียดายต้นพระศรีมหาโพธิเป็นอย่างยิ่ง จึงรับสั่งให้ทหารพร้อมทั้งชาวบ้านร่วมกันรีดนมโคได้ ๑,๐๐๐ ตัว ครั้นได้น้ำนมแล้วจึงทรงตั้งจิตอธิษฐานรดน้ำนมลงตรงบริเวณหลุมต้นพระศรีมหาโพธิต้นเก่าโดยรอบว่า ถ้ามาตรแม้นหน่อแห่งต้นพระศรีมหาโพธิยังไม่งอกขึ้นตราบใด ตราบนั้นข้าพเจ้าจักไม่ยอมจากสถานที่นี้ ข้าพเจ้ายอมถวายชีวิตเพื่อบูชาอุทิศต่อต้นพระศรีมหาโพธิตลอดสิ้นลมปราณ

ด้วยสัจจวาจากิริยาอธิษฐานของพระองค์ หน่อน้อยที่ ๓ ของต้นพระศรีมหาโพธิไม่ช้าวันก็งอกขึ้นมาอย่างน่าอัศจรรย์ พระองค์เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นหน่อน้อยงอกขึ้นมาก็เกิดปีติโสมนัส จึงสั่งการให้สร้างกำแพงล้อมต้นพระศรีมหาโพธินั้นไว้ เพื่อป้องกันมิให้ศัตรูเข้ามาทำลายได้อีกต่อไป

ต้นพระศรีมหาโพธิต้นที่ ๒ นี้มีอายุได้ ๘๗๑ ปีถึง ๘๙๑ ปี

พระศรีมหาโพธิ ต้นที่ ๓

ในราว พ.ศ. ๑๒๐๐ เศษ พระวิหารทั้ง ๓ หลัง รวมทั้งกำแพงล้อมพระวิหาร ได้ถูกกษัตริย์ชาวมุสลิมเข้าทำลายจนปรักหักพังไม่มีชิ้นดีเหลืออยู่เลย ปูชนียวัตถุในบริเวณนั้นถูกทำลายลงด้วยน้ำมือของชาวมุสลิมหมดสิ้น เว้นแต่ต้นพระศรีมหาโพธิเท่านั้นที่กษัตริย์ชาวมุสลิมมิได้ทำลายแต่อย่างใด บรรดาซากถาวรวัตถุที่ปรักหักพังได้ล่วงหล่นทับถมลงในบริเวณพื้นที่นี้สูงขึ้นจากพื้นดินประมาณ ๕ เมตร

ตกมาถึง พ.ศ. ๒๔๒๑ นายพล ลอร์ด คันนิงแฮม ผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีของอังกฤษพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอินเดีย ได้ทำหนังสือขออนุญาตจากรัฐบาล เพื่อทำการขุดซากปรักหักพังเหล่านี้ หลังจากได้รับอนุญาตจากรัฐบาลแล้วก็เริ่มทำการขุดค้นปูชนียวัตถุซึ่งฝังจมอยู่ใต้ดินขึ้นมา เราจึงเห็นว่าบริเวณต้นพระศรีมหาโพธิอยู่ในที่ลุ่มลึกลงไปจากพื้นระดับดินถึง ๕ เมตร ก่อนที่จะเข้าถึงต้นพระศรีมหาโพธิจะต้องเดินลงไปทางบันไดด้านหลังต้นพระศรีมหาโพธิ

ต้นพระศรีมหาโพธิต้นที่ ๓ นี้ ได้มีอายุและเจริญเติบโตมาจน พ.ศ. ๒๔๒๑ ในปีนั้นเองท่านนายพล ลอร์ด คันนิงแฮม ได้เดินทางมาสู่พุทธคยาครั้งที่ ๓ ได้เห็นต้นพระศรีมหาโพธิล้มลงไปทางทิศตะวันตก ท่านนายพลได้บันทึกไว้ดังนี้

"ในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ ข้าพเจ้าได้เดินทางมาสู่พุทธคยา ได้เห็นต้นพระศรีมหาโพธิแก่ชรามาก และใน พ.ศ. ๒๔๑๘ ข้าพเจ้าได้มาเยือนพุทธคยาอีกเป็นครั้งที่ ๒ ได้พบว่าต้นพระศรีมหาโพธิแก่โทรมมากอาจจะตายในไม่ช้า ทั้งถูกประชาชนในบริเวณนั้นตัดกิ่งก้านไปทำเชื้อเพลิง" และในปี พ.ศ. ๒๔๒๑ นั้นเอง เมื่อท่านนายพลได้มีโอกาสไปพุทธคยาอีก ปรากฏว่าต้นพระศรีมหาโพธิได้ถูกลมพายุพัดล้มลงไปทางทิศตะวันตกของมหาวิหาร ต้นพระศรีมหาโพธิต้นที่ ๓ นี้มีอายุได้ประมาณ ๑,๒๕๘ ถึง ๑,๒๗๘ ปี

พระศรีมหาโพธิ ต้นที่ ๔ (ต้นปัจจุบัน)

ภายหลังจากที่ท่านนายพล ลอร์ด คันนิงแฮม ได้เห็นต้นพระศรีมหาโพธิต้นที่ ๓ ถูกพายุโค่นล้มตายเช่นกัน จึงได้หาเมล็ดต้นพระศรีมหาโพธิต้นนั้นได้จำนวนมาก แต่ในขณะที่กำลังหาเมล็ดอยู่นั้นได้พบหน่อพระศรีมหาโพธิ ๒ หน่อ หน่อหนึ่งขึ้นสูงประมาณ ๖ นิ้วฟุต ส่วนอีกหน่อหนึ่งสูงประมาณ ๔ นิ้วฟุต จึงขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลผู้ดูแลทำการขุดต้นเก่าออกทิ้งไป แล้วนำต้นใหม่ที่สูง ๖ นิ้วฟุตลงมาปลูกแทนที่ ส่วนอีกต้นหนึ่งได้นำไปปลูกไว้ในที่ไม่ไกลจากต้นเดิมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ท่านนายพลเข้าใจว่าสถานที่ที่พระตถาคตเสด็จประทับยืนทอดพระเนตรยังต้นพระศรีมหาโพธิที่พระองค์ตรัสรู้ตลอด ๗ วัน ที่พวกเราเรียกกันว่าอนิมิสสเจดีย์ แต่ความเห็นนี้ไม่ตรงตามพระบาลีและคนส่วนมากเข้าใจกัน เพราะตามพระบาลีกล่าวไว้ว่าอนิมิสสเจดีย์อยู่ทางทิศตะวันตกของต้นพระศรีมหาโพธิ ต้นพระศรีมหาโพธิ ต้นที่ ๔ นี้ ท่านนายพล ลอร์ด คันนิงแฮม ได้ทำการปลูก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ รวมอายุถึงปัจจุบัน (๒๕๑๕) นี้ได้ ๒ ปี ลำต้นใหญ่ขนาด ๓ คนโอบ สูงประมาณ ๘๐ ฟุตเศษ ขณะนี้รัฐบาลได้เอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อจะให้ต้นพระศรีมหาโพธินี้มีอายุยืนยาวนานที่สุด โดยให้มีนักพฤกษศาสตร์วิทยาตรวจดูทุก ๗ วัน รัฐบาลได้จัดสร้างกำแพงกั้นล้อมต้นพระศรีมหาโพธิไว้เพื่อป้องกันมิให้คนภายนอกเข้าถึงลำต้นได้ แต่ถ้าเป็นชาวต่างประเทศไปนมัสการ เจ้าหน้าที่จะอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้โดยจะไขกุญแจประตูรั้วนำเข้าไปนมัสการถึงต้นได้

เท่าที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่าต้นพระศรีมหาโพธินี้ เป็นต้นไม้สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา พระราชาในสมัยก่อนได้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในต้นพระศรีมหาโพธิเพียงไร จนต้นพระศรีมหาโพธิสืบต่อยืนยงมาจนบัดนี้ แม้ว่าต้นพระศรีมหาโพธิต้นปัจจุบันนี้จะเป็นต้นที่ ๔ ก็ตาม แต่ก็เป็นหน่อสืบเนื่องมาจากต้นที่ ๑ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ได้ไป

นมัสการก็มิได้เสื่อมคลายลงเลย ต่างเก็บใบและเปลือกนำไปสักการะ ณ สถานที่แห่งตน เพื่อให้เกิดผลเป็นพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติสืบต่อไปตลอดกาลนาน

เอกสารอ้างอิง

๑. พระมหาทองยอด ภูริปาโล ปธ. ๙ วัดไทยพุทธคยา อินเดีย

๒. บันทึกต่าง ๆ เกี่ยวกับต้นพระศรีมหาโพธิ ของศาสตราจารย์ศรีนารายน์ ศาสตรี คณบดีแพทย์แผนโบราณลัคเนาว์

หลวงบุเรศรบำรุงการ

ปทุมชาติ กับ อุบลชาติ

ที่เรียกกันว่าปทุม หรือ อุบล และมีชื่ออื่นอีกมาก เช่น โกมุท โกเมศ โกมล นิลปัทม์ นิลุบล นิโลตบล นิโลบล บุษกร ปุณฑริก ลินจง สัตตบงกช สัตตบรรณ และสัตตบุษย์ เป็นต้น นั้นก็คือต้นบัว ดอกบัวนั่นเอง บัวนับเป็นพันธุ์ไม้น้ำชนิดหนึ่งในวง Nymphaeaceae มีเง่าหรือหัวอยู่ในเลนในตม แล้วแตกใบแตกดอกจากเง่าหรือหัว ใบและดอกบางชนิดลอยอยู่เสมอน้ำประเภทหนึ่ง เช่น บัวสาย บัวเผื่อน บัวผัน บัวกระด้ง หรือบัววิกตอเรีย อีกประเภทหนึ่งใบและดอกชูใบชูดอกสูงกว่าพื้นน้ำ ได้แก่บัวหลวง หรือที่สมัยโบราณเรียกว่า ปทุม

ลักษณะบัวต่าง ๆ เหล่านี้ใบและดอกก็มีลักษณะคล้าย ๆ กัน บางชนิดดอกใหญ่ ดอกเล็ก กลีบใหญ่กลีบเล็ก กลีบแข็ง กลีบอ่อน มีสีสรรต่าง ๆ สวยงามมากสี และบางชนิดในดอกหนึ่งมีหลายสีก็มี มีกลิ่นหอมแรง หอมเย็น และไม่หอม บานกลางวันบ้าง กลางคืนบ้าง โดยมากบัวเป็นไม้ที่มีถิ่นที่กำเนิดในประเทศถิ่นร้อน มีกำเนิดในถิ่นหนาวอยู่บ้าง ในประเทศไทยก็มีบัวอยู่หลายชนิดที่น่าดูอยู่เหมือนกัน ในต่างประเทศนั้นได้พยายามผสมพันธุ์แปลก ๆ ขึ้นมาก มีบานกลางวันมากขึ้นในเมืองไทยมีผู้สั่งพันธุ์แปลก ๆ เข้ามาปลูกกันมาก เป็นพันธุ์ไม้ที่น่าสนใจปลูกเป็นไม้ประดับได้สวยงามอ่อนช้อย และยังใช้ดอกมาประดับ และบางชนิดใช้สายรับประทานต่างผักได้อีกด้วย เฉพาะดอกยังใช้เป็นสมุนไพรก็มีมากชนิด เช่นดอกบัวจงกลนีหรือเกษรบัวหลวง เง่าบัวหลวงก็ใช้เป็นสมุนไพรด้วยเหมือนกัน

ผู้เขียนเพิ่งจะเริ่มสนใจเรื่องบัว จึงเขียนเท่าที่พอจะจำได้ผิดพลาดประการใด ขอได้โปรดให้อภัยและแนะนำด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ที่เรียกว่าบัวมีมากอย่าง แต่จะขอกล่าวถึงบัวที่สำคัญของศาสนาพุทธ ซึ่งรู้จักกันทั่ว ๆ ไปว่า บัวหลวง ซึ่งสมัยโบราณเรียกว่าปทุม ดอกปทุมเสียก่อน แล้วจึงจะกล่าวถึงบัวชนิดอื่น ๆ ต่อไป

๑. ดอกบัวหลวงหรือ ปทุมนี้ ท่านผู้อ่านคงหลับตานึกออกว่าลักษณะใบ กลม หนา สีเขียว ก้านใบมีหนาม ส่งก้านใบก้านดอกชูสูงพ้นพื้นน้ำ รูปป้อม ๆ ยาว ๆ ปลายดอกแหลม มีดอกสีแดง หรือชมพูแก่ และขาว มีทั้งชนิดซ้อนน้อยและซ้อนแน่น เกิดตาม คลอง ห้วย หนอง ที่มีเลนมีตม มีกลิ่นหอม อ่อนบ้าง แรงบ้าง เวลาดอกบานแบะมีเกสรหอม กลีบร่วง เกสรร่วงหมด แล้วก็ติดฝัก เป็นช่อใหญ่กลม ๆ มีเมล็ดโผล่ เมล็ดที่เกิดจากฝักนี้ใช้รับประทานได้ทั้งสดและแห้ง

แต่บัวที่อยู่ในตระกูลบัวหลวงนี้มีหลายชนิด รูปร่างและสีต่างกันไปบ้าง แต่ลักษณะใบและดอกชูพ้นผิวน้ำทั้งนั้น และมีชื่อต่าง ๆ กันดังนี้

บัวหลวงดอกสีชมพูแก่หรือสีแดง เรียกว่าบัวแดง

บัวหลวงดอกสีขาวอมเขียวจาง ๆ เรียกว่า บัวหลวงขาว หรือปุณฑริก

บัวหลวงดอกสีชมพูแก่หรือแดง รูปดอกทรงป้อม กลีบซ้อนแน่น เรียกว่า บัวสัตตบงกช

บัวหลวงดอกสีขาวบริสุทธิ์ กลีบซ้อนแน่น กลิ่นหอมแรง เรียกว่า บัวสัตตบุษย์

บัวทั้ง ๔ ชนิดที่กล่าวมาแล้วนี้ ใช้บูชาพระ ถวายพระมาตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณในประเทศอินเดีย และคงนิยมใช้ตลอดมาทุกประเทศที่อยู่ในเครือพระพุทธศาสนา จึงใช้ชื่อสามัญภาษาอังกฤษว่า Sacred Lotus ซึ่งหมายถึงดอกบัวที่ใช้เป็นเครื่องสักการะ คงเรียกกันมาครั้งพุทธกาลแล้ว

ส่วนชื่อพฤกษศาสตร์เรียก Nelumbo nucifer, Gaertn. (Syn. Nelumbium speciosun willd วงศ์ Nymphaeaceae ถิ่นอินเดีย ไทย

บรรดาบัวทั้งสี่ที่กล่าวมานี้ก็คงใช้ชื่อสามัญ และชื่อพฤกษศาสตร์อย่างเดียวกัน

แต่ผู้เขียนได้พบรูปใน Exotica 3 เป็นรูปบัวหลวงสีขาวคล้ายสัตตบุษย์ แต่ในรูปใช้ชื่อว่า Melumbo album Plenum. จะเป็นต้นเดียวกันหรือไม่ ไม่แน่ใจ

เมื่อพูดถึงบัวหลวงหรือปทุมนี้ซึ่งเป็นบัวที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ควรจะรู้ว่าบัวหลวงนี้เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าอย่างไรอีกบ้าง จึงขอนำมากล่าวไว้ย่อ ๆ พอเป็นสังเขป คือ

ดอกบัวหลวงนั้น ชาวพุทธทั้งหลายใช้บูชาพระรัตนตรัยมาแต่โบราณกาล จะมีบางท่านที่สมัยใหม่ใช้ดอกไม้อื่นบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งแม้จะเป็นดอกไม้ที่สวยงามและมีราคามากกว่าดอกบัวก็ตาม ก็คิดว่ายังไม่น่าจะถูกต้องนัก ยิ่งกว่านั้นยังแถมใช้ดอกไม้เทียมทำด้วยวัตถุอื่นอีกด้วย ผู้เขียนว่าใช้ของปลอมหลอกพระ

ถ้าท่านได้อ่านพระไตรปิฎกจะพบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงดอกบัวหลวงไว้มากตอน ทั้งโดยตรงและโดยอุปมาอุปมัยไว้ทั้งทางโลกและทางธรรม ยิ่งกว่านั้นยังเห็นอีกว่า พระอิริยาบถที่เห็นจากพระพุทธรูปนั้น เขียน ถ่าย ในท่าประทับนั่ง ประทับยืน และทรงพระดำเนิน จะมีดอกบัวรองรับ ซึ่งชาวพุทธควรจะได้ทราบไว้บ้าง

บัวหลวงหมายถึงความสะอาดบริสุทธิ์หมดจดไม่กลายเป็นอื่นไปได้ แม้จะเกิดในกองขยะ หยักเยื่อเลนตมที่สกปรกไม่น่าดู ดอกบัวก็คงหอมไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะใบและดอกน้ำจะไม่ขังหรือติดอยู่ได้

ดอกบัวที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยตรงก็คือ ในสมัยหนึ่ง ครหทินน์ ผู้สาวกของนิครนถ์เป็นสหายกับสิริคุตต์ สาวกของพระพุทธองค์ วันหนึ่งครหทินน์เกลี้ยกล่อมสิริคุตต์อุบาสกให้เลื่อมใสในพวกนิครนถ์ อวดอ้างว่านิครนถ์เป็นผู้สารพัดรู้แจ้งทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต สิริคุตต์จึงให้ครหทินน์นิมนต์พวกนิครนถ์ เพื่อทำภัตตกิจที่เรือนตน แล้วจัดการให้คนขุดหลุมใส่อุจจาระลงในหลุมนั้นมีเครื่องปิดเรียบร้อยดี ครั้นถึงกำหนดครหทินน์ก็นำพวกนิครนถ์มา พากันตกลงในหลุมอุจจาระทั้ง หมดสิริคุตต์จึงกล่าวว่า ท่านเป็นผู้รู้สารพัดทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทำไมจึงตกลงในหลุมอุจจาระเล่า แล้วพากันโบยตีปล่อยไป ครหทินน์กับพวกนิครนถ์ได้รับความอับอายแต่แกล้งทำดีต่อด้วยคิดจะแก้ตัว ครั้นได้โอกาสจึงให้สิริคุตต์อาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุไปทำภัตตกิจที่บ้าน ให้ขุดหลุมเอาถ่านเพลิงไม้ตะเคียนใส่ปกปิดให้เรียบร้อย ครั้นถึงเวลาสมเด็จพระศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ได้เสด็จไป ย่างเหยียบลงในหลุม ถ่านเพลิงในหลุมนั้นกลายกลับเป็นดอกบัวรองรับพระบาท ครหทินน์ได้เห็นเช่นนั้นก็ประหลาดใจ เลื่อมใสพระพุทธานุภาพ ดังนั้นเราจึงได้เห็นพระพุทธรูปทุกพระอิริยาบถมีดอกบัวหลวงรองรับ

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงดอกบัวไว้อีกมากแห่ง เช่น อุปมาอุปมัยให้ภิกษุสงฆ์สาวกทำตัวให้เหมือนดอกบัว เพราะดอกบัวแม้เกิดในกองขยะหยักเยื่อริมทางยังมีกลิ่นหอมเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปฉันใด พระสาวกของพระพุทธเจ้าแม้เกิดในหมู่ชนผู้เป็นดังขยะหยักเยื่อย่อมรุ่งเรืองล่วงปุถุชนทั้งหลายผู้มืดด้วยปัญญาฉันนั้น

ทรงตรัสเปรียบบุคคล ๔ ประเภท ที่มีสติปัญญาแตกต่างกันไปกับดอกบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๑. อุคฆฏิตัญญูบุคคลหนึ่ง คือบุคคลที่มีอุปนิสัย สติปัญญาแก่กล้า พอฟังธรรมก็สามารถรู้แจ้ง ในธรรมวิเศษโดยพลัน เปรียบเหมือนดอกบัวโผล่พ้นเหนือน้ำ พอได้รับแสงแดดก็จะบานทันที

๒. วิปัจจิตัญญู หมายถึงบุคคลที่มีอุปนิสัย สติปัญญามากขนาดได้ฟังธรรมคำสั่งสอนอย่างละเอียดแจกแจงให้เข้าใจแล้ว สามารถรู้แจ้งเห็นธรรมวิเศษได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่เติบโตขึ้นมาพอดีกับพื้นน้ำ จะบานในวันรุ่งขึ้น

๓. เนยยบุคคล นั้นหมายความถึง บุคคลที่มีอุปนิสัย สติปัญญาขนาดที่ต้องพากเพียรค้นคว้าไต่ถาม หมั่นศึกษาเล่าเรียน และคบกัลยณมิตร จึงจะสามารถรู้เห็นแจ้งในธรรมได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่เติบโตอยู่ในน้ำ จะผุดขึ้นมาเหนือน้ำแล้วจะบานในวันต่อไป

๔. ปทปรมบุคคล หมายถึงบุคคลที่อุปนิสัย สติปัญญาไม่สามารถรู้แจ้งในธรรมได้เลย แม้จะอธิบายอย่างละเอียดละออพิศดารอย่างไรก็ตาม เปรียบเหมือนดอกบัวที่เติบโตอยู่ใต้น้ำ ไม่สามารถจะโผล่ขึ้นมาเหนือ อยู่เพียงใต้น้ำ เป็นอาหารของปลาและเต่า

นอกจากนี้ยังตรัสว่า ก้อนเนื้อหัวใจคนเรามีสัณฐานคล้ายดอกบัวจึงมีชื่อว่าดวงกมล นิสัยคนเราแตกต่างกันไปตามสัณฐานของรูป อุปมาเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ดังได้ยกมากล่าวแล้ว

ในเรื่องครอบครัว พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนสามีภรรยาให้รู้เรื่องความรักเปรียบเทียบกับดอกบัว ให้ถือคติดังดอกบัวเป็นทางถนอมรักให้มั่นคงว่า ความรักที่แท้ย่อมเกิดจากเหตุ ๒ ประการ คือ บุพเพสันนิวาสกับ การอุปการะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังดอกบัว

งอกงามได้ก็ต้องอาศัยน้ำกับตมประกอบกัน ให้สามีภรรยาถือคติอย่างดอกบัวคือต้องทำประโยชน์เกื้อกูลกันในปัจจุบันตลอดไป ไม่ใช่จะถือว่าอยู่ด้วยกันมานาน

มีกล่าวไว้อีกมากมายล้วนแต่เป็นคติเปรียบเทียบความดี ทั้งในทางโลก ทางธรรม ให้พุทธศาสนิกชนทราบซึ้งในดอกบัว และใช้ดอกบัวเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย เป็นการผูกพันจิตใจให้ระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงนับว่าดอกบัวเป็นบุษชาติหรืออุบลชาติอันวิเศษสุดในทางพระพุทธศาสนา ใช้มากันตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนบัดนี้

สรรพคุณทางสมุนไพร บัวประเภทที่อยู่ในกลุ่มบัวหลวงนี้ใช้เกสรปรุงเป็นยาหอมชูกำลังทำให้ชื่นใจ ส่วนเง่าของบัวนั้นโตเท่าขนาดแขน ภายในเป็นรูโปร่ง เป็นท่อน ๆ ตอน ๆ มีตอนคอดมาต่อไว้ เง่าและเมล็ดบัวรสหวานเย็น มันเล็กน้อย บำรุงกำลัง แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้เสมหะ แก้พุพอง แก้ดี แก้ราก นอกจากใช้เป็นยาแล้วเง่าบัวหลวงยังใช้ปรุงเป็นอาหารได้ทั้งคาวหวาน คนจีนนิยมใช้มาก ส่วนเมล็ดบัวใช้เป็นอาหารได้ทั้งสดทั้งแห้งและเมล็ดแห้งใช้ทำแป้งได้ดี

การขยายพันธุ์ เพาะจากเมล็ด แยกหน่อจากเง่า บัวหลวงถ้าเพาะแล้วปลูกในโอ่งในกระถางที่แคบเล็ก ดอกก็เล็กน่าดูเหมือนกัน

นอกจากบัวหลวงแล้วขอกล่าวถึงบัวชนิดอื่น คือ

๑. ป้านคำ หรือ ป้านสังก้อน (เชียงใหม่) ชื่อพฤกษศาสตร์ Nymphaea cyanca Syn. Nymphaea stellata. Willd. Var. Cyanea, Hook. f. Th ลักษณะคล้ายบัวเผื่อนบัวผัน แต่ดอกสีครามแก่แต่เปลี่ยนสีดอกจางลงได้ ดอกขนาดปานกลาง ราว ๑๕ ซ.ม. ดอกมีกลิ่นหอมกว่าดอกบัวเผื่อน ดอกบานกลางวัน โดยมากเรียกกันว่า บัวขาบหรือนิลบล หรือนิโลบล นิโลตบล

ขยายพันธุ์จากเง่า ดูจะหายาก

๒. Nymphaea lotus, Linn. Var Pubescens. Hook. f. & Th. จะเรียกว่าบัวกินสายก็พอจะได้ เพราะทุกชนิดรับประทานสายต่างผักได้ มีหลายชนิดคือ

(๑) Nymphaea, Lotus Linn. เป็นพันธุ์จากต่างประเทศ ดอกขาว เล็กสายเล็ก หัวขม เรียกกันว่า บัวขม มีกลิ่นหอม บานกลางวัน

(๒) พันธุ์ดอกขาว หรือขาวแกมชมพูเรื่อ ๆ ขนาดกลาง ซึ่งมีมากตามทุ่งนา และรับประทานสายกันนั้น เรียกว่า บัวกินสาย มีกลิ่นหอมน้อย ๆ บานกลางวัน

(๓) พันธุ์ดอกขาวใหญ่ (ขาวปลอด) ดอกใหญ่ ๒๐–๒๕ ซ.ม. เป็นพันธุ์จากต่างประเทศ เรียกกันว่า สัตตบุษย์ มีกลิ่นหอม บานกลางวัน

(๔) พันธุ์ดอกแดง หรือชมพูแก่ ดอกใหญ่ขนาด ๑๕–๒๐ ซ.ม. มีกลิ่นหอมแรง เป็นพันธุ์มาจากต่างประเทศ บานกลางวัน เรียกว่า บัวสัตตบรรณ

(๕) พันธุ์ดอกสีชมพูอ่อน กลีบซ้อนหยุกหยิกมากจนเกสรตัวผู้ไม่มี และมีเมล็ดก็ไม่สมบูรณ์ และดูผาดก็คล้ายดอกกุหลาบ กลีบซ้อนหยุกหยิกชนิดหนึ่ง มีกลิ่นหอม เข้าใจว่าเป็นลูกผสมจากต่างประเทศแต่ใช้ทำยา เรียกกันว่า บัวจงกลณี บานกลางวัน

บัวทั้ง ๕ ชนิดนี้ท้องใบเป็นขน จึงมี Variety Pubescens แต่ทุกพันธุ์รับประทานสายได้ทั้งนั้น ขยายพันธุ์ใช้หางไหล หรือ ไหล (Stolon)

๓. บัวเผื่อน ชื่อพฤกษศาสตร์ Nymphaea Stellata, Willd เป็นพวกบัวสาย ดังกล่าวมาแล้ว มีเง่าอยู่ในโคลนเลน แตกสายส่งใบส่งดอกขึ้นมาเสมอน้ำ ดอกสีขาวมีกลิ่นหอม ใหญ่ราว ๘—๑๘ ซ.ม. ดอกบานกลางวัน มีขึ้นอยู่ตามท้องนาทั่วไป ขยายพันธุ์ใช้หน่อ หรือเง่าหรือเมล็ดก็ได้

๔. บัวผัน ชื่อพฤกษศาสตร์ Nymphaea Stellata, Willd เป็นพวกบัวสาย เหมือนกับบัวเผื่อนดังกล่าวมาแล้ว ขึ้นอยู่ตามท้องนาทั่วไป ขนาดของดอกราว ๘—๑๘ ซ.ม แต่ดอกสีครามอ่อนเมื่อแรกบาน มีกลิ่นหอม ดอกบานกลางวัน ขยายพันธุ์ใช้หน่อหรือเง่าหรือเมล็ดเพาะ

สรรพคุณทางสมุนไพร บรรดาบัวสายต่าง ๆ ของไทยเรา ใช้ดอกเป็นยาแต่งกลิ่นหอมบำรุงกำลัง ทำให้ใจชุ่มชื่น

๕. บัวสุธาสิโนบล ชื่อพฤกษศาสตร์ Nymphaea Capensis, Var Zanzibariensis Casp, เป็นพวกบัวสาย แต่ดอกใหญ่ราว ๑๐—๒๐ ซ.ม. ดอกสีม่วงหรือสีครามแก่อมม่วง หรือกุหลาบแก่ หลังกลีบนอกสีเขียวปลอด ใบมีจุดหรือขีดดำ มีกลิ่นหอมแรงมาก

บานเวลากลางวัน และทนอยู่ได้ ๒—๓ วัน ปลูกง่าย เข้าใจว่าถิ่นกำเนิดอยู่ทวีปแอฟริกา พระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาถ ได้ทรงนำเข้ามาจากชวา (ประเทศอินโดเนเซีย) เมื่อครั้งเสด็จประพาสประเทศนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ พร้อมกับต้นผักตบชวา ศาสตราจารย์-กสิน สุวตะพันธุ์ ได้ขนานนามถวายว่าบัวสุธาสิโนบล นับว่าเหมาะสมพระเกียรติที่ทรงนำเข้ามา (บัดนี้หายากท่านผู้ใดมีโปรดบอกด้วย)

๖. บัวกระด้ง หรือบัววิกตอเรีย ชื่อสามัญว่า Giant water Lily, Amason Lily, Royal water Lily, ชื่อพฤกษศาสตร์ Victoria regia. Lindl หรือ Victoria amozonica ถิ่นกำเนิดกัวอิอานา อเมซอน โบลิเวีย เป็นบัวยักษ์ คือใหญ่ที่สุดในโลก ใบลอยน้ำกว้างถึง ๖ ฟุต ใบสีเขียวมีขอบยกขึ้นสูงคล้ายกระด้ง ขอบสีแดงดอกใหญ่มาก เริ่มออกสีขาว ภายหลังเปลี่ยนเป็นสีชมพูเรื่อ ๆ กลีบนอกและก้านเป็นหนาม มีกลิ่นหอมแรงมาก ส่งกลิ่นไปไกล บานในเวลากลางคืน

ตามประวัติที่ทราบ ในกรมหลวงสรรพสาตร ได้เมล็ดมาจากประเทศอังกฤษ เมื่อ ๙๒ ปีมานี้ แต่พันธุ์สูญไป ต่อมาอีกราว ๒๕ ปีพระยาประดิพัทธ์ภูบาลสั่งเมล็ดมาจากอังกฤษประมาณ ๑๐๐ เมล็ด คงเพาะขึ้นเมล็ดเดียว ซึ่งสืบพันธุ์มาจนบัดนี้

เท่าที่อ่านพบว่าบัวกระด้งนี้ยังมีอีกชนิดหนึ่งชื่อ Victoria Cruziana ถิ่นกำเนิด Parana, Poraguey ลักษณะคล้ายกัน แต่ขอบของใบสูงกว่าชนิดที่กล่าวมาแล้ว

หมายเหตุ

ชื่อบัวต่าง ๆ ที่กล่าวมาในตอนต้น เมื่ออ่านพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานประกอบกับตำราอื่น ๆ น่าจะเป็นดังต่อไปนี้ (ความเข้าใจของผู้เขียน)

๑. *ปทุม หมายถึงบัวหลวงสีแดงหรือชมพูแก่ทั่วไป*

๒. *บุณฑริก ปุณฑริก บัวหลวงสีขาว*

๓. *สัตตบงกช บัวหลวง สีแดงแต่ดอกป้อมซ้อนแน่น*

๔. *สัตตบุษย์ บัวหลวงสีขาวค่อนข้างป้อม แต่ซ้อนแน่นหอมแรง*

๕. *นิลบล นิโลตบล และนิโลบล คือบัวขาบ ดอกสีน้ำเงิน กลิ่นหอม กว่าบัวเผื่อน*

๖. โกมล คงเป็นบัวสายชนิดหนึ่ง เพราะทัดได้ ดังฉันท์กล่าวว่า "ก็ทานทัดวาริชโกมล" (วาริชแปลว่าเกิดแต่น้ำก็คือบัว)

๗. โกมุท โกเมศ คงเป็นบัวสายสีแดงเพราะในพจนานุกรมโกมุทคือบัวแดง (บัวสาย)

๘. นิลกมล นิลบฺทม์ แปลไว้ว่าบัวเขียว (บัวสาย)

๙. บุษกร ปุษกร แปลไว้ว่าดอกบัวสีน้ำเงิน (บัวสาย)

๑๐. ลินจง บัวสายสีแดง

๑๑. สัตตบรรณ แปลว่า บัวชนิดหนึ่ง ไม่ได้บอกสี เข้าใจว่าเป็นบัวสาย

๑๒. อุบลก็แปลไว้ว่าดอกบัวเฉย ๆ คงเป็นพวกบัวสายก็ได้

ต้นไม้กับมนุษย์

ต้นไม้ (พืช) ต่าง ๆ มีความสำคัญและสัมพันธ์กับมนุษย์มากประการจนแยกกันไม่ออก โดยเฉพาะปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นความจำเป็นของมนุษย์ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคก็ได้จากพืชทั้งนั้น มนุษย์เราตั้งแต่เกิดมาจนตายก็ต้องใช้ไม้ (พืช) นับตั้งแต่ฟืนอยู่ไฟ เปล อาหาร บ้านเรือน ยาสมุนไพร ในที่สุดเมื่อตายก็ต้องใช้ไม้ทำโลงหรือหีบศพ แล้วก็ใช้ฟืนเผา

นอกจากนี้ ต้นไม้ยังทำอากาศบริสุทธิ์แก่มนุษย์ โดยที่ใบไม้ถูกแกสคาร์บอนไดออกไซด์ที่มนุษย์หายใจออกมา ไปทำประโยชน์แก่โครงร่างของต้นไม้ และเมื่อต้นไม้ถ่ายเทอากาศเสีย เช่น ออกซิเจนออกมา ซึ่งก็กลายเป็นอากาศดีให้มนุษย์หายใจ วนเวียนกันอยู่เช่นนี้นอกจากนี้ต้นไม้ยังให้ความร่มเย็น ให้สี ให้กลิ่น ทำให้มนุษย์ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขสดชื่น จิตใจผ่องใส

นอกจากปัจจัย ๔ ดังกล่าวมาแล้ว ต้นไม้ยังเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจอีกมากมายทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ เช่น ขายไม้ก่อสร้าง พืชผลที่เป็นอาหาร แม้แต่ไม้ดอกไม้ประดับนอกจากจะซื้อขายกันภายในประเทศแล้ว ยังส่งไปขายยังต่าง-ประเทศจำนวนมากเช่นดอกกล้วยไม้สกุลหวาย มาดามปอมปาดัวร์ และพันธุ์กล้วยไม้ถิ่นประเทศไทย หรือลูกผสมในประเทศไทย เช่น ช้างแดง ช้างเผือกเป็นต้น นับว่าเป็นรายได้แก่ประชากรและประเทศชาติเหมือนกัน

ยังมีความสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ มนุษย์จำต้องอยู่ใกล้ต้นไม้หรือจากต้นไม้ไม่ได้ ถ้าโลกเราไม่มีต้นไม้ มนุษย์และสัตว์ก็จะเกิดหรืออาศัยอยู่ในโลกไม่ได้ สถานที่ใดไม่มีต้นไม้ ย่อมไม่มีมนุษย์และสัตว์เกิดดังจะเห็นได้ว่าโลกพระจันทร์ไม่มีต้นไม้จึงไม่มีมนุษย์และสัตว์ แต่ถ้ามีต้นไม้แล้วไม่มีมนุษย์ต้นไม้ก็คงอยู่ไม่ได้ จึงเห็นได้แน่ชัดว่ามนุษย์จำต้องอยู่ใกล้ต้นไม้จึงจะมีความสุข ดังคำเปรียบเทียบที่กล่าวกันว่า "บ้านที่ปราศจากต้นไม้ ก็เหมือนบ้านปราศจากหลังคา"

ดร. ชาลี กอตครอส จิตแพทย์ในเมืองมาร์ตินิค ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ได้เผยให้เห็นสถิติที่เขาทำไว้ว่า สีเขียวของต้นไม้ที่บำรุงรักษาอย่างดี ประชาชนที่อาศัยก็เป็นคนอารมณ์เย็นดี และมีทัศนะความคิดความเห็นถูกต้องดีกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ ในที่แห้งแล้งปราศจากสีเขียวของต้นไม้ เขายังกล่าวต่อไปว่า โรงพยาบาลโรคจิตประสาทปลูกต้นไม้เขียวชอุ่มเต็มพื้นที่ ช่วยให้คนหายป่วยเร็ว เรือนจำปลูกต้นไม้เขียว ๆ ช่วยให้ผู้ต้องขังหายหงุดหงิดไม่คิดแหกคุก

คำว่าสีเขียวของต้นไม้ทำให้มนุษย์มีอารมณ์ดี และมีเหตุผลดีนั้นท่านโปรดระลึกถึงว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติภายใต้สาละในลุมพินีวัน แล้วกลับมาประทับในพระราชวัง ต่อมาเสด็จออกพิเนษกรมณ์ ประทับอยู่ในป่าบำเพ็ญเพียรอยู่ถึง ๖ ปี จึงสำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้คลวงต้นศรีมหาโพธิ คงประทับอยู่ ๗ วัน แล้วเสด็จไปประทับภายใต้ร่มไทร ร่มจิก และร่มเกต อีกแห่งละ ๗ วันเสวยวิมุตติสุข คือจิตที่พ้นแล้วซึ่งกิเลส และทรงทบทวนหลักธรรม เมื่อเสด็จไปประกาศพระศาสนาก็ประทับใต้ร่มไม้บ้างตามสวนของกษัตริย์หรือเศรษฐีที่สร้างไว้บ้าง เช่น ลัฏฐิวัน (ป่าตาลหนุ่ม) เวฬุวัน (ป่าไผ่) อัมพวัน (ป่ามะม่วง) เภสกะลาวัน (ป่าสีเสียด) และ เชตวัน (ป่าของเจ้าเชต) รวมเวลาที่ประทับในป่าถึง ๔๕ ปี ในที่สุดก็เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานในสาลวโนทยาน ใต้ต้นสาละทั้งคู่ ของมละกษัตริย์แห่งกรุงกุสินารา ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าต้นไม้ ในป่านั้นเองได้มีส่วนช่วยให้พระพุทธองค์ได้รับความสงบพระอารมณ์ผ่องใส ทรงมีเหตุผลอย่างดีเป็นอุปกรณ์ให้สำเร็จพระโพธิญาณดังกล่าวมาแล้ว

ที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับต้นไม้มีเพียงไร ความจริงมนุษย์เราเห็นคุณค่าของต้นไม้มาแต่ดึกดำบรรพ์ถึงกับสร้างสวนกันมานานหลายพันปีมาแล้ว ขอยกตัวอย่างมาให้ทราบเพียงย่อ ๆ คือ

สวนที่มีความเก่าแก่เท่ากับ เรื่องราวของมนุษย์ในคัมภีร์ไบเบิล ก็มีกล่าวถึงสวนอีเดนที่อาดัมกับอีวาได้อาศัยอยู่ก่อนพระเจ้าขับ

การสร้างสวนที่รุ่งเรืองที่สุดในสมัยอียิปต์ดึกดำบรรพ์ เช่น สวนสมุนไพรของราชินี อัตเชฟซุดจนพระราชินีองค์นี้ได้ไปเกี่ยวข้องกับชื่อของต้นไม้สีดาหอม ซึ่งพระนางได้สะสมไว้ และสวนอียิปต์ โรมันเปอร์เซียอีกมากมาย

สวนแขวนหรือสวนลอยแห่งกรุงบาบิโลน ซึ่งพระเจ้าเนบูคุตเนสซาร์ ได้สร้างขึ้นประมาณ ๖๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช เพื่อให้ความสำราญแก่พระราชินียอดพิศมัยโดยสร้างเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกัน และค้ำไว้ด้วยเสาศิลามหึมา นับเป็นสิ่งหนึ่งในจำนวนสิ่งมหัศจรรย์ทั้ง ๗ ของโลก

ชาวญี่ปุ่นเป็นนักสร้างสวนที่มีชื่อ แม้ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้นำตัวอย่างไปสร้างกัน รวมทั้งประเทศไทยเราด้วย

ขอกล่าวถึงประเทศไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ได้สร้างสวนป่ามีป่ามะม่วง ป่าหมาก ป่ามะพร้าว ขึ้นกลางเมืองสุโขทัย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็มีการสร้างสวนไว้มากเช่นกัน แต่มิสู้ปรากฏในประวัติศาสตร์มากนักคงมีแต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า ได้มีสวนผลไม้เพิ่มขึ้นมากปรากฏตามจดหมายเหตุของมองสิเออร์ ลาลูแบร์ ในคณะทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้เขียนกล่าวไว้ว่ามีสวนน้อยหน่าที่ลพบุรี มีทุเรียน มังคุด ลิ้นจี่ ที่ธนบุรี เป็นต้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น มีการสร้างสวนในพระบรมมหาราชวังมากสวน แต่มารัชสมัยรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงนิยมพฤกษชาติอย่างยอด เป็นการสมควรที่จะเทอดทูนถวายพระเกียรติอย่างสูง ทรงสนพระทัยนำพันธุ์ไม้ต่างประเทศและไทยมาปลูกริมถนน ทรงสร้างสวนตามวังของพระมเหษี พระราชวงศ์ พระราชโอรสไว้ทุกวัง ทรงสร้างพระราชอุทยานสราญรมย์ สร้างสวนดุสิต สร้างเขาดินวนา นับว่าทรงเห็นความสำคัญของต้นไม้ยิ่งกว่าสมัยใด ๆ โดยเฉพาะต้นไม้ทางเศรษฐกิจ เช่น ต้นมะฮอกกานีซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีคุณภาพดียิ่ง และปาล์มน้ำมัน ทรงนำมาปลูกไว้มากมายตามวังเจ้านายมีทุกวัง เพราะปาล์มน้ำมันเพิ่งจะมาเห็นประโยชน์ขึ้นเมื่อไม่ช้านี้เอง ทั้ง ๆ ที่ทรงนำเข้ามาเกินกว่า ๗๐ ปีแล้ว ท่านจะได้เห็นที่เชิงสะพานมัฆวานหน้าศาลาสันติธรรมมีปลูกไว้ ๒ ต้น มีอายุยืน ๗๐ ปีแล้ว

ในสมัยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ก็ทรงสนพระทัยมากเช่นกันทรงอุทิศที่ดินจำนวน ๓๖๐ ไร่ ไว้เพื่อสร้างสวนสาธารณะให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน โดยพระราชทานนามว่า สวนลุมพินี

แต่ต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้น ป่าคอนกรีตเกิดขึ้นมาก ก็ขับไล่ป่าไม้ออกไปจากในบ้านในเมือง ต้นไม้ริมถนนที่ปลูกไว้ร่มรื่นตามถนนทุกสาย ก็ถูกตัดโค่นเพราะขยายถนนไปหมด แม้จะปลูกขึ้นใหม่ก็เติบโตไม่ทัน

เมื่อถนนสร้างด้วยคอนกรีตซีเมนต์ และยางแอสฟัลต์ สองข้างถนนเต็มไปด้วยตึกคอนกรีตมากชั้นต้นไม้ริมถนนก็ร่อยหรอไป ความร้อนก็เกิดขึ้น ประชาชนที่เดินถนนก็เดือดร้อน พระราชอุทยานสราญรมย์ก็กลายเป็นที่จัดงานสนุกสนาน เขาดินวนาก็กลายเป็นสวนสัตว์ดุสิต สวนลุมพินีแม้ยังมิได้จัดให้เป็นสวนสาธารณะที่ใช้พักผ่อนหย่อนใจตามพระราชประสงค์ก็ตาม ก็กลายเป็นสถานที่จัดงานรื่นเริงบันเทิงใจล้วนแต่ไม่เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหามุมสงบได้เสียแล้ว โดยกลายเป็นมุมเอิกเกริกไป ผิดพระราชประสงค์ทั้งนั้น ปัจจุบันในพระนครไม่มีสวนสาธารณะโดยเฉพาะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหามุมสงบ ได้ในระยะใกล้จึงต่างพากันร่ำร้องอยู่ ณ บัดนี้ แต่เป็นที่น่ายินดีว่าสวนลุมพินีนั้นคณะเทศมนตรีเทศบาลนครกรุงเทพ ฯ ชุดนี้ได้ตั้งกรรมการปรับปรุงสวนสาธารณะขึ้นคณะหนึ่ง กำลังเดินการอยู่ขณะนี้ซึ่งผู้บรรยายเป็นกรรมการอยู่ด้วย

มนุษย์เราขาดป่า หรือห่างป่าก็ย่อมคิดถึงป่า แลเห็นความสำคัญของป่า แต่ยังเคราะห์ดีอยู่บ้างที่ทางรัฐบาลโดยกระทรวงเกษตราธิการและกรมป่าไม้ได้แลเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ ก่อนที่จะสายเกินไปได้สร้างสวนพฤกษศาสตร์ขึ้นที่ตำบลพุแค จังหวัดสระบุรี และวางโครงสงวนป่าให้เป็นอุทยานแห่งชาติ (National Park) ขึ้นรวม ๑๕ แห่ง

อุทยานแห่งชาติ (National Park)

๑.	เขาใหญ่	สถานที่ตั้งอำเภอเมืองนครนายก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี อำเภอประจันตคาม อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี มีเนื้อที่ ๒,๑๖๘ ตารางกิโลเมตร
๒.	ภูกระดึง	สถานที่ตั้งอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย มีเนื้อที่ ๓๔๘ ตารางกิโลเมตร
๓.	ทุ่งแสลงหลวง	สถานที่ตั้งอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอเมือง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีเนื้อที่ ๑,๒๔๘ ตารางกิโลเมตร
๔.	เขาสามร้อยยอด	สถานที่ตั้งอำเภอกุยบุรี อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเนื้อที่ ๖๑.๒๘ ตารางกิโลเมตร
๕.	น้ำหนาว	สถานที่ตั้งอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอคอนสาน จังหวัดชัยภูมิ มีเนื้อที่ ๒๐๐ ตารางกิโลเมตร
๖.	ดอยอินทนนท์	สถานที่ตั้งอำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๒๕๒ ตารางกิโลเมตร
๗.	ภูพาน	สถานที่ตั้งอำเภอพรรณานิคม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ ๖๙๙ ตารางกิโลเมตร
๘.	เขาสลอบ	สถานที่ตั้งอำเภอเมือง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
๙.	ดอยสุเทพ—ปุย	สถานที่ตั้งอำเภอเมือง อำเภอแม่ริม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๑๖๐ ตารางกิโลเมตร

๑๐.	ลานสาง	สถานที่ตั้งอำเภอเมือง จังหวัดตาก มีเนื้อที่ ๑๔๒ ตารางกิโลเมตร
๑๑.	เขาหลวง	สถานที่ตั้งอำเภอฉวาง อำเภอเมือง อำเภอท่าศาลา อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ ๑,๐๕๖ ตารางกิโลเมตร
๑๒.	ขุนตาล	สถานที่ตั้งจังหวัดลำพูน
๑๓.	เขาสระบาป	สถานที่ตั้งจังหวัดจันทบุรี
๑๔.	เขาคิชกูฏ	สถานที่ตั้งจังหวัดจันทบุรี
๑๕.	เกาะตารุเตา—อาดังราวี	สถานที่ตั้งจังหวัดสตูล มีเนื้อที่ ๑,๔๙๐ ตารางกิโลเมตร

วนอุทยาน (Forest Park)

๑.	น้ำตกแม่สา	สถานที่ตั้งอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๔๕๐ ตารางกิโลเมตร
๒.	บ่อน้ำร้อนฝาง	สถานที่ตั้งอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางกิโลเมตร
๓.	ถ้ำผาไท	สถานที่ตั้งอำเภองาว จังหวัดลำปาง มีเนื้อที่ ๕๐๐ ตารางกิโลเมตร
๔.	ถ้ำผาพวง (ดงลาน)	สภานที่ตั้งอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
๕.	น้ำตกกะเปาะ	สถานที่ตั้งอำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร มีเนื้อที่ ๗,๐๗๐ ตารางกิโลเมตร
๖.	น้ำตกหงาว	สถานที่ตั้งอำเภอเมือง จังหวัดระนอง มีเนื้อที่ ๑,๘๗๕ ตารางกิโลเมตร
๗.	เขาท่าเพชร	สถานที่ตั้งอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ ๒,๙๓๐ ตารางกิโลเมตร
๘.	น้ำตกบริพัตร	สถานที่ตั้งอำเภอรัตตภูมิ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร
๙.	น้ำตกโตนไทร	สถานที่ตั้งอำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางกิโลเมตร
๑๐.	น้ำตกทรายขาว	สถานที่ตั้งอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ ๖๒๕ ตารางกิโลเมตร
๑๑.	น้ำตกบาโจ	สถานที่ตั้งอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส มีเนื้อที่ ๒๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๒. น้ำตกธารโต สถานที่ตั้งอำเภอบันนังสตาร์ จังหวัดยะลา มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๓. น้ำตกสามหลั่น สถานที่ตั้งอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๔. ต้นสักใหญ่ สถานที่ตั้งอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๕. น้ำตกโยง สถานที่ตั้งอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๖. น้ำตกพริ้ว สถานที่ตั้งอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๗. เพ สถานที่ตั้งอำเภอแกลง จังหวัดระยองมีเนื้อที่ ๖๒๕ ตารางกิโลเมตร

๑๘. เขาช่อง สถานที่ตั้งอำเภอเมือง จังหวัดตรัง มีเนื้อที่ ๓,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร

๑๙. มวกเหล็ก สถานที่ตั้งอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีเนื้อที่ ๑๔๒ ตารางกิโลเมตร

๒๐. น้ำตกห้วยยาง สถานที่ตั้งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเนื้อที่ ๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

๒๑. น้ำตกตาดโตน สถานที่ตั้งจังหวัดชัยภูมิ

๒๒. ออบหลวง สถานที่ตั้งอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางกิโลเมตร

สวนรุกขชาติ

สวนรุกขชาติอันงามตา ซึ่งเต็มไปด้วยไม้ใบไม้ดอกหลายสีหลากชนิด กรมป่าไม้ก็ได้วางผังตกแต่งขึ้นไว้สำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนอีกหลายชาติ อาทิ

๑. ห้วยชมภู จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒. ห้วยแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

๓. ช่อแฮ จังหวัดแพร่

๔. สกุโณทยาน จังหวัดพิษณุโลก

๕. เมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

๖. เมืองไตรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชร

๗. บึงพลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๘. ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๙. ถ้ำจอมพล จังหวัดราชบุรี

๑๐. โบกขรณี จังหวัดกระบี่

นอกจากที่กล่าวมานี้ ทางราชการเตรียมการสร้างพุทธมณฑลรวบรวมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ไว้มากมายจะปลูกเป็นสวนพฤกษชาติและสวนในสมัยพุทธกาลในที่ดิน ๒,๕๐๐ ไร่ ที่ตำบลศาลายา อำเภอนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งผู้บรรยายเป็นกรรมการปรึกษาด้วยผู้หนึ่ง

ส่วนของเอกชนนั้นก็ได้สร้างขึ้นที่บริเวณชานเมืองหลายแห่งเช่น

๑. สวนสามพราน ของคุณหญิงวลี ยุวบูรณ์ ที่ตำบลสามพราน จังหวัดนครปฐม

๒. สวนสวางคนิวาส ของนายอื้อจือเหลียง เศรษฐีใจบุญ ที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

๓. สวนวัฒนา ของนายอรุณ แสงสว่างวัฒนะ ที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

สวนทั้งสามแห่งนี้ล้วนแต่จัดเป็นสวนรุกขชาติและอุทยานธรรมชาติบ้าง เพื่อให้ประชาชนได้พักผ่อนหย่อนใจในบริเวณชานเมือง ระยะทางประมาณ ๓๖—๓๗ กิโลเมตร จากพระนคร บางแห่งก็เก็บเงินค่าผ่าน บางแห่งก็ไม่เก็บ

ส่วนสวนของเอกชนอีกแห่งหนึ่งก็คือ อุทยานวังตะไคร้ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิ์พินิจ กับ ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ชายา ได้จัดซื้อหาที่ดินที่บ้านวังตะไคร้ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งมีห้วยลำธาร ป่าเขาตามธรรมชาติ และดัดแปลงปลูกต้นไม้ให้เป็นไปตามธรรมชาติ และดัดแปลงปลูกต้นไม้ให้เป็นไปตามธรรมชาติขึ้นในที่ดิน ๖๐๐ ไร่ และปลูกหญ้าเป็นสนามเขียวขจีน่าชม นับว่าเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติอย่างดียิ่ง ห่างจากพระนครประมาณ ๑๖๕ กิโลเมตร

ที่กล่าวมาทั้งสิ้นนี้เป็นสวนที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นในโลกมนุษย์ อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้แต่เทวดา หรือพระอินทร์ก็ยังสร้างสวนไว้ในเทวโลกให้เทพบุตรเทพธิดาพักผ่อนหย่อนใจถึง ๓ สวน คือสวนมิสกวัน สวนจิตรลดา และสวนนันทวัน กล่าวกันว่าเป็นสวนสวยงามยิ่งนัก โดยเฉพาะสวนจิตรลดากับสวนนันทวันนั้นเทพบุตรหรือเทพธิดาที่ใกล้จะจุติจากเทวโลก จะมีจิตร้อนรนไม่สงบ ไม่ผ่องใส ถ้าได้เข้าไปในสวนทั้งสองแล้ว จิตใจจะสดชื่นเบิกบานผ่องใส อารมณ์ขุ่นมัวจะหายเป็นปลิดทิ้ง และในสวนทั้งสองนี้ได้ปลูกปาริชาตไว้ด้วย

ที่กล่าวนี้จะเห็นได้ว่า แต่ก่อนนี้เราเห็นความสำคัญของต้นไม้ว่า ต้นไม้และความเขียวขจีของต้นไม้ กล่อมอารมณ์ของมนุษย์ให้สดชื่นผ่องใสใจสงบรู้จักผิดชอบ มีทัศนะไปในทางที่มีเหตุผล แต่บัดนี้กรุงเทพรัตนโกสินทร์ ซึ่งขนานนามเป็นเมืองเทวดานั้นมีแต่ตึกคอนกรีตสูงใหญ่รุกรานต้นไม้ไม่มีเหลือ ทำให้จิตใจของมนุษย์แห้งแล้งเกิดความเหี้ยมโหดยิ่งขึ้น ดังท่านจะได้เห็นข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์รายวันกล่าวถึงการฆาตกรรมฆ่ากันตาย ปล้น ข่มขืนกระทำชำเรา ซึ่งเป็นการผิดวิสัยมนุษย์ไปอย่างมากมายซึ่งความแห้งแล้งปราศจากต้นไม้ทำให้จิตใจของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป ท่านผู้ฟังทราบถึงความสำคัญของต้นไม้ดังกล่าวมาแล้ว จึงเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะมาชวนกันปลูกต้นไม้ รักต้นไม้ นิยม

ต้นไม้กันขึ้นมาใหม่อีกเถิด เป็นที่น่ายินดีที่สมาคมสถาปนิกแห่งสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ร่วมกับนักนิยมต้นไม้มาได้เห็นความสำคัญในเรื่องต้นไม้ จึงร่วมกับเทศบาลได้จัดปลูกต้นไม้ริมถนนในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นการชักนำที่ดี จึงขอชักชวนท่านผู้ฟังที่เคารพได้โปรดร่วมมือเจริญรอยตามให้งานนี้ก้าวหน้าต่อไป โดยท่านมีที่ดินพอที่จะปลูกต้นไม้ได้ก็ปลูกลงไปโดยไม่จำเป็นต้องรอคอยวันปลูกต้นไม้ประจำปี เมื่อท่านไม่มีที่ปลูกเห็นว่าที่ใดเขาจะปลูกต้นไม้กัน เช่นกำลังปรับปรุงสวนลุมพินีกันอยู่เวลานี้ ท่านก็สืบดูว่าเขาต้องการต้นไม้อะไร ท่านก็หาไปช่วยปลูกหรือจะปลูกตามวัดตามโรงเรียน หรือบริเวณหอสมุดแห่งชาตินี้ก็ได้ เพื่อให้เกิดความร่มเย็นขึ้น ท่านที่มีที่ดินมาก ๆ รอบที่ดินของท่านก็ควรปลูกไม้กำบังลม ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ท่าน เช่น เป็นไม้ทางเศรษฐกิจ ไม้ก่อสร้างแล้ว ยังทำให้มีต้นไม้มากขึ้น ทั้งช่วยกันปลูกมาก ๆ ขึ้นก็จะช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาล

ถ้าท่านไม่ปลูกหรือไม่มีที่ดินจะปลูก ท่านจะช่วยดูแลบำรุงรักษาต้นไม้ที่เป็นสาธารณะ เช่น ต้นไม้ตามวัด ต้นไม้ในสวนสาธารณะหรือต้นไม้ริมถนน ผู้ใดหักกิ่งโหนกิ่ง ตัดกิ่ง อันจะเป็นอันตรายแก่ต้นไม้ก็ช่วยกันตักเตือนป้องกันมิให้ต้นไม้เสียหาย ผมเองเคยพบผู้ที่อยู่ห้องแถวริมถนนนำขี้เถ้าถ่าน หรือน้ำล้างชามมาเททิ้งโคนต้นไม้ริมถนน ซึ่งอาจจะทำให้ต้นไม้นั้นถึงตายได้ ความเห็นของผมว่า เทศบาลน่าจะประกาศว่า ผู้ใดบำรุงรักษาต้นไม้ริมถนนหน้าบ้านของท่านได้เจริญงอกงามควรจะให้มีรางวัลและมีประกาศนียบัตรจะทำให้มีคนบำรุงรักษาต้นไม้ริมถนนขึ้นอีก

ท่านโปรดทราบว่า ท่านสร้างตึกสูง ๒๐ ชั้นได้ภายใน ๒ ปีแต่ท่านไม่สามารถปลูกต้นไม้ในเวลา ๑๐ ปีสูงเท่าตึก ๒–๓ ชั้นได้ แต่ตัดโค่นใช้เวลาไม่ถึง ๒ ชั่วโมง ท่านปลูกต้นไม้บำรุงรักษาจนเติบโตขึ้นมา ท่านรัก ใครมาโค่นท่านก็โกรธเสียใจเสียดาย จึงขอท่านได้โปรดรักต้นไม้ในที่สาธารณะเหมือนกับว่าเป็นต้นไม้ที่ท่านปลูกขึ้นมาเอง

ขอเรียนว่า ท่านรักต้นไม้อยู่กับต้นไม้ อายุจะยืนนาน แข็งแรงมีพละกำลังไม่ใคร่เจ็บไข้ได้ป่วยผมเองอายุย่างเข้า ๗๘ ปีแล้ว ยังสามารถเดินได้ไกล ๆ เพราะรักต้นไม้จึงขอเชิญชวนท่านมารักต้นไม้กันเถิด

ก่อนจบผมขอเสนอคำคมหรือจะเรียกว่าสุภาษิตก็ได้ เป็นของจีน แต่ฝรั่งนำไปแปลอย่างอย่างแพร่หลายดังต่อไปนี้

If you would be happy for three hours, get drunk.

If you would be happy for three days, kill a pig and eat it.

If you would be happy for three months, get married.

If you would be happy your whole life long, become a gardener.

คุณอุทัย สินธุสาร ประพันธ์เป็นภาษาไทยดังนี้

แม้หวังสุขสามชั่วโมง ท่านจงดื่ม
สามวันปลื้มฆ่าหมูมาเป็นอาหาร
สามเดือนสุขผูกจิต คิดแต่งงาน
สุขชั่วกาลท่านควร ทำสวนเอย

ระเบียบการใช้ถ้อยคำ

ปัจจุบันนี้ ปรากฏว่ามีผู้สนใจในเรื่องกิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำเป็นอย่างมากซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติอันดีงามประจำชาติไทยกำลังเจริญขึ้น มิได้เสื่อมลงทั้ง ๆ ที่ศิลปและวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ได้แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ สังเกตเห็นว่าความจริงแล้วการแสดงกิริยามารยาท หรือการใช้ถ้อยคำตามระเบียบประเพณีของไทยนั้นมิได้ถูกทอดทิ้ง หรือไม่มีผู้ใดสนใจ แทบทุกคนประสงค์ที่จะทำกิริยามารยาทแบบไทย พูดจาแบบไทย แต่โดยที่ประเพณีไทยยังนิยมถือความลดหลั่นกันในทางชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ ซึ่งแสดงว่าเป็นชาติที่มีความอ่อนน้อมเป็นคุณสมบัติ การแสดงกิริยา-มารยาทต่อกันก็ดี การพูดจาต่อกันก็ดีย่อมมีลดหลั่นสูงต่ำแตกต่างกันตามวุฒิของแต่ละบุคคล เช่นจะไหว้หรือพูดกับผู้สูงอายุกว่าหรือฐานะสูงกว่า เช่น เป็นพระภิกษุ หรือผู้บังคับบัญชา กิริยาไหว้หรือถ้อยคำที่ใช้พูดก็ย่อมแตกต่างกับเมื่อพูดหรือแสดงกิริยาต่อบุคคลที่เท่า ๆ กัน อีกประการหนึ่ง เวลานี้ประเทศไทยมีการคบค้ากับนานาชาติมาก ขนบประเพณีและวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ จึงมาผสมผสานและปะปนกับของไทย จึงทำให้เกิดลังเลใจในการที่จะแสดงกิริยาอาการหรือการใช้ถ้อยคำในเมื่อ "เป็นทางการ" ว่าจะใช่หรือไม่ ถูกหรือไม่ เมื่อเกิดปัญหาใช่หรือไม่ ถูกหรือไม่ขึ้นเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องขวนขวายค้นคว้าเพื่อให้ได้คำตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ ถูกหรือไม่ ฉะนั้น เมื่อมีคำอธิบายเกี่ยวกับระเบียบประเพณีจึงได้รับการสนใจเป็นอย่างมาก เป็นข้อพิสูจน์ว่าขนบประเพณีไทยไม่ได้อยู่ในสมัยเสื่อม หากอยู่ในสมัยลังเลใจ คือสมัยของการค้นคว้านั่นเอง และโดยกฎธรรมดา เมื่อมีการค้นคว้าแล้วก็ย่อมมีการยึดถือ ดังนั้น เมื่อมีผู้สนใจในคำอธิบายเรื่องกิริยามารยาทก็ดี การใช้ถ้อยคำก็ดี ในอีกไม่ช้าประชาชนไทยทุกคนย่อมเป็นผู้ที่แสดงกิริยามารยาท และใช้ถ้อยคำถูกต้องตามระเบียบแบบแผนประเพณีไทยทุกประการ

ความแตกต่างในการใช้ถ้อยคำ

การใช้ถ้อยคำในภาษาไทยแตกต่างกว่าภาษาอื่น คือไม่ใช้คำเดียวกันต่อบุคคลที่ต่างวุฒิกันขอย้ำอีกครั้งว่า คำว่า "วุฒิ" ในที่นี้หมายความถึงชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ เช่นเมื่อจะกราบบังคมทูล กราบทูล พูดกับพระภิกษุ พูดกับผู้บังคับบัญชา บิดา มารดา

ครู อาจารย์ ก็ใช้ถ้อยคำแตกต่างกันออกไป เช่นคำว่าฉัน ใช้ ข้าพระพุทธเจ้า กระหม่อม กระผม ผม และยังมีคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ถือเป็นคำหยาบ เช่น ข้า กู เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึง "คำหยาบ" และ "คำสุภาพ" นั้น ความหมายที่แท้จริงมิใช่เช่นนั้น ที่เรียกว่า "คำหยาบ" หาใช่หมายถึงเฉพาะคำโลนหรือคำที่ใช้ในการกล่าวผรุสวาจาเท่านั้นไม่ ที่ถูกแล้วน่าจะเรียกว่าคำสามัญ และวิสามัญมากกว่า เช่นคำว่า มือ ตีน กิน เดิน นอน ก็ไม่น่าจะเป็นคำหยาบอะไร แต่เมื่อนำคำเหล่านั้นไปใช้พูดกับคนที่อาวุโสกว่า คำเหล่านั้นถือว่าเป็นคำหยาบต้องเปลี่ยนใช้คำอื่น เช่นจะพูดคำว่า ตีน ก็ต้องเปลี่ยนเป็นเท้า เป็นต้น

ถ้าจะแยกลักษณะคำพูดในภาษาไทยออกแล้ว จะได้ส่วนที่แตกต่างกันตามฐานะของบุคคลที่พูดด้วยดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี

พระบรมวงศานุวงศ์

พระภิกษุ

ข้าราชการ

บุคคลสามัญทั่วไป

เมื่อคำพูดมีส่วนแตกต่างตามฐานะบุคคลดังกล่าวแล้ว ในตำราไวยกรณ์ไทยจึงมีหลักเกณฑ์หรือระเบียบการใช้คำพูดแตกต่างกัน ซึ่งตำราไวยกรณ์ไทยของพระยาอุปกิต-ศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) รวมเรียกว่า "ราชาศัพท์"

ราชาศัพท์

"ราชาศัพท์" ตามความเข้าใจโดยทั่วไปแล้ว หมายถึงภาษาไทยส่วนหนึ่งที่ใช้ในการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี และใช้เมื่อกราบทูลพระบรมวงศานุวงศ์ บ้างก็เข้าใจว่าเป็นคำพูดที่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ทรงใช้โดยเฉพาะดูราวกับเป็นอีกภาษาหนึ่งทีเดียว

ราชาศัพท์ ที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรก เห็นจะเป็นกฎมนเทียรบาลในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยาในกฎมนเทียรบาลฉบับนี้มีพระราช-กำหนดถ้อยคำที่จะใช้กราบบังคมทูล กราบทูล คำที่ใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้และวิธีใช้คำรับ อาจถือเป็นตำราราชาศัพท์ฉบับแรกได้

ตำราราชาศัพท์ในรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีบานแผนกว่า "ราชภาษาสำหรับกราบทูลเจ้าชีวิต สมมุติเรียกว่าราชาศัพท์เป็นเยี่ยงอย่างมาแต่ก่อนอุตส่าห์ดูสังเกตไว้เป็นคุณอยู่"

ในตำราภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาริยางกูร) กล่าวถึงราชาศัพท์ว่า "ต่อไปนี้จะว่าด้วยราชภาษาราชาศัพท์ที่ใช้สำหรับราชตระกูล ราชภาษาราชาศัพท์สำหรับผู้ที่จะทำราชการจะได้ใช้กราบทูลพระเจ้าอยู่หัว สมมุติเรียกว่าราชาศัพท์เป็นแบบแผนเยี่ยงอย่างมีมาแต่ก่อนให้ข้าราชการทั้งปวงเรียนรู้สังเกตจำคำไว้ให้แน่นอนอย่าพลั้งพลาดในการที่จะกราบทูลพระกรุณา และเมื่อจะแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน จะได้ใช้คำให้ถูกสมความ"

ตามความเข้าใจของข้าพเจ้า เข้าใจว่ามูลรากของราชาศัพท์นั้นคือ ศัพท์ที่จะใช้เมื่อกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ หรือกราบทูลพระราชวงศ์ ไม่ใช่ศัพท์ที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงใช้สำหรับพระองค์ท่านโดยเฉพาะ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือศัพท์สำหรับใช้กับบุคคลที่เคารพสูงสุด

ดูจะเป็นขนบธรรมเนียมของไทยไม่ว่าในสมัยไหน ไม่ละลาบละล้วงต่อบุคคลที่เคารพเช่นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรมาภิไธยทุกพระองค์ แต่เมื่อกล่าวขานถึงพระองค์ก็ไม่กล่าวพระปรมาภิไธยออกมาตรง ๆ มักจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าพระเจ้าอยู่หัวบ้าง พระเจ้าอยู่หัวบ้าง หรือจะเรียกครู ไม่กล้าเรียกตรง ๆ ว่านายนั่น นายนี่ มักจะเรียกโดยมีคำว่าครูอาจารย์ นำหน้า ซึ่งแสดงถึงความเคารพคารวะ ดังนั้นเมื่อจะใช้ศัพท์ในการกราบบังคมทูลหรือกราบทูล ก็ใช้ศัพท์ที่แตกต่างไปจากคำที่ใช้อยู่โดยทั่วไป ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวนก็ให้แตกต่างไป อันนี้คงเป็นมูลเหตุแห่งราชาศัพท์ ศัพท์ก็ดี ถ้อยคำก็ดี ในชั้นต้นก็คงมุ่งหมายเพียงให้เป็นถ้อยคำที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงฟังได้ ต่อมาคงเนื่องจากการคลี่คลายของภาษา ราชาศัพท์จึงขยายออกไป มีศัพท์สำหรับใช้กับพระภิกษุ ข้าราชการ และกว้างขวางออกไปจนถึงคำสุภาพ

ตำราไวยกรณ์ไทยซึ่งยึดถือเป็นแบบฉบับในปัจจุบันนี้ คือฉบับของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) กล่าวว่า "ราชาศัพท์แปลว่าศัพท์สำหรับพระราชาหรือศัพท์หลวง แต่ในที่นี้หมายความว่า ศัพท์ที่ใช้ในราชการ เพราะในตำรานั้น บางคำไม่กล่าว

เฉพาะกษัตริย์หรือเจ้านายเท่านั้น กล่าวทั่วไปถึงคำที่ใช้สำหรับบุคคลอื่นใช้ด้วยเช่น ขุนนาง พระสงฆ์"

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้พอจะอนุมานได้ว่า เนื่องจากความคลี่คลายของภาษาราชาศัพท์จึงหมายถึงศัพท์หรือถ้อยคำที่ใช้กับ ๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี ๒. พระราชวงศ์ ๓. พระภิกษุ ๔. ข้าราชการ และ ๕. คำสุภาพสำหรับบุคคลทั่วไป

> ก่อนที่จะกล่าวอย่างอื่นต่อ ขอให้เข้าใจว่าราชาศัพท์นั้น ใช้เมื่อพูดกับบุคคลหนึ่ง หรือกล่าวถึงบุคคลหนึ่ง แต่บุคคลนั้นนอกจากพระภิกษุแล้วไม่ใช้ราชาศัพท์สำหรับตนเองเลย เช่นเราทูลพระราชวงศ์ว่า "ฝ่าพระบาทจะเสด็จไหน" ท่านจะตอบเราว่า "ฉันจะไปโน่นไปนี่" ไม่ใช่ "ฉันจะเสด็จโน่นเสด็จนี่"

คำสุภาพ

คำสุภาพพอจะอนุมานได้ว่าเป็นคำที่มีลักษณะดังนี้

๑. *ไม่เป็นคำห้วนหรือคำกระด้าง* ซึ่งพูดแล้วดูเป็นแสดงว่าไม่เคารพ เช่นพูดคำอุทาน เออ โว้ย หา เป็นต้น หรือคำพูดห้วน ๆ เช่น เปล่า ไม่มี ไม่ใช่ เมื่อจะพูดคำเหล่านี้ก็เปลี่ยนให้เป็นคำที่มีสำเนียงอ่อน เช่น มิได้ หามิได้ ไม่อยู่มิได้ เป็นต้น

๒. *ไม่เป็นคำหยาบ* เช่น ขี้ เยี่ยว อ้าย อี เมื่อจะพูดถึงคำเหล่านี้ก็เปลี่ยนใช้คำอื่นเสีย เช่น อุจจาระ ปัสสาวะ อ้ายนี่ อ้ายนั่น ก็เปลี่ยนเป็น สิ่งนี้ สิ่งนั้น บางคำก็มี อ้าย อี เป็นชื่อ เช่น ปลาอ้ายบ้า อีเล้ง ก็เปลี่ยนเป็นปลาบ้า นางเล้ง เช่นนี้เป็นต้น

๓. *ไม่เป็นคำที่นิยมเปรียบเทียบกับของหยาบ* คำที่นิยมเปรียบเทียบกับของอันไม่บังควรก็เปลี่ยนเสีย แต่ในปัจจุบันนี้รู้สึกว่าไม่ค่อยถือในเรื่องนี้เคร่งครัดนัก เพราะดูจะเป็นคนที่มีใจสกปรกอยู่เสมอ เช่นปลาช่อน ซึ่งกำหนดให้เปลี่ยนเป็นเรียกว่า ปลาหาง เดี๋ยวนี้ก็นิยมเรียกว่าปลาช่อนมากกว่า บางคำก็เปลี่ยนใช้คำอื่นได้ก็เปลี่ยนเสีย เช่น สากกะเบือ เปลี่ยนเป็น ไม้ตีพริก เป็นต้น

การพูดกับบุคคลที่อาวุโสกว่า

การพูดกับบุคคลที่สูงกว่า เช่นบุตรพูดกับบิดา ศิษย์พูดกับครูอาจารย์ หรือผู้อยู่ใน

บังคับบัญชาพูดกับผู้บังคับบัญชา ก็พูดด้วยคำสุภาพดังได้กล่าวมาแล้ว ที่ต้องระมัดระวังก็คือคำแทนตัวผู้พูดคำแทนตัวผู้ที่พูดด้วย กับ คำรับ ทั้ง ๓ ประการนี้ใช้ต่างกันตามอาวุโส เช่นคำแทนตัวผู้พูดว่า "ฉัน" ก็ควรใช้กับบุคคลที่มีวุฒิต่ำกว่าผู้พูด หรือ เสมอกัน เช่นหัวหน้าครอบครัวพูดกับคนในครอบครัว เพื่อนพูดกับเพื่อน ก็ใช้สรรพนาม "ฉัน" ถ้าผู้ที่พูดด้วยสูงกว่าเช่นอายุมากกว่า ตำแหน่งหน้าที่สูงกว่าก็เปลี่ยนเป็น ผม หรือ กระผม ตามความเหมาะสมคำแทนตัวผู้ที่พูดด้วยก็มีหลายคำ เช่น ท่าน ใต้เท้า ใต้เท้ากรุณา คำรับมี จ้ะ ครับ ค่ะ ครับผม ขอรับกระผม เป็นต้น

ถ้อยคำที่ควรงดใช้

การพูด ไม่ว่าจะพูดกับบุคคลธรรมดาหรือกับใครก็ตาม นอกจากไม่ใช้คำที่ไม่สุภาพแล้วควรงดใช้ถ้อยคำสำนวนที่นิยมในภาษาต่างประเทศ ถึงแม้จะเป็นการแปลถ้อยคำจากภาษาต่างประเทศ ก็ควรเปลี่ยนใช้ให้ถูกต้องตามภาษาและสำนวนไทย ในปัจจุบันนี้นิยมใช้สำนวนที่ไม่ใช่สำนวนไทยอยู่มาก เช่น ให้การรับรอง หรือให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น นำแสดง ภายใต้การนำ สำนวนเหล่านี้ถ้าเปลี่ยนใช้สำนวนไทยจะดูไพเราะนุ่มนวลกว่า เช่น นาย ก. รับรองนาย ข. ประชาชนต้อนรับอย่างหนาแน่น ภาพยนต์เรื่องนี้นาย ก. แสดงเป็นตัวเอก เหล่านี้เป็นต้น อีกประการหนึ่ง คำพูดที่ไม่ควรใช้อย่างยิ่งแม้แต่จะเป็นเพียงการพูดจาระหว่างเพื่อนก็คือสรรพนามที่ไม่ใช่ภาษาไทย เช่น ใช้ ไอ หรือ อั๊ว แทนคำว่า ฉัน เป็นต้น

การพูดกับพระภิกษุ

พระภิกษุมีคำพูดสำหรับท่านโดยเฉพาะเป็นส่วนมาก ต่างกับราชาศัพท์อยู่อย่างหนึ่งคือใครพูดกับท่าน ผู้พูดก็ใช้ ท่านพูดเอง ท่านก็ใช้ เช่นอาตมภาพจำวัด อาตมภาพอาพาธเป็นต้น การพูดกับพระภิกษุต้องให้มีคารวะ สำรวม ไม่พูดในถ้อยคำที่เป็นคำพูดเล่น พูดพล่อยซึ่งดูเป็นการขาดความเคารพไป

พระภิกษุที่มีราชทินนามเรียกว่าพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ สมณศักดิ์มีลดหลั่นดังนี้

สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระราชาคณะ คือพระภิกษุที่มีราชทินนามนำหน้าด้วยคำว่า "สมเด็จพระ" เช่น สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

พระราชาคณะมีราชทินนามนำหน้าด้วยคำว่า "พระ" แบ่งออกเป็นชั้น คือ

— ชั้นเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นนี้รองลงมาจากชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ ก็เลื่อนเป็นชั้นสมเด็จพระ ชั้นเจ้าคณะรองมีเช่น พระศาสนโสภณ พระพรหมมุนี พระธรรมวโรดม พระธรรมปัญญาบดี พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

— ชั้นธรรม พระราชาคณะชั้นนี้ส่วนมากมี "ธรรม" นำหน้า เช่น พระธรรมเจดีย์ พระธรรมปาโมกข์

— ชั้นเทพ มีคำ "เทพ" นำหน้า เช่น พระเทพเมธากร

— ชั้นราช มีคำ "ราช" นำหน้า เช่น พระราชเมธี

— ชั้นสามัญ มีแต่พระนำหน้าราชทินนาม เช่น พระจุลนายก

— พระครูเป็นตำแหน่งรองพระราชาคณะลงมา เช่น พระครูญาณประกาศ

การใช้คำพูดกับพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ ที่ผิดกันมากคือกับชั้นสมเด็จพระราชาคณะเห็นจะเป็นเพราะมีคำว่า "สมเด็จ" นำหน้า จึงเข้าใจว่าต้องใช้ราชาศัพท์ เช่น พูดว่า "วันนี้ไปเฝ้าสมเด็จพระวันรัต ท่านรับสั่งว่า" ซึ่งผิด ความจริงแล้วพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ที่จะต้องใช้ราชาศัพท์มีเฉพาะสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น เว้นแต่พระภิกษุรูปนั้น ๆ ท่านจะมีฐานันดรศักดิ์ทางพระราชวงศ์อยู่แล้ว เช่นหม่อมเจ้า, พระองค์เจ้าทรงผนวชเป็นพระภิกษุ จึงใช้ราชาศัพท์สำหรับท่าน

เมื่อสมเด็จพระราชาคณะที่มิใช่เป็นพระราชวงศ์ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระ-สังฆราชฐานันดรศักดิ์ของท่านก็เป็นเสมือนพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า คำที่ใช้พูดกับท่าน คำกิริยาสำหรับท่านต้องเปลี่ยนเป็นราชาศัพท์ชั้นพระองค์เจ้าทั้งสิ้น ถ้าเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าซึ่งแสดงว่ามีฐานันดรศักดิ์เดิมชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปอยู่แล้ว หรือทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาจากสมเด็จพระสังฆราชเช่นสมเด็จพระสังฆราช (หม่อมราชวงศ์ชื่น) วัดบวรนิเวศ พระราชอุปัชฌาจารย์ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ฐานันดรศักดิ์ของพระองค์ท่านเปลี่ยนเป็นระดับพระเจ้าบรมวงศ์ ราชาศัพท์ก็ต้องใช้ตามชั้นนั้น

การใช้คำพูดกับพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ ต้องให้เป็นการเหมาะสมแก่สมณศักดิ์ของท่าน เช่นคำว่า "ท่าน" ถ้าใช้กับสมเด็จพระราชาคณะ ก็ควรใช้ "พระคุณเจ้า" พระราชาคณะชั้นธรรม ใช้ "พระคุณท่าน" ชั้นรอง ๆ ลงมาใช้ "ท่าน" สำหรับคำพูดที่ใช้พูดกับพระภิกษุจะสูงต่ำแตกต่างกันอย่างไร ก็สุดแต่สมณศักดิ์ อาวุโส หรือความเคารพนับถือเป็นส่วนสำคัญ

ราชาศัพท์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงราชาศัพท์ที่ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินี กับ พระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจะอธิบายลดหลั่นตามลำดับ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี

ชั้นพระเจ้าบรมวงศ์ขึ้นไป

ชั้นพระเจ้าวรวงศ์ หรือ พระวรวงศ์ที่ทรงกรม

ชั้นพระวรวงศ์ลงไป

การเปลี่ยนคำสามัญเป็นราชาศัพท์นั้น เปลี่ยนได้ดังนี้

๑. เปลี่ยนรูปศัพท์ เช่น รับประทาน เปลี่ยนเป็นเสวย

๒. เติมคำนำหน้านาม หรือหลังนาม ให้เป็นราชาศัพท์ เช่น พระบรมนามาภิไธย พระราชวัง พระที่นั่ง เรือหลวง ม้าต้น เป็นต้น

๓. เติมคำ "ทรง" หน้าคำกริยาที่ไม่ใช่ราชาศัพท์ เช่น ทรงม้า ทรงกราบ ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้ขอให้ศึกษาจากหนังสือหลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปศาล ซึ่งอธิบายเรื่องราชาศัพท์ไว้โดยละเอียด

การกราบบังคมทูล กราบทูล และทูล

ในการกราบบังคมทูล กราบทูล หรือ ทูล มีข้อที่ต้องระมัดระวังนอกจากการใช้ราชาศัพท์ก็คือสรรพนาม คำรับ คำขึ้นต้น และลงท้าย ซึ่งจะต้องใช้ให้ถูกต้องตามฐานันดรศักดิ์ ดังจะชี้แจงโดยสังเขป ดังนี้

สรรพนาม

สรรพนามบุรุษที่ ๑ (คือคำว่า ฉัน, ข้าพเจ้า ฯลฯ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี	ข้าพระพุทธเจ้า
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	ข้าพระพุทธเจ้า
พระราชโอรส, พระราชธิดา	ข้าพระพุทธเจ้า
(ถ้าเป็นการลำลองผู้หญิงใช้ "เกล้ากระหม่อมฉัน" ก็ได้)	
พระวรวงศ์เธอ หรือพระวรวงศ์ที่ทรงกรม	เกล้ากระหม่อม
พระวรวงศ์, หม่อมเจ้า	กระหม่อม
(ถ้าเป็นการลำลองผู้หญิงใช้ "หม่อมฉัน" ก็ได้)	

สรรพนามบุรุษที่ ๒ (คือคำว่า "ท่าน" ฯลฯ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
พระราชโอรส, พระราชธิดา	ใต้ฝ่าพระบาท
พระราชวงศ์อื่น ๆ	ฝ่าพระบาท

คำรับ (คือคำ ครับ, ค่ะ ฯลฯ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	พระพุทธเจ้าข้า
(คำว่า "พระพุทธเจ้าข้า" ย่อมาจาก "พระพุทธเจ้าข้าขอรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม" ถ้าเป็นการลำลองผู้หญิงใช้ "เพคะ" ก็ได้) (คำว่า "พ่ะย่ะค่ะ" คงเพี้ยนมาจาก "พระพุทธเจ้าข้า")	
พระราชโอรส, พระราชธิดา	พ่ะย่ะค่ะ
พระราชวงศ์อื่น ๆ	กระหม่อม

คำขึ้นต้น

เมื่อกราบบังคมทูลเป็นทางราชการใช้ "ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้า ปกกระหม่อม"

คำลงท้าย

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี คำพูดใช้ "ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ" ถ้าเป็นหนังสือใช้ "การจะควรมิควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ใช้เช่นเดียวกัน แต่ไม่มี ขอเดชะ

พระราชโอรส, พระราชธิดา ใช้ "ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า" พระราชวงศ์อื่น ๆ ใช้ "แล้วแต่จะโปรด"

คำขึ้นต้นสำหรับกราบบังคมทูลมักจะใช้ผิดอยู่เสมอ ว่า "ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท" คำว่า "ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท" ใช้เฉพาะคำที่แปลว่า "ท่าน" เท่านั้น ถ้าเป็นคำกราบบังคมทูลธรรมดาก็ไม่ต้องใช้คำขึ้นต้นดังกล่าว เช่นมีกระแสพระราชดำรัสถามว่า "ชื่ออะไร" ก็กราบบังคมทูลแต่เพียงว่า "ข้าพระพุทธเจ้าชื่อ.. ....พระพุทธเจ้าข้า"

นอกจากนี้ยังนิยมว่า เมื่อจะกราบบังคมทูลในเรื่องอะไร ควรมีความที่แสดงถึงเรื่องที่กราบบังคมทูล เช่นกล่าวถึงความสะดวกสบาย การผิดพลาด ขอพระมหากรุณา ฯลฯ ขึ้นต้น ข้อความที่จะกราบบังคมทูลด้วย

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงความสะดวกสบาย หรือรอดอันตรายของตน ใช้ขึ้นต้นว่า "เดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม" แล้วจึงกราบบังคมทูลความอื่นต่อไป

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงข้อความที่หยาบหรือน่าเกลียด ใช้คำนำหน้าว่า "ไม่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา"

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงการที่ได้ทำผิดพลาด หรือทำในสิ่งที่ไม่ควรทำลงไป ใช้คำนำว่า "พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าพ้นกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณา ใช้คำนำว่า "ขอพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลซึ่งเป็นการขอบพระเดชพระคุณใช้ว่า "พระเดชพระคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม" หรือ "พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลเป็นกลาง ๆ เพื่อจะได้ทรงเลือก ลงท้ายว่า "การจะควรมิควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลความเห็นของตน ใช้ว่า "เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาต ใช้คำนำว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต"

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงสิ่งที่ทราบมา ใช้คำว่า "ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่า

คำกราบบังคมทูลถึงการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดถวาย ใช้ว่า "สนองพระมหากรุณาธิคุณ"

ถ้าจะขอพระราชทานโอกาสทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ใช้ว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส"

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงการใช้ราชาศัพท์ที่ไม่ถูกต้องบางประการเท่าที่ได้พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ

๑. "ถวายการต้อนรับ" "ถวายความจงรักภักดี" ชอบใช้กันมาก คำนี้ผิด ภาษาไทยมีอยู่แล้วคือ "เฝ้าฯ รับเสด็จ" หรือ "รับเสด็จ" เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปที่ใด มีราษฎรมาชุมนุมหนาแน่น ก็ใช้ว่า "ราษฎรมาเฝ้าฯ รับเสด็จอย่างหนาแน่น" ความจงรักภักดีเป็นของที่ถวายกันไม่ได้ เป็นสิ่งที่มีประจำตน จึงควรใช้ว่า "มีความจงรักภักดี" หรือ "จงรักภักดี"

๒. คำกริยาใดที่เป็นราชาศัพท์อยู่แล้ว เช่น เสด็จ, เสวย, ตรัส, ห้ามใช้คำ "ทรง" นำหน้า จะใช้ ทรงเสวย ทรงเสด็จ ทรงตรัส ไม่ได้ แต่ถ้าคำกริยานั้นเป็นคำไทย เช่น ถือ จับ วาด เมื่อจะใช้เป็นราชาศัพท์ เติม "ทรง" ข้างหน้าได้ เช่น ทรงถือ, ทรงจับ,ทรงวาด เป็นต้น

๓. การใช้ "พระราช" หรือ "พระ" นำหน้าให้ถือหลักว่า เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีใช้ "พระราช" นำหน้า เช่น พระราชหัตถ-เลขา พระราชโทรเลข แต่ถ้าเป็นอวัยวะก็ใช้เพียง "พระ" นำหน้า เช่น พระหัตถ์

พระกร พระพาหา คำนามที่ไม่มีราชาศัพท์ใช้ "พระ" นำหน้าเป็นราชาศัพท์ เช่น พระเก้าอี้ เป็นต้น

๔. การใช้คำ "พระบรม" นำหน้านั้น ใช้เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่นพระบรมราชานุเคราะห์ พระปรมาภิไธย (พระบรมนามาภิไธย) พระบรมราโชวาท สำหรับสมเด็จพระบรมราชินี ตัดคำว่า "บรม" ออก เช่น พระนามาภิไธย พระราโชวาท ถ้าจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงลงชื่อก็ต้องใช้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงลงพระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธย

๕. พระราชวงศ์ที่ทรงฐานันดรศักดิ์มีพระนำหน้า (พระวรวงศ์เธอ, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ) ใช้ "พระ" นำหน้าราชาศัพท์ เช่นพระหัตถ์ พระกร ถ้า เป็นชั้นหม่อมเจ้า ไม่ต้องมีพระนำหน้า ใช้เพียงราชาศัพท์เฉย ๆ เช่น หัตถ์ กร เป็นต้น

"พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า..............................ประชวรพระโรคพระหทัยสิ้นพระชนม์พระราชทานน้ำสรงพระศพที่วัด..........."

"หม่อมเจ้า........ประชวรโรคหทัยถึงชีพิตักษัย พระราชทานน้ำสรงศพที่วัด..."

๖. เมื่อกล่าวถึงการแสดงใด ๆ ถวายทอดพระเนตร มักจะใช้ว่า "แสดงหน้าพระพักตร์" ซึ่งผิด ต้องใช้ว่า "แสดงเฉพาะพระพักตร์" หรือ "แสดงหน้าที่นั่ง"

๗. ในเมื่อประมุขต่างประเทศมาเยือนประเทศไทย หรือเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนประเทศใด มักใช้คำว่า "ราชอาคันตุกะ" หรือ "อาคันตุกะ" ผิด คำนี้จะมีคำ "ราช" นำหน้าหรือไม่แล้วแต่บุคคล แขกของบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์ ใช้ราชนำหน้าถ้าไม่ใช่แขกของพระมหากษัตริย์ก็ไม่ต้องมีราชนำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปทรงเป็นแขกของผู้ใด ถ้าผู้นั้นเป็นพระมหากษัตริย์ก็ใช้ว่า "ทรงเป็นราชอาคันตุกะ" เช่น "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระราชอาคันตุกะของสมเด็จพระราชินีอลิซาเบธ" ถ้าเป็นแขกของประธานาธิบดีจะใช้ว่า ทรงเป็นพระราชอาคันตุกะของประธานาธิบดีไม่ได้ เพราะประธานาธิบดีไม่ใช่พระมหากษัตริย์ ต้องใช้ว่าทรงเป็นอาคันตุกะของประธานาธิบดี

๘. การกล่าวขานถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ มักใช้กันไม่ถูกต้อง เช่น "พระเจ้าอยู่หัวและพระราชินี" "ในหลวงราชินี" ใช้เช่นนี้ไม่ถูกต้องและไม่งดงามอย่างยิ่ง การกล่าวขานถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอให้ใช้ว่า "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" หรือ "พระเจ้าอยู่หัว" และไม่ควรใช้ว่า "ล้นเกล้าล้นกระหม่อม" ซึ่งไม่มีความหมายอะไรเลย เมื่อจะกล่าวขานถึงสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ก็กล่าวเต็มว่า สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ" หรือ "สมเด็จพระบรมราชินีนาถ" อย่าใช้คำว่า "พระราชินี" หรือ "ราชินี" ซึ่งแปลว่าพระเจ้าแผ่นดินผู้หญิง ถ้าจะเรียกสมเด็จพระราชินีอลิซาเบธเรียกได้ แต่อย่าเรียกสมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธ เพราะพระราชสวามีของพระองค์ท่านมิใช่พระมหากษัตริย์ ถ้าจะพูดลำลองว่า "ในหลวง—สมเด็จ" อย่างนี้ ไม่ผิด

ทูนกระหม่อมชาย ใช้ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทูนกระหม่อมหญิง ใช้ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ถ้าจะเรียกรวม ใช้ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ถ้าขานพระนามสั้น ๆ ใช้ทูนกระหม่อมชาย ทูนกระหม่อมหญิง ทูนกระหม่อม อย่าใช้ ฟ้าชาย ฟ้าหญิง หรือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ

การเรียกทูนกระหม่อม ไม่ต้องใช้ว่าทูนกระหม่อมฟ้าชาย ทูนกระหม่อมฟ้าหญิง เพราะคำว่าทูนกระหม่อน หมายถึงสมเด็จพระราชโอรส สมเด็จพระราชธิดา ซึ่งทรงเป็นเจ้าฟ้าอยู่แล้วถ้าทรงเป็นเพียงพระราชโอรส พระราชธิดา เรียกลำลองว่า "เสด็จ" คำว่า "เสด็จ" ใช้เฉพาะพระราชโอรส พระธิดา ซึ่งทรงเป็นพระองค์เจ้าเท่านั้น เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์จ้าวาปีบุษบากร เรียกลำลองว่า "เสด็จ" ได้ แต่พระองค์เจ้าที่มิได้ทรงเป็นพระราชโอรสพระราชธิดาจะเรียกพระองค์ท่านว่า "เสด็จ" ไม่ได้

๙. การเรียกคำแทนพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง อย่างลำลอง พระองค์เจ้า ใช้ พระองค์ชาย—พระองค์หญิง หม่อมเจ้า ใช้ ท่านชาย—ท่านหญิง หม่อมราชวงศ์ ใช้ คุณชาย—คุณหญิง หม่อมหลวง ใช้ คุณ ทั้ง ชายและหญิง

๑๐. การเรียกราชทินนาม หรือ สมณศักดิ์ ถ้าเป็นทางการให้เรียกตามราชทินนามหรือสมณศักดิ์ นั้น ๆ เช่น พระยาอนุรักษราชมณเฑียร ก็เรียก พระยาอนุรักษราชมณเฑียร

อย่าเรียกเจ้าคุณอนุรักษราชมณเฑียร พระศาสนโสภณ อย่าเรียกว่า เจ้าคุณศาสนโสภณ เว้นแต่การเรียกลำลอง จะเรียกว่าท่านเจ้าคุณ หรือเจ้าคุณ นั้นไม่ห้าม ผู้มีบรรดาศักดิ์ เป็นนายเช่นนายจำนงราชกิจ นายวรการบัญชา อย่าเปลี่ยนนายเป็นคุณ เพราะนายเป็นราชทินนามบรรดาศักดิ์นายนี้ ไม่สู้คุ้นกัน บางทีก็เขียนแยกเป็นนามกับนามสกุล เช่น นายจำนง ราชกิจอย่างนี้ไม่ถูก

บรรดาศักดิ์ของผู้เป็นราชสกุลอีกอย่างหนึ่งไม่สู้คุ้นกัน คือ บรรดาศักดิ์ "หม่อม" เช่น หม่อมทวีวงศ์ถวัลยศักดิ์ หม่อมสนิทวงศ์เสนี หม่อม ในที่นี้เป็นบรรดาศักดิ์ เหมือนพระ พระยาผู้มีบรรดาศักดิ์หม่อมไม่ใช่เจ้า เป็นหม่อมราชวงศ์

๑๑. นางสนองพระโอษฐ์ นางพระกำนัล ถ้าไม่มีฐานันดรศักดิ์ เป็นหม่อมราชวงศ์หรือหม่อมหลวง ใช้คุณนำหน้าชื่อ แต่ถ้าเป็นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ก็ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคุณ

๑๒. สุภาพสตรีที่ได้รับพระราชทานอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า มักจะเข้าใจว่าต้องเรียกคุณหญิงเสมอ เป็นการไม่ถูก ถ้าสุภาพสตรีนั้นเป็นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ก็คงเรียกหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ตามเดิม เช่น หม่อมราชวงศ์เบญจวรรณ วรวรรณ เป็นต้น ถ้าสุภาพสตรีไม่มีฐานันดรศักดิ์และสมรสแล้วเรียกคุณหญิง เช่น คุณหญิงกรันฑ์ สนิทวงศ์ ฯ ถ้ายังไม่ได้สมรสเรียก คุณ เช่น คุณเพียร เวชบุล ถ้าได้รับพระราชทานทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ เป็น ท่านผู้หญิง เช่น ท่านผู้หญิงจงกล กิตติขจร

สุภาพสตรีที่สมรสแล้วแต่ไม่ได้เป็นภริยาของพระยา หรือไม่ได้รับพระราชทานอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า อย่าเรียกว่าคุณหญิง คงเป็น "นาง" หรือเรียกลำลองก็เรียกว่าคุณนาย

๑๓. คำว่า "ภริยา" มีที่ใช้แตกต่างกันคือ

ก. สำหรับหม่อม (ภริยา) ของพระราชวงศ์ ถ้ามีฐานันดรศักดิ์ ก็เรียกตามฐานันดรศักดิ์เดิม เช่น หม่อมเจ้าสุวินิต กิติยากร และ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า-สุทธิศิริโสภา, หม่อมเจ้าภีศเดช และ หม่อมราชวงศ์ดัชรีรัตน์ รัชนี เป็นต้น

ข. ถ้าเป็นสตรีธรรมดา เรียกว่า "หม่อม" นามสกุลของหม่อม เปลี่ยนเป็นราชสกุลแต่มี "ณ อยุธยา" ต่อท้าย เช่น หม่อมเจ้าชุมปกบุตร ชุมพล และ หม่อมสมจิตร ชุมพล ณ อยุธยาเป็นต้น

ค. ถ้าสุภาพสตรีเป็นหม่อมเจ้า เรียกว่า "ชายา" ถ้าเป็นพระองค์เจ้า เรียกว่า "พระชายา"

๑๔. คำที่เป็น "คำสั่ง" "คำพูด" "ความดำริ" สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใช้ "พระบรมราชโองการ" "พระราชกระแส" "กระแสพระราชดำรัส" "พระราชดำริ" "กระแสพระราชดำริ" สำหรับสมเด็จพระบรมราชินี ใช้เช่นเดียวกัน เว้นแต่คำสั่ง ใช้ว่า "พระราชเสาวนีย์"

(คำ "พระบรมราชโองการ" นั้น ใช้เมื่อทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว)

ขอให้ระมัดระวังการใช้คำว่า พระบรมราชโองการ หรือ พระราชเสาวนีย์ สองคำนี้เป็นการพูดที่เป็นคำสั่ง คือมีผลบังคับ ไม่ใช่เป็นการพูดธรรมดา อย่างเช่นนิสิตกราบบังคมทูลขอให้พูด ต้องใช้คำว่า "ขอพระราชทานพระราชกระแส" หรือ "ขอพระราชทานกระแสพระราชดำรัส" ไม่ใช่ขอพระราชทานพระบรมราชโองการ หรือ พระราชเสาวนีย์

๑๕. การใช้คำ "ถวาย" ถ้าสิ่งของนั้นเป็นของเล็กใช้ "ทูลเกล้าฯ ถวาย" ถ้าเป็นของใหญ่ใช้ "น้อมเกล้าฯ ถวาย" หรือ "ถวาย" เฉยๆ

๑๖. คำว่า "บอก" มักใช้ผิดเสมอ คือชอบใช้ว่า "กราบถวายบังคมทูล" ที่ถูกต้องใช้ว่า "กราบบังคมทูล" "กราบบังคมทูลถวายรายงาน" "กราบบังคมทูลรายงานกิจการ"

๑๗. คำว่า "ขอบใจ" ถ้าจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอบใจก็ใช้ว่า "ทรงขอบใจ" หรือ "พระราชทานพระราชกระแสขอบใจ" ไม่ใช่ "ขอบพระทัย" เว้นแต่ผู้ที่ทรงขอบใจนั้นเป็นพระราชวงศ์ จึงใช้ "ขอบพระทัย"

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชกระแสขอบใจประชาชน"

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสขอบพระทัย พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลาภพฤฒิยากร"

๑๘. การใช้ราชาศัพท์ต้องระมัดระวังในทุกด้าน เช่น ทูนกระหม่อมชายเสด็จร้านค้า เจ้าของร้านถวายหมวก เช่นนี้ จะใช้ว่าถวายพระมาลาไม่ได้ เพราะหมวกนั้นยังไม่ได้เป็นของพระองค์ท่าน คำว่าฉลองพระองค์ระวังอย่าใช้ว่า "ทรงฉลองพระองค์ขาสั้น" เพราะฉลองพระองค์คือเสื้อ หรือคำว่า พระภูษา แปลว่า ผ้านุ่ง อยู่ใช้ในกรณีแปลว่าผ้าคลุม ต้องใช้ว่า "ทรงพระสนับเพลาขาสั้น" "ผ้าคลุมพระเกษา"

๑๙. คำใหม่ ๆ ที่ไม่มีราชาศัพท์โดยเฉพาะเช่น กระเป๋า เครื่องสำอาง ลิปสติค เซ็ทผม สเปรย์ผม เมื่อจะใช้ให้เป็นราชาศัพท์ คำใดที่เปลี่ยนได้ก็เปลี่ยน ที่เปลี่ยนไม่ได้ก็ควรคงรูปศัพท์ เดิมไว้ เช่น กระเป๋า ทรงถือ เครื่องพระสำอาง ลิปสติค ทรงแต่งพระเกศา ทรงฉีดพระเกศา ทรงฉีดเส้นพระเกศา เป็นต้น

ก่อนจบคำอธิบาย ใคร่ได้กล่าวถึงเรื่องที่มีผู้สงสัยอยู่เสมอ คือเมื่อกล่าวถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ต่างประเทศ และเมื่อกล่าวถึงตัวละครในวรรณคดีที่เป็นเจ้า เช่นอิเหนา จะต้องใช้ราชาศัพท์หรือไม่ ในเรื่องนี้ขอสรุปว่าต้องใช้ตามฐานันดรที่แท้จริง เว้นแต่คำว่า "บรม" ใช้สำหรับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยเท่านั้น

ราชาศัพท์

ร่างกาย

หัว	พระมหากษัตริย์	พระเจ้า
	พระราชวงศ์	พระเศียร
	คนสามัญ	ศีรษะ
ผม	พระมหากษัตริย์	เส้นพระเจ้า หรือ พระเจ้า
	พระราชวงศ์	พระเกศา, พระเกศ, พระศก
ไรผม		ไรพระเกศา
จุก		พระโมลี พระเมาลี
ไรจุก, ไรผม		พระจุไร
หน้าผาก		พระนลาฏ
คิ้ว		พระขนง, พระภมู
ขนระหว่างคิ้ว		พระอุณาโลม
ดวงตา		พระเนตร, พระนยนะ, พระจักษุ
ขอบตา		ขอบพระเนตร
หลังตา		หลังพระเนตร
จมูก		พระนาสา, พระนาสิก
ช่องจมูก		ช่องพระนาสิก
แก้ม		พระปราง
กระพุ้งแก้ม		พระกำโบล
หนวด		พระมัสสุ
เครา		พระทาฐิกะ, พระทาฒิกะ
ปาก, ริมฝีปาก		พระโอษฐ์
ฟัน		พระทนต์

ไรฟัน	ไรพระทนต์
เขี้ยว	พระทาฐะ, พระทาฒะ
ลิ้น	พระชิวหา
ต้นลิ้น, ลิ้นไก่	มูลพระชิวหา
คาง	พระหนุ (อ่าน พระหะนุ)
ขากรรไตร	ต้นพระหนุ
หู, ใบหู	พระกรรณ
ช่องหู	พระโสต, ช่องพระกรรณ
ดวงหน้า	พระพักตร์
คอ	พระศอ
ไหปลาร้า	พระรากขวัญ
บ่า, ไหล่	พระอังสา
จะงอยบ่า	พระอังสกุฏ
ต้นแขน (ตั้งแต่ไหล่ถึงข้อศอก)	พระพาหา, พระพาหุ
ปลายแขน (ตั้งแต่ข้อศอกถึงข้อมือ)	พระกร
ข้อศอก	พระกัปประ (อ่าน กัปปะระ)
	พระกโบระ
มือ	พระหัตถ์
ข้อมือ	ข้อพระกร, ข้อพระหัตถ์
ฝ่ามือ	ฝ่าพระหัตถ์
นิ้วมือ	พระองคุลี, นิ้วพระหัตถ์
นิ้วหัวแม่มือ	พระอังคุฐ
นิ้วชี้	พระดัชนี
นิ้วกลาง	พระมัชฌิมา
นิ้วนาง	พระอนามิกา
นิ้วก้อย	พระกนิษฐา

เล็บ	พระนขา
อก	พระอุระ, พระทรวง
นม	พระถัน, พระเต้า
รักแร้	พระกัจฉะ, หว่างพระพาหา
ท้อง	พระอุทร
สะดือ	พระนาภี
สะเอว	พระกฤษฎี, บั้นพระองค์
สีข้าง	พระปรัศว์
หลัง	พระปฤษฎางค์, พระขนอง
ตะโพก	พระโสณี
ก้น, ที่นั่งทับ	พระที่นั่ง
ตับ	พระยกนะ (อ่าน ยะกะนะ)
ไต	พระวักกะ (โบราณว่าม้าม)
ม้าม	พระปิหกะ (โบราณว่าไต)
ไส้ใหญ่	พระอันตะ
ไส้น้อย, ไส้ทบ	พระอันตะคุณะ
เส้น, เอ็น	พระนหารุ
พังผืด	พระกิโลมกะ (อ่าน กิโลมะกะ)
ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย	พระองคาพยพ
มันในสมอง	พระมัตถลุงค์
น้ำไขข้อ	พระลสิกา
น้ำดี (น้ำจากต่อมตับ)	พระปิตตะ
น้ำลาย	พระเขฬะ
เสลด	พระเสมหะ
น้ำตา	น้ำพระเนตร
น้ำมูก	มูลพระนาสิก
เหงื่อ	พระเสโท

ไคล	พระเมโท
น้ำหนอง, น้ำเหลือง	พระบุพโพ
เลือด	พระโลหิต
เลือดประจำเดือนหญิง	พระอุหลบ
กระดูก	พระอัฐิ
เถ้ากระดูก	พระอังคาร
รก	พระสกุล
อุจจาระ	พระบังคนหนัก
ปัสสาวะ	พระบังคนเบา
ต้นขา	พระอุรุ
ขา, ตัก	พระเพลา
เข่า	พระชานุ
แข้ง	พระชงฆ์
น่อง	หลังพระชงฆ์
ตาตุ่ม	พระโคปผกะ
เท้า	พระบาท
ข้อเท้า	ข้อพระบาท
หลังเท้า	หลังพระบาท
ฝ่าเท้า	ฝ่าพระบาท
ส้นเท้า	พระปราษณี
ผิวกาย	พระฉวี
เงา	พระฉายา
ขน	พระโลมา
ผิวหน้า	พระราศี
เนื้อ	พระมังสา
หนัง	พระตจะ

สิว	พระอสา
ไฝ, ไข่แมลงวัน	พระปี่ฬกะ
หัวใจ	พระหทัย, พระกมล
ปอด	พระปั่บผาสะ
บั้นเอว	บั้นพระองค์
ลมหายใจเข้า	พระอัสสาสะ
ลมหายใจออก	พระปั่สสาสะ

เครื่องภาชนะใช้สอย, เครื่องประดับ, และเครื่องตกแต่ง

กระโถนเล็ก	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณศรี
กระโถนใหญ่	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณราช
กระโถน	พระราชวงศ์	บ้วนพระโอษฐ์

โต๊ะเท้าช้างเป็นภาชนะคล้ายโต๊ะทองเหลือง ทำด้วยทองคำที่เชิงมีลักษณะคล้ายเท้าช้าง สำหรับจานเชิง

บรรจุอาหาร	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณภาชน์
พานหมาก	พระมหากษัตริย์	พานพระศรี
	พระราชวงศ์	พานหมากเสวย
หีบหมาก	พระมหากษัตริย์	หีบพระศรี
	พระราชวงศ์	หีบหมากเสวย
กระเป๋าหมากบุหรี่		พระล่วม
ตลับเพชร		พระรัตนกรัณฑ์
ถาดน้ำร้อน		ถาดพระสุธารส
พานรองสังข์, จอกหมาก		พระมังสี
คนโทน้ำ, หม้อน้ำ		พระตะพาบ, พระเต้า
หม้อกรวดน้ำ		พระเต้าทักษิโณทก
หม้อน้ำที่ทำด้วยทองคำ	พระมหากษัตริย์	พระสุวรรณภิงคาร

หมาก	พระมหากษัตริย์	พระศรี
น้ำกิน		พระสุธารส
น้ำชา		พระสุธารสชา
ของกิน, กับข้าว		เครื่องคาว
ของหวาน		เครื่องหวาน
ของว่าง		เครื่องว่าง
ข้าว	พระมหากษัตริย์	พระกระยาเสวย
ยารักษาโรค		พระโอสถ
ยาถ่าย		พระโอสถประจุ
ยาเส้นสำหรับสูบ		พระโอสถเส้น
บุหรี่		พระโอสถมวน
เหล้า		น้ำจัณฑ์
แว่นตา		ฉลองพระเนตร
เสื้อ		ฉลองพระองค์, พระกัญจุกะ
	พระราชวงศ์	เสื้อทรง
ช้อน		ฉลองพระหัตถ์
ซ่อม		ฉลองพระหัตถ์ซ่อม
ตะเกียบ		ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ
รองเท้า	พระมหากษัตริย์	ฉลองพระบาท
	พระราชวงศ์	รองพระบาท
ถุงเท้า		ถุงพระบาท
ไม้เกาหลัง		ฉลองได, นารายณ์หัตถ์
ศัสตราวุธ		พระแสง
มีดโกน, มีดเจียนหมาก		พระแสงกรรบิด
กรรไตร		พระแสงปนาค, พระแสงกรรไตร
แหนบ		พระแสงกัสสะ

ไม้เท้า, ไม้วา		ทานพระกร
ตรา (สำหรับใช้ประทับ)	พระมหากษัตริย์	พระราชลัญจกร
	พระราชวงศ์	พระตรา
ตราราชอิสริยาภรณ์		พระตรา
กระจกส่อง		พระฉาย
หวี		พระสาง
น้ำอบ, น้ำหอม, น้ำปรุง		พระสุคนธ์
เครื่องหอมเช่น กระแจะ แป้งร่ำ, แป้งหอม, สบู่หอม		เครื่องพระสำอาง
ห้องแต่งตัว, ห้องสุขา		ห้องพระสำอาง
เตียง		พระแท่น
เตียงนอน		พระแท่นบรรทม
ที่สำหรับนั่ง, เครื่องลาด		
เครื่องปู	พระมหากษัตริย์	พระราชอาสน์
ที่นอน	พระมหากษัตริย์	พระราชอาสน์
ที่นอน, ที่นั่ง, ฟูก, นวม	พระมหากษัตริย์	พระยี่ภู่
	พระราชวงศ์	พระที่
ผ้า มีลายปั๊กตามขอบสำหรับรองนั่ง		พระสุจหนี่
เก้าอี้		พระเก้าอี้
หมอนหนุน		พระเขนย
หมอนอิง		พระขนน
ม่าน, มุ้ง		พระวิสูตร, พระสูตร
เปล		พระอู่
ผ้านุ่ง	พระมหากษัตริย์	พระภูษา
	พระราชวงศ์	ผ้าทรง
กางเกง		พระสนับเพลา

ร่ม		พระกลด
เครื่องประดับเกียรติยศได้แก่ ฉัตร, พัดโบก, จามร, บังสูรย์, กลด		เครื่องสูง
หน้าต่าง	พระมหากษัตริย์	พระบัญชร
	พระราชวงศ์	พระแกล
ประตู		พระทวาร
เรือน	พระมหากษัตริย์	พระที่นั่ง
	พระราชวงศ์	ตำหนัก
บ้าน	พระมหากษัตริย์	พระบรมมหาราชวัง, พระราชวัง
	พระราชวงศ์	วัง
ที่พักชั่วคราว	พระมหากษัตริย์	พลับพลา
ผ้าไหม		พระโกไสยพัสตร์
ผ้าฝ้าย		พระกัปปาสิกพัสตร์
ผ้าใยมะเดื่อ		พระอุทุมพรพัสตร์
ผ้าส่านแดง (ผ้าขนสัตว์สีแดง)		พระรัตกัมพล
ผ้าส่าน (ผ้าขนสัตว์)		พระกัมพล
ผ้าห่มตัว, สไบ		พระสะพัก
ผ้าห่มนอน		คลุมบรรทม
ผ้าเช็ดตัว		ซับพระองค์
ผ้าเช็ดหน้า		ซับพระพักตร์
ผ้าอาบน้ำ	พระมหากษัตริย์	พระภูษาชุบสรง
	พระราชวงศ์	ผ้าชุบสรง, ผ้าสรง
ผ้าโพก, ผ้าพันหัว		พระเวฐนะ
หมวก		พระมาลา
หมวกลักษณะเหมือนดอกทับทิมคว่ำ	พระราชวงศ์	พระตุ้มปี่

ปิ่นประดับเพชร	พระจุฑามณี
กรอบหน้า, มงกุฎ	พระอุณหิส
ตุ้มหู	พระกุณฑล, ตุ้มพระกรรณ
จอนหู, ดอกไม้ทัดหู	พระกรรเจียก
สร้อยอ่อน, สายสร้อย, กำไล	พระเกยูร
เครื่องประดับคล้ายกำไลสวมต้นแขน	พาหุรัด
กำไลข้อมือ	ทอง (ข้อ) พระกร
กำไลข้อเท้า	ทอง (ข้อ) พระบาท
แหวน	พระธำมรงค์
สร้อยยาวสรวมสะพายแล่ง	พระสังวาล
เข็มขัด	พระปั้นเหน่ง, รัดพระองค์

อาการต่าง ๆ

คำสั่ง	พระมหากษัตริย์	พระบรมราชโองการ
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระราชเสาวนีย์
	พระราชวงศ์	รับสั่ง
คำสอน	พระมหากษัตริย์	พระบรมราโชวาท
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระราโชวาท
	พระราชวงศ์	พระโอวาท
ทักทายปราศรัย	พระมหากษัตริย์	พระราชปฏิสันถาร
	พระราชวงศ์	ทรงปฏิสันถาร
คำพูด, พูด	พระมหากษัตริย์	พระราชดำรัส, พระราชกระแส
	พระราชวงศ์	ตรัส, รับสั่ง
แต่ง (แต่งหนังสือ, แต่งเพลง)	พระมหากษัตริย์	ทรงพระนิพนธ์
	พระราชวงศ์	ทรงนิพนธ์

จดหมาย	พระมหากษัตริย์	พระราชหัตถเลขา
	พระราชวงศ์	ลายพระหัตถ์
จดหมายที่เขียนด้วยมือ	พระมหากษัตริย์	ลายพระราชหัตถ์
ชื่อ	พระมหากษัตริย์	พระปรมาภิไธย
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระนามาภิไธย
	พระราชวงศ์	พระนาม
ลงชื่อ	พระมหากษัตริย์	ลงพระปรมาภิไธย
	พระราชวงศ์	ลงพระนาม
โทรเลข	พระมหากษัตริย์	พระราชโทรเลข
ให้	พระมหากษัตริย์	พระราชทาน
	พระราชวงศ์	ประทาน
ทำบุญ	พระมหากษัตริย์	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
	พระราชวงศ์	ทรงบำเพ็ญพระกุศล
ฟังเทศน์		ทรงสดับพระธรรมเทศนา, ทรงธรรม
โกรธ, เคือง		ทรงพระพิโรธ, กริ้ว
ชอบ, รัก, เอ็นดู		โปรด
ยิ้ม		แย้มพระโอษฐ์
จะพูดแล้วนิ่งเสีย		เยื้อนพระโอษฐ์
หัวเราะ		ทรงพระสรวล
ร้องไห้		ทรงพระกรรแสง
อ่านหนังสือ, เรียนหนังสือ, เขียนหนังสือ		ทรงพระอักษร
เรียน		ทรงเล่าเรียน, ทรงศึกษา
ฝัน		ทรงพระสุบิน
สบายกายสบายใจ		ทรงพระสำราญ

อ้วน		ทรงพระเจริญ, ทรงพ่วงพี
ผอม		ซูบพระองค์
มีครรภ์		ทรงครรภ์
เจ็บ	พระมหากษัตริย์	ทรงพระประชวร
	พระราชวงศ์	ประชวร
ฝี		พระยอด
ลม		วาโย, วาตา
บวม		โศผะ, โศตะ
อาเจียน		ทรงพระอาเจียน
เสียงกระแอม		พระขิปสัทโท
ไอ		ทรงพระกรรสะ, ทรงพระกาสะ
เสียงไอ		พระกาสสัทโท
จาม		ทรงพระขิปนาสะ
เรอ		ทรงพระอุเทกะ, ทรงพระอุเหตุ
หายใจ		หายพระทัย
ใช้น้ำหอม	(เช่น ทาน้ำอบ)	ทรงพระสุคนธ์
ใช้เครื่องหอม	(เช่น ผัดหน้า,	ถูตัวด้วยสบู่หอม) ทรงพระสำอาง
ตัดผม	พระมหากษัตริย์	ทรงพระเครื่องใหญ่
	พระราชวงศ์	เจริญพระเกศา, ทรงเครื่อง
แต่งตัว		ทรงเครื่อง, แต่งพระองค์
เล่นกีฬา		ทรงกีฬา
ขี่ช้าง		ทรงช้าง
ขี่ม้า		ทรงม้า
ขี่รถ		ทรงรถ
ขี่เรือ		ทรงเรือ

เกิด	พระมหากษัตริย์	ทรงพระราชสมภพ
	พระราชวงศ์	ประสูติ
วันเกิด	พระมหากษัตริย์	วันพระราชสมภพ
	พระราชวงศ์	ประสูติ
งานเลี้ยง, งานรื่นเริง		สมโภช
อายุ		พระชนมพรรษา, พระชนมายุ
ดวงชาตา		ดวงพระชาตา, ดวงพระชนมพรรษา
อาบน้ำ		สรงน้ำ
ล้างหน้า		สรงพระพักตร์
ล้างมือ		ชำระพระหัตถ์
ล้างเท้า		ชำระพระบาท
นั่ง, อยู่		ประทับ
กิน		เสวย
ชิมอาหาร		เทียบเครื่อง
ตั้งของรับประทาน		ตั้งเครื่อง
ไปนอน	พระมหากษัตริย์	เข้าในที่พระบรรทม
	พระราชวงศ์	บรรทม
ปูที่นอน		ลาดพระที่
โกนจุก	พระราชวงศ์ชั้นพระองค์	
	เจ้าขึ้นไป	โสกันต์
	หม่อมเจ้า	เกศากันต์
ตาย		สวรรคต, ทิวงคต, สิ้นพระชนม์
	หม่อมเจ้า	ถึงชีพิตักษัย
	เจ้าประเทศราช, สมเด็จ	
	เจ้าพระยา, เจ้าคุณราชินิกูล	ถึงแก่พิราลัย

	เจ้าพระยาหรือเทียบเท่า	ถึงแก่อสัญกรรม, ถึงอสัญกรรม
	พระยาหรือเทียบเท่า	
	เจ้าจอมมารดา	ถึงแก่อนิจกรรม, ถึงอนิจกรรม
	พระภิกษุ, สามเณร	ถึงแก่มรณภาพ, มรณภาพ
บังสุกุล		สดับปกรณ์
บอก	พระมหากษัตริย์	กราบบังคมทูลพระกรุณา
	พระราชวงศ์	กราบทูล, ทูล
ลา	แด่พระมหากษัตริย์	กราบถวายบังคมลา
	แด่พระราชวงศ์	ทูลลา
ไปหา, ไปพบ	พระมหากษัตริย์	เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
	พระราชวงศ์	เฝ้า
ไหว้		ถวายบังคม
	พระภิกษุ	นมัสการ
นวดให้		ถวายอยู่งานนวด
พัดให้		ถวายอยู่งานพัด
ปัดด้วยแส้ให้		ถวายอยู่งานปัดแส้, อยู่งานปัดแส้
กั้นร่มให้		ถวายพระกลด, อยู่งานพระกลด
เชิญไปหรืออุ้ม		เชิญเสด็จ
ถือ, ยก, นำไป		เชิญ

ขัตติยตระกูล

ปู่ทวด, ตาทวด (พ่อของปู่หรือตา)	พระปิตามหัยกา
ย่าทวด, ยายทวด (แม่ของปู่หรือตา)	พระปิตามหัยยิกา
ปู่ทวด, ตาทวด (พ่อของย่าหรือยาย)	พระมาตามหัยกา
ย่าทวด, ยายทวด (แม่ของย่าหรือยาย)	พระมาตามหัยยิกา
ปู่, ตา	พระอัยกา
ย่า, ยาย	พระอัยกี

ลุง (พี่ชายของพ่อ)		พระปิตุลา
ป้า (พี่สาวของพ่อ)		พระปิตุจฉา
ลุง (พี่ชายของแม่)		พระมาตุลา
ป้า (พี่สาวของแม่)		พระมาตุจฉา
พ่อ		พระชนก, พระบิดา, พระบิดร
แม่		พระชนนี, พระมารดา, พระมารดร
อา (น้องชายของพ่อ)		พระปิตุลา
อา (น้องสาวของพ่อ)		พระปิตุจฉา
น้า (น้องชายของแม่)		พระมาตุลา
น้า (น้องสาวของแม่)		พระมาตุจฉา
พี่ชาย		พระเชษฐา, พระเชษฐภาดา
พี่สาว		พระเชษฐภคินี
น้องชาย		พระอนุชา, พระขนิษฐา, พระขนิษฐภาดา
น้องสาว		พระขนิษฐภคินี
ลูกชาย		พระโอรส, พระราชโอรส
ลูกสาว		พระธิดา, พระราชธิดา
หลาน (ลูกของลูก)		พระนัดดา
หลาน (ลูกของพี่ชาย, น้องชาย)		พระภาติยะ
หลาน (ลูกของพี่สาว, น้องสาว)		พระภาคิไนย
เหลน (หลานของลูก)		พระปนัดดา
พ่อตา, พ่อผัว		พระสัสสุระ
แม่ยาย, แม่ผัว		พระสัสสุ
ผัว		พระสามี, พระสวามี, พระภัสดา
เมีย	พระมหากษัตริย์	สมเด็จพระบรมราชินี, สมเด็จพระอัครมเหษี
	พระราชวงศ์	พระชายา, ชายา, หม่อม
ลูกเขย		พระชามาดา
ลูกสะใภ้		พระสุณิสา

พิมพ์ที่ ห.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย นายบัญญา ธรรมวิทย์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๑๒/๒
ซอยโชติวัฒน์ บางซื่อ กรุงเทพมหานคร โทร. ๘๕๐๐๓๘, ๒๑๘๕๐๓